

BUDAPEST SZÉKES FŐVÁROS
KÖZTEREIN ÁLLÓ SZOBROKNAK ÉS EMLÉKMŰVEKNEK
TÖRZSKÖNYVE.

II.

EÖTVÖS JÓZSEF

BÁRÓ

SZOBRÁNAK LEIRÁSA ÉS TÖRTÉNETE.

SZERKESZTETTE

GERLÓCZY KÁROLY

KIR. TANÁCSOS, ELSŐ ALPOLGÁRMESTER ÉS A SZÉKES FŐV. KÉPZŐMŰVÉSZETI BIZOTTSÁG ELNÖKÉNEK

VEZETÉSE ÉS FELÜGYELETE ALATT

BUDAY JÓZSEF DR.

TANÁR.

BUDAPEST, 1895.

1971

1976

1980

2008 MÄRC - 2.

Inv. 1.

2013 MÄRC 27.

EÖTVÖS JÓZSEF

BÁRÓ

SZOBRÁNAK LEIRÁSA ÉS TÖRTÉNETE

SZERKESZTETTE

GERLÓCZY KÁROLY

KIR. TANÁCSOS, ELSŐ ALPOLGÁRMESTER ÉS A SZÉKES FŐV. KÉPZŐMŰVÉSZETI BIZOTTSÁG ELNÖKÉNEK

VEZETÉSE ÉS FELÜGYELETE ALATT

BUDAY JÓZSEF D^R.

TANÁR.

BUDAPEST FŐVÁROS LEVÉLTÁRA

01000027894

BUDAPEST, 1895.

24/10 4

Rsz. V 40895/2
Védett 13586/2

Fővárosi Levéltár
Bp. V. Városház u. 9-11
Tel. 72/1752

BUDAPEST SZÉKES FŐVÁROS
LEVÉLTÁRA
Beszerzési napló
évszám 1908
folyó szám 1349

AZ EÖTVÖS-SZOBOR.

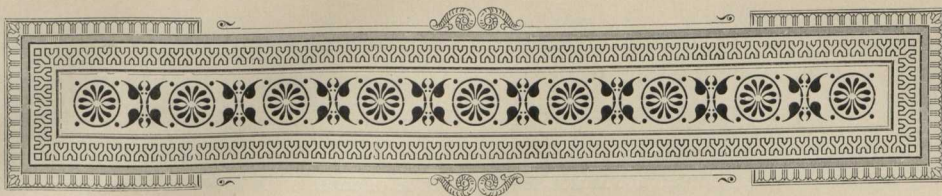
Kemnerm A. 25

JAUERNIG NÁNDOR 91.

AZ EÖTVÖS-SZOBOR.

JAUERNIG NÁNDOR VIZFESTMÉNYE UTÁN.

I.

AZ EÖTVÖS-SZOBOR LEIRÁSA.

A szobor, mely az előző rajzban 1 : 26 kisebbitési arányban tünteti föl a dicsőültet, a székes fővárost kettészelő Duna folyam balpartján, a dunaparti Corso-sétány északnyugati felső végén, a fővárosi V. közigazgatási kerületben levő és a lánczhid homlokzatától balra eső Eötvös-téren örökíti meg díszmagyarban a költőt, szónokot, államférfiút, az emberek és az emberiség hőkeblű barátját, az új kor legnemesebb eszméinek főkelt lelkületű bajnokát, legmagasztosabb társadalmi és politikai gon-

dolatainak dicső hirdetőjét.

E kis térre torkollik a Mária Valéria-utca; szomszédos vele a Ferencz József-rakodópart és egy részét érinti a Ferencz József-tér.

Az azelőtt névtelen tér a szobor felállítása (1879 május 25., vasárnap) óta viseli az Eötvös-tér nevet. Közepén díszeleg a bájos kis liget, melynek középpontján emelkedik föl Eötvös József báró nemes alakja.

A szobor előtt fagyal, hóbogyó, vér-ribiszke, cserjék és orgonabokrok zöldelnek, háttérül pedig jávorfa, fiatal, jobbára akácza-csoport és az Eötvös-téri 3. számú ház (most a Magyar-Francia Biztosító Részvény-Társaság tulajdona) szolgál.

Eötvös József báró érczbe öntött nemes alakja e helyről, a Ferencz József-tér és az Akadémia felé fordított arczczal belátja a szép tért s rajta tudományos hatásának egyik fődíszterét: az Akadémiát, melynek sokáig elnöke volt; látja maga előtt történetünk, a reformkorszak két más alakjának, küzdelmei, reményei, sikerei két más részesének: Széchenyi István grófnak, Deák Ferencznek és majd egykoron a királynak szobrát.

A szobor helyéről gyönyörű kilátás nyilik Buda és Pest egyik legszebb részletére.

A fenséges lánczhid, a komoly Budavára a vallásként magasba szökő Mátyás-templommal, amott a távolból kékelő budai hegyek területnek el a szobor arczulata előtt s úgyszólván lábainál hömpölyögnek feléje tartó hatalmas hullámai a méltóságos Dunának, melyről egykor magas ihletésében így dalolt:

Buda, Mohács, Nándornál elfutó:
Tán honom könye vagy te nagy folyó?

A szobor alapja 8·71 méterrel fekszik a Duna zéruspontja fölött és 25·80 négyzetmétert foglal el.

Tulajdonképeni talapzatához három lépcső vezet, melyeknek mindenike 0·33 méter. Maga a talapzat 3·60 méter s így a lépcsőkkel együtt 4·59 méter magas és ezen áll a 3·90 méter magas alak, bele-számítva a talapzatnak ércből készült és 0·17 méternyi magas fedőlapját is. E szerint az egész szobormű 8·49 méter magas.

Az alak bronzba van öntve; a talapzat fedőlapja és a talapzat alján körülfutó babérfüzér szintén bronzöntvény.

Maga a szobor Eötvöst díszmagyarban, süveg nélkül, mint szónokot tünteti föl, ez alakban egyesítvén az államférfi, a bölcselel s a költő jellemvonásait.

Állásán, alakján nincs semmi chablonszerű; mozgása könnyű, szabad, teljes életelevenséggel; de azért a mozdulatok nem túlélnenek, hanem szabadok és indokoltak. Az érzetest egész súlya a jobb lábra nehezedik, a bal előtérben, az érczalap, Plintha szélénél kijebb áll, mintha lépni akarna, mint szónoklata közben szokott. A szobrász azon magatartásában örökíti meg, melyben feledhetetlen emlékezetű szónoklatait tartani szokta. nemes hevével lelkesedésre gyujtva, nagy tettekre buzdítva az egész nemzetet. Állása oly élénk benyomást tesz a nézőre, mintha beszélni hallanók.

A fej nyugodt, méltóságos tartású, a gondolkodó emberre valló, a komoly kifejezésű arczról eszménység és szívjóság, szeretet — lényének, összes tulajdonságainak e két forrása — látszik sugározni.

A szobor, némileg az arczhasonlatosság rovására, eszményítve tünteti fel Eötvöst.

A szónokot a kissé emeltebb jobb kar jelképezi, míg a balkézben tartott irattekercs az államférfira vagy az íróra vall. A magas homlokú, fölemelt főhöz jól illik a jobb kéz szónoki tartása.

A köpenyt, mely vállait fedi, magyaros kapocs tartja össze és maga a köpeny szabad redőzetével könnyen omlik alá s alóla a szép magyaros alsó ruha egész fesztelenségében kitűnik. Azt a nehéz feladatot, melyet a magyar díszruha redőzetének feltüntetése ró a művészre, Huszár Adolf meglepően, szerencsésen oldotta meg.

A ritka, tiszta öntésű szobrot Huszár Adolf mintázta és a Röhlich József és Pönninger Ferencz vezetése alatt álló bécsi cs. kir. ércöntő-műintézet öntötte bronzba.

A díszes talapzatot Ybl Miklós tervezete szerint Kauser Jakab készítette kékesszürke, finoman csiszolt mauthauseni gránitból s méltó állóhelyeül szolgál a szép szobornak, küszöbül, hová a kegyelet koszorúit agghathatja. Ugyanilyen gránitból áll azon három lépcső is, mely a tulajdonképeni talapzathoz vezet föl.

A tulajdonképeni talapzat alját körülfutó bronzból készült borostyánfüzért a Schlick-féle vasöntő-műhely készítette.

A talapzat közepére, az Akadémia felé néző részen: »Báró Eötvös József«, a másik felén: »Emelte a nemzet. 1879.« van nagy aranyozott betűkkel bevésve.

Az erős alapozás munkálatait Wechseltmann Ignác építőmester végezte.

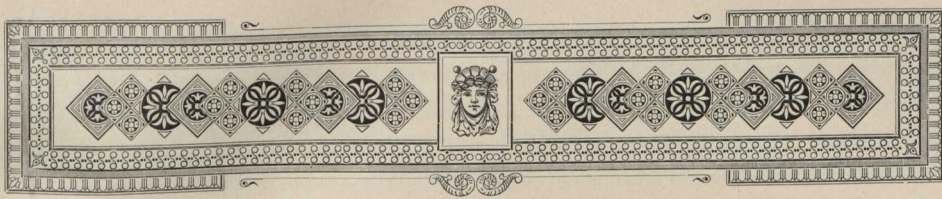
A szobor megsemlélését nem sértő, arányosan magas, illetőleg alacsony vasrácsozatot Oetl Antal készítette.

A szobornak a hazai szobrászatot illetőleg az kölcsönöz különös jelentőséget, hogy ez az első monumentális szobor Budapesten, melyet magyar kéz, magyar izlés, magyar felfogás hozott létre.

E szobor felállításának története egyik legérdekesebb fejezete a magyar művészet s jelesen a magyar szobrászat történetének.

II.

A SZOBOR TÖRTÉNETE.

1. A SZOBOR ESZMÉJÉNEK KEZDEMÉNYEZÉSE.

Az 1871-ik év február 2-án, az 1813. évi szeptember 3-án született Eötvös József báró halálával, nagy veszteség érte hazánkat.

A jeles költőnek, a nagy államférfúnak és a kiváló szónoknak ravatalát mély gyászba borultán vette körül nemzete, mely őt életében szerette, tisztelte, mint az átalakuló Magyarország egyik legkiválóbb képviselőjét, a modern magyar társadalom eszményi kifejezőjét, kiben az emberiség és a haza érdekei egybeolvadtak. S ki a »legeurópaiabb« magyar volt. Benne nemzete az újabb magyar irodalmi és politikai fejlődésünkben uralkodó eszmék főkezdeményezőjét, költőjét, philosophusát siratta, ki a korkérdések bonczolgatásával, elmékedéseivel, lelkesültségével és lelkesítésével leginkább hatott az eszmék fejlődésére; ki a politikai és társadalmi átalakulás legnagyobb tényeinek, intézményeinek, ha nem is végrehajtója, de ezek utainak kétségtelenül első egyengetője volt s kinek — mint kiválóan a gondolat emberének — hatása alatt és a haladás útját a pusztában jelölő s Izraelt fényes felhőként vezető eszméi varázsa alatt állottak a tett emberei, a Magyarországot újjá teremtő gyakorlati vezérférjaink.

Halála után a nemzet szivében csakhamar megfogamzott az a gondolat, hogy Eötvös József bárónak szobrot kell emelni és ezzel kell a kegyelet és hála oltárán áldozni nagy nevének és szellemének.

A gondolatot csakhamar tett követte.

Csakhamar ott állott a dicsőültnek ércszobra a granittalapzaton, melyen fölhalmozta nemzete koszorúit.

A véletlen — melyben azonban az isteni gondviselésnek, hogy úgy mondjuk, bizonyos tervszerűsége látszik rejleni — azt akarta, hogy szobrának művészi kivitele által neki nyujtsa a nemzet először az emlékének áldozó hódolatot; előbb neki, mint a földi létüket sokkal előbb befejezett egyéb nagyjainak: Petőfinek és Széchenyinek, jóllehet ezek emlékének ércszoborral való megörökítése korábban véttetett tervbe.

Tervszerű volt az a véletlen, hogy szobra másoké előtt hamarább legyen befejezve.

Ő volt az első, ki a művészet nemzetfejlesztő hatását a legnagyobb nyomatékkal hangsúlyozta: ő volt az első, ki a hazai művészetet állami missiójában teljes erejével támogatta és ime, neki nyújtá a hazai művészet első, nemes befejezettségében imponáló, monumentális munkáját, remekművét.

A gondviselés nyilatkozik abban, hogy annak emlékszobra, ki eszméivel — sokszor korát megelőzve — előre sietett, sejtven a jövőt, mint a jósló vates, a hogyan a régiek a költőt nevezték, — hogy e férfiúnak szobra többi nagy társainak hasonló megörökítése előtt készült el.

Ő az első magyar költő és államférfi, kinek ércszoborra legelőször ragyogott a fővárosban és ennek egyik legszebb, élettől pezsgő pontján.

Szobra az első magyar monumentális szobor történelmi nagyságaink Pantheonában, »Üdvöldéjében«, mint Széchenyi István gróf nevezé a Walhalla-t.

Még vérzett a hegedni nem akaró seb, melyet Eötvös József báró halála ütött a nemzet szívében; még a hónap, melynek második napján Eötvös József báró elhunyt, nem mult el egészen, midőn már Pest városa megtette egyhangú lelkesedéssel a kezdeményező lépést arra, hogy a nagy gondolkodó, az államférfi, bölcselő és költő emléke szoborral megörökíttessék.

Megtette pedig ezt mindjárt a temetés után következő első, az 1871. évi február 8-án megtartott közgyűlésében.

E közgyűlésen az elnöklő Gamperl (később Gyöngyössy) Alajos helyettes főpolgármester bejelentvén Eötvös József báró halálát, azon indítványt tevő, hogy a közgyűlés, tekintettel azon pótolhatlan veszteségre, mely a nemzetet Eötvös József báró m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszternek s Pest városa képviselőjének mélyen fájlalt elhunytával érte: a nagy halott emlékét jegyzőkönyvében örökítse meg s bánatba merült családjának fájdalmát enyhítse némileg az által, hogy osztozva a nemzet veszteségérzetében, a gyászoló özvegyhez részvétiratot intézzen.

A közgyűlés bánatos érzéssel fogadta el ez indítványt és miután Barna Zsigmond felolvasta a részvétiratot, szólásra jelentkezett Királyi Pál.

Királyi Pál képviselő helyesli a közgyűlés által Eötvös József báró felejthetetlen emléke iránt tanusított kegyeletet, de egyszersmind tekintettel az elhunytak érdemekben gazdag pályájára, melyen mint író a toll és lant bűvös hatalmával, mint bölcsész az ész gyújtó szikrájával, mint államférfi századokra kiható reformeszméivel és mint magyar, lángoló honszerelmével s az ember és polgár legfényesebb tulajdonainak összeségével nemzetünk és az összes emberiség javáért törhetlen munkássággal működött s ez által nemzetét emléke iránt örök hálára kötelezte: indítványozza, hogy Pest város hatósága a dicsőült emlékét s emléke iránti kegyeletét a nagy férfiú szobrának Pest városában leendő felállításával örökítse meg.

Ezen indítvány közhelyesséssel találkozván, a közgyűlés Eötvös József báró emlékére felállítandó szoborra ötezer forintot szavazott meg.

E határozat meghozatala után Pest városa fölkérte a Tudományos Akadémiát, hogy ezen eszmének országosan leendő valóítását felkarolni s annak kivételére megfelelő intézkedéseket tenni, sőt a magasztos célzél mielőbbi elérésére a magyar kir. kormány közbenjárását is kieszközölni sziveskedjék.¹

2. AZ EMLÉK-BIZOTTSÁG KIKÜLDETÉSE.

A Magyar Tudományos Akadémia az 1871. évi február 27-én Horváth Mihály rendes tag osztály-elnök és elnökhelyettes elnökle mellett megtartott összes ülésében e felhívást hazafiás kötelességérzettel fogadta, de határozatát elsietni nem akarva, egy, az elnöklő Horváth Mihály elnöklése alatt Greguss Ágost, Hunfalvy János, Ipolyi Arnold akadémiai rendes tagokból s a főtitkárból álló bizottságot nevezett ki, mely e tárgyban véleményt és javaslatot terjeszszzen elő.²

¹ Lásd: Fővárosi levéltár: 5237/1871; 4227/1871; 4802/1871; 36.796/1872; 1801/1873 sz. tárgyratokat.

² Akadémiai Értesítő 1871. évről. A február 27-iki összes ülésről fölvett jegyzőkönyv 51. pontja.

Az Akadémiának az 1871-ik évi márczius 27-én Lónyay Menyhért gróf másodelnök elnökle alatt megtartott összes ülése meghallgatván a kiküldött bizottság beterjesztett véleményét, azt határozta, hogy az Akadémia egy állandó emlékbizottságot alakít, melybe az Akadémia részéről a bizottságnak mintegy magvaul tizenkét tag nevezetik ki s ennek léssen fentartva a bizottságot úgy Pest városa, mint a törvényhozás s a magyar királyi kormány küldötteiből és belátása szerint más hazafiak magához csatolása által kiegészíteni és szervezni. Ezen bizottságba az Akadémia részéről Lónyay Menyhért gróf akadémiai alelnök elnökle alatt Deák Ferencz tiszteleti, Csengery Antal, Horváth Mihály, Hunfalvy János, Ipolyi Arnold, Pauler Tivadar rendes és Henszlmann Imre akadémiai levelező tagok választattak, a még hiányzó négy tag kinevezése pedig az igazgató tanácsnak tartatott fenn.¹

A szoborügy vezetésére alakult e bizottság első ülését az 1871. október 11-én tartotta meg, melyen Lónyay Menyhért gróf elnök bejelenté, hogy e bizottságba az Akadémia igazgatótanácsa részéről Károlyi György gróf, Kubinyi Ágost, Vay Miklós báró és Waldstein János gróf nevezettek ki.

Az akadémiai határozat értelmében a bizottság mindenekelőtt kiegészíteni és szervezni óhajtván magát, a bizottság új tagjaivá megválasztá és ennek elfogadására fölkérni határozta Andrássy Gyula gróf, Arany János, Bánffy Albert báró, Gyöngyössy Alajos, Házmán Ferencz, Majláth György, Mikó Imre gróf, Pulszky Ferencz, Somssich Pál, Szapáry Géza gróf, Tisza Lajos és Trefort Ágoston urakat oly kijelentéssel, hogy az így alakítandó bizottság magát a szükséghez képest új tagok választása által tovább is kibővítheti.

A jegyzőkönyv vitelére Arany Lászlót nyerte meg a bizottság.

A magyar földhitelintézet pedig, a bizottság fölhívása folytán, késznek nyilatkozott az adakozások elfogadására, a begyülemelő pénzek díj és jutalék nélküli kezelésére, a gyűjtőívek kiadására és nyilván-tartására is.

A bizottság legelső teendőjének mindenekelőtt a pénzügyűjtést, az aláírási gyűjtőívek kibocsátását tartván, az 1871. évi novemberhó 26-án tartott második ülésében az aláírási fölhívás szövegének megállapítására, valamint az ívek kibocsátása fölötti felügyeletre és minden szükséges intézkedés megtételére Csengery Antalt, Gyöngyössy Alajost és Szapáry Géza gróft küldötte ki oly megbízással, hogy az aláírási ívek visszaküldésére három havi záros határidőt tűzvén ki, ennek eltelte és az adakozások berekesztése után a bizottság a további intézkedések elhatározása végett ujlag egybehívandó.

Az aláírási ív szövege a következő volt:

3. ALÁÍRÁSI FELHÍVÁS BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEFNEK PESTEN ÁLLITANDÓ EMLÉKSZOBRA JAVÁRA.

A kegyeletnek, melylyel nemzetünk báró Eötvös József dicső emléke iránt viseltetik, egy Pesten állítandó emlékszobor által is kifejezést adni: célja az alább nevezett bizottságnak. E cél elérése végett aláírásra hívja fel az eszme pártolóit a nélkül, hogy szükségesnek tartaná hosszasan indokolni e felhívást, melyet a dicső férfinak a nemzet, a tudomány és a művelődés ügye szolgálatában szerzett érdemei minden magasztalásnál bővebben indokolnak.

Ez emlékszobor létesítésének eszméje Pest városának mult tavaszi egyik gyűlésén hangzott fel először, mely e célra lelkes bőkezűséggel ötezer forintot szavazott meg. Ily kezdemény után a Magyar Tudományos Akadémia közreműködésével alakult meg a bizottság, következő tagokból: Andrássy Gyula gróf, Arany János, Bánffy Albert báró, Csengery Antal, Deák Ferencz, Gyöngyössy Alajos, Házmán Ferencz, Henszlmann Imre, Horváth Mihály, Hunfalvy János, Ipolyi Arnold, Károlyi György gróf,

¹ Akadémiai Értesítő 1871-ről. A márczius 27-én megtartott összes ülésről fölvett jegyzőkönyv 96. pontja.

Kubinyi Ágoston, Majláth György, Mikó Imre gróf, Pulszky Ferencz, Pauler Tivadar, Somssich Pál, Szapáry Géza gróf, Tisza Lajos, Trefort Ágoston, Vay Miklós báró, Waldstein János gróf.

Az adományok kezelését a Magyar Földhitelintézet volt szíves elvállalni. Ez intézet bocsátja ki saját bélyegével és folyó sorszámmal ellátva az aláírási íveket is és csak azon ív ismertetik el valódinak, mely e kellékekkel fel van szerelve. A gyűjtőívek kezelői jogositva vannak a saját íveikre aláírt összegek beszedésére, de felkéretnek, hogy ez összegeket az ívvel együtt legfeljebb 1872. februárhó végeig a »Magyar Földhitelintézethez«, Pest, bálvány-utca 5. szám, okvetlenül küldjék be, minthogy az adakozások akkor befejezettek. Ha valamely íven épen semmi aláírás nem történt, ezt annyival inkább kérjük a kellő ellenőrzés végett pontosan visszaküldeni. Egyébiránt gyűjtőív nélkül is lehet adakozni, akár egyenesen, vagy postai uton a Földhitelintézetnél, akár a lapok útján, melyek a nálok befolyó adományokat a saját lapjukban nyugtázzák.

Pesten, 1871. december 1-én.

Lónyay Menyhért gróf
bizottsági elnök.

Arany László
bizottsági jegyző.

E felhívással indította meg a bizottság a gyűjtéseket és szölitotta fel a nemzetet, hogy dicsőült fia emléksobrára adakozzék.

A felhívás nem is maradt a pusztában kiáltó szó.

Gazdag és szegény, főúr és a nép fia, a tróntól le a kunyhóig, sietett adományaival mindenki a nagy halott emlékének érczben is megörökítéséhez járulni.

Nem sorolhatjuk itt fel a nemes adakozókat, mert számuk tömérdek. A »Függelék«-ben olvasható sorozata az adakozásoknak mutatja, hogy adakozott az egész nemzet. Itt csak néhányat említünk föl.

Maga a felséges királyné, ki a magyar nemzetel mindig együtt érezett s hol nemzeti czélokért nemesen és gyöngéden áldozni kell, sohasem marad hátra, az első egyike volt itt is és ezer forintot küldött a szobor-bizottságnak. B. Sina Simon, a dúsgazdag főúr, az Akadémiának is legnagyobb összeggel jegyzett alapítója, 3000 forinttal járult a szobor költségeihez, nem feledve, hogy az egykori Eötvös-birtok, Ercsi, hol Eötvös porai nyugszanak, most az ő uradalma. Hoffmann Lipót, Festetich György gróf 1000—1000 forintot, Lévai Henrik és Lónyay Menyhért gróf 500—500 forintot, az Egyesült Fővárosi Takarékpénztár, az Angol-Magyar bank, Czegléd város, Wodiáner Albert, Ambrózy Lajos báró, Majláth György, Mikó Imre gr., Bezerédy Elek, az Athenaeum részvény-társulat, Lukács Mór 200—200 forintot küldött. Nagyobb összegeket gyűjtöttek és adományoztak továbbá: Horváth Mihály 2443 forintot, Szlávay József 210 forintot, az Első Hazai Takarékpénztár 2078 forintot, Wenckheim Krisztina grófné 1090 forintot, Hollán Ernő 425 forintot, Tisza Lajos 600 forintot, Gerlóczy Károly 725 forintot, Pauler Tivadar 385 forintot, Ágoston Gabriella 261 forintot, Návay Tamás 357 forintot, Jellinek Mór 204 forintot, Freund Károly 502 forintot, Kamermayer Károly 210 forintot, Domanovszky Endre 261 forintot, Károlyi György gr. 280 forintot, Békey Imre 287 forintot, a pesti Lloyd 313 forintot, a »Pester Lloyd« 582 forintot, a »Pesti Napló« 1017 forintot, a »Fővárosi Lapok« 382 forintot, Miske Imre dr. 283 forintot, a felsőszolnoki főispán 244 forintot. A nemes példát nagy és kis összegekkel százak és ezrek követték.

A gyűjtés foganatosítására több helyen estélyek, hangversenyek és előadások rendezettek.

A gyűjtés oly hatalmasan haladt előre, hogy egy év alatt már igen jelentékeny összeg gyűlt be és a szobor-bizottság, mely ez alatt ülést nem tartott, hozzáfoghatott a további teendő megbeszéléséhez.

E czélból az 1873. évi januárhó 19-én ülést tartott, melyen előadá az elnök, hogy a tervezett emlékszobor javára a Magyar Földhitelintézetnél a mult hó végéig részint az adakozásokból, részint a begyűlt pénzek eddigi kamataiból összesen 39.995 forint 66 kr. folyt be. A gyűjtés körüli összes költségek 156 forint 52 krt tesznek. Marad tehát tisztán a szobor alapjára 39.839 forint 14 kr.

Ehhez fog járulni Ő felsége a királyné által följánlott 1000 forint és sz. kir. Pest városa által följánlott 5000 forint. Összesen tehát már jelenleg 46.000 forint áll a bizottság rendelkezésére s ez összeg remélhetőleg legalább 50.000 forintra fog szaporodni, míg a szobor munkában lesz.

Az előterjesztés örömmel fogadtatván, hogy a szobor-alap addig is, míg a kitűzött célra fog fordíttatni, jövedelmezőleg helyeztessék el, a szobor-bizottság elhatározta, hogy 40.000 forint névértékű magyar földhitelintézeti záloglevelet vásárol, az alap többi részét az előfordulható kiadások fedezetére folyó számlai kezelésben hagyván.

4. A SZOBOR HELYÉNEK KIJELÖLÉSE.

A bizottság az elnöki örvendetes jelentés folytán elérkezettnek látta az időt arra, hogy tanácskozás alá vegye a szobor létesítése körüli teendőket s azért mindenekelőtt fölkérte és pedig közvetlenül a fővárosi közmunkák tanácsát, hogy az emlékszobor számára Pest városában valamely alkalmas köztéren illő és megfelelő helyet jelöljön ki. A bizottság a maga részéről a szobrot az Erzsébet-tér észak-nyugati részén óhajta fölláttatni, azon ház előtt, mely a dicsőült férfinak, élte utolsó idejében évekig lakásául szolgált.

A közmunkák tanácsa e kérelmet a következő véleménynyel terjeszté Pestváros törvényhatósága elé:

»Az Erzsébet-sétány rendezésére vonatkozóan már megállapított és a t. városi közönség előtt is ismeretes tervszerint, az Erzsébet-tér négy sarkán egy-egy szobornak felállítása szándékolatik ugyan, ezen szobrok azonban a talapzattal együtt $4-4\frac{1}{2}$ magasságra, Eötvös szobornál, sokkal kisebb mérvben terveztettek s így a nevezett szoborügyi bizottság abbéli véleményét, hogy a kérdéses szobor e téren célszerűen felállítható lenne, annál kevésbé oszthatjuk, mert, ha e szobor az Erzsébet-tér díszítésére szándékolatik is felállíttatni, e célra az mintegy $4-4\frac{1}{2}$ öl magasságban tervezett oszlop már kicsinynek mutatkoznék.«

A közmunkák tanácsának véleménye szerint a nevezett szobor szándékolt felállítására legcélszerűbb a Dunasoron fekvő Stein-féle ház előtti szabad tér, mely egyrészt előnyös fekvésénél, másrészt pedig megfelelő nagyságánál fogva a kérdéses célra legalkalmasabbnak mutatkozik.¹

A városi tanács meghallgatván a városi középítési bizottság nézetét, — elfogadta a közmunkák tanácsának véleményét. E határozatát a közgyűlés is helyeselvén², közölte azt a szobor-bizottsággal, de az Eötvös-szobor felállítása végett alakult bizottság ragaszkodott kifejezett óhajához és az 1873. július 21-én azt írja a fővárosi hatóságnak és egyidejűleg a közmunkák tanácsának, hogy nézete szerint a Stein-ház előtti térre azért nem illik a szobor, mert e tért környező épületek nagyságuk által a szobrot eltörpítenék.

Az emlékügyi bizottság, — folytatja tovább — midőn e szobrot az Erzsébet-tér északnyugati szegletében kéri fölláttatni, különösen azt tartá szem előtt, hogy a bizottság rendelkezésére álló szoboralap összegéből semmi esetre sem lehet $4\frac{1}{2}$ ölnél (talapzatával együtt) magasabb emléket fölláttatni. Ily kisebb rendű szobor a nagy házak között csak akkor lehet kellő harmoniában, csak akkor nem törpül el a környezet nagy mérvei mellett, ha vagy kicsiny zárt téren, vagy kertben állíttatik föl, hol a fák mintegy paralizálják a környező épületek magasságát. Ily célra igen alkalmasnak véltük az Erzsébet-tért. A Stein-féle ház előtti térség azonban épen ellenkező e kívánalmakkal. A egész környezet: minden szomszédos ház, a Duna, a budai vár, a lánczhid oly óriási mértékűek, hogy a kicsiny szobor teljesen eltörpülne közöttük. Azonkívül eszmei összefüggést sem találhatunk, miért állíttassék épen a Lloyd-épület elé, a kereskedői forgalom közepébe?

Végül a szobor-bizottság mielőbbi elhatározást kér, mivel a szobrot mintázó művészekre nézve egyik

¹ Lásd: Fővárosi levéltár 10.251/873.

² Lásd: Fővárosi levéltár 14.001/873., 25.850/873.

igen jelentékeny kérdés az is, hogy mily helyen fog az fölállítani; mig ez eldöntve nincs, munkájokban nem haladhatnak előre.

A fővárosi tanácsnak határozatát azonban a szobor-bizottság ez átirata¹ nem változtatta meg. A fővárosi közmunkák tanácsa pedig, melyhez a főváros tanácsa a szobor-bizottság átiratát elküldé, ujlag kijelenté az 1873. évi aug. 7-én tartott ülésében, hogy a létesítendő szobor helyéül legalkalmasabb a Duna-soron, a Stein-féle ház előtt levő tér.

»Azon körülmény, hogy Eötvös József báró az Erzsébet-téren lakott, nem lehetett döntő arra nézve, hogy a nemzet kegyelete által emelendő emlékszobrát oly térnek egyik sarkába állíttassuk, mely rendeltetésénél fogva közmulató helyéül szolgál és melynek főtárgyát az épülőfélben levő kioszk és főjellegét az ott tartatni szokott zene-előadások képezik.«

»Előttünk — írja továbbá a közmunkák tanácsa — iránytadó volt, hogy a nagy férfiú emlékéhez méltó hely jelöltessek ki, ezt pedig a Duna mentében, a város legdíszesebben kiépült részében, a Steinház előtt véltük feltalálhatónak, annyival inkább, mert e hely egész berendezése, az emlékügyi bizottság által megállapított szobor nagysági arányainak is leginkább megfelel.«

A fővárosi közmunkák tanácsának ez ügyben hozott végleges intézkedését a szobor-bizottság csak az 1874. évi január 18-án tartott negyedik ülésében tárgyalhatta. Ekkor már a bizottság a szobor helyét illetőleg szintén a közmunkák tanácsának és a főváros hatóságának nézetéhez pártolt, mert közhelyesséssel tudomásul vette a fővárosi közmunkák tanácsának határozatát.

Mielőtt azonban ezen ügy befejezést nyert volna, a szobor-bizottság még harmadik ülésében oly határozatot hozott, mely a szoborügyet jelentékenyen előmozdítá a megoldás felé. E harmadik ülésén ugyanis a szobor mintájának elkészítésére hirdetendő pályázat feltételeit állapítá meg tüzetes tanácskozással és beható eszmecsere után.

A bizottság főfigyelmet fordított arra, hogy biztosítsa a magyar művészek részvételét a pályázatban, miért is fölkérte Engel József és Izsó Miklós szobrászokat e pályázatban való részvételre, biztosítván részükre munkájok díjául egyenkint ötszáz—ötszáz forint o. é. tiszteletdíjat azon esetre, ha a jutalom nem nekik ítéltetnék oda.

Fölkérték továbbá ifj. Vay Miklós báró szobrászt is, hogy a pályázatban szintén vegyen részt.

Engel József és Vay Miklós a szobor-bizottsághoz intézett levelükben kijelentik, hogy pályázni fognak. Vay Miklós azonkívül tanácsolja a bizottságnak, hogy az ügy érdekében utólag módosítsa a lapokban már közzétett pályázati hirdetést.

5. PÁLYÁZATHIRDETÉS A SZOBORTERVEKRE.

A szobor-bizottság által közzétett pályázati hirdetés ekként szól:

»Alulírott bizottság pályázatot nyit Eötvös József báró emlékszobra mintájának elkészítésére. A szobor köztéren fog állani, valószínűleg kert és fák között.

Anyaga ércz lesz, magassága, talapzat nélkül, mintegy tizenkét láb.

Feladat: hogy Eötvös József báró alakját, az élethez és jelleméhez híven, művészi felfogással ábrázolja, minden egyéb részletet a művész szabadon határoozván meg.

A pályázni kívánók tervöket gipsz mintában és a nevüket tartalmazó jeligés levél kíséretében, legfeljebb 1873. évi december 31-ig a bizottság titkárához czímezve, Pesten a Magyar Tudományos Akadémia palotájába küldjék be.

Csupán tervrajzzal pályázni nem lehet s a mintára nézve megkívántatik, hogy maga az alak, talapzat nélkül, legalább négy láb magas legyen. Talapzatmintákat vagy rajzokat és a kivitelre vonatkozó

¹ Lásd: Fővárosi levéltár: 29.332/873., 31.923/873. jkgy.

költségvetéseket a bizottság örömmel fogad, de föltétlenül nem kíván. Azonban a kiállítás összes költségei, talapzatot, fölláítást s minden mellékiadást beszámítva, 40—50 ezer forintot túl nem haladhatnak.

Pályadíj 400 magyar arany, vagyis 4000 frank, mely a legjobb pályaműnek mindenesetre kiadatik. Pályázhat akár hazai, akár külföldi művész.

Budapesten, 1873. évi januárhó 22-én.

Az Eötvös-szobor-ügyi bizottság nevében:

Lónyay Menyhért gróf,
elnök.

Arany László,
titkár.

E pályázat a hazai lapokon kívül közhírré tétetett egy-egy bécsi, berlini, müncheni, lipcei, párisi és firenzei művészeti lapban is.

A kihirdetett pályázatról az akkori napilapok némelyike egyes megjegyzéseket tőn. Az egyik így szól:

A bizottság igen helytelenül a piedestalon kívül négy láb magas szobrot kíván. Ez rendkívüli akadályt képez a pályázó szobrászokra nézve, mert így már nem terv-modelt, hanem valóságos szobrot kell szolgáltatniok. Ily nagy szobrot nem lehet, mint a hogy kisebb tervmodelknél lehető, vázlatyszerűleg kezelni, mert így a mű igen üres lévén, a legkedvezőtlenebb benyomást teszi. Ily nagy szoborért, mely a készkiadásokon kívül hónapokig tartó munkát vesz igénybe, négyezer frank még meghatározott biztos tiszteletdíjnak is igen csekély összeg, mint a legjelesebb pályázóra is bizonytalan pályadíj pedig nevetségesen kevés. Még nagyobb hibája a pályázati felhívásnak az, hogy nem kívántatik feltétlenül terv az egész emlékre, a piedestal el is maradhat. Erre alig van másutt példa, mert világos, hogy az egész emlékek teljességében szépek, összhangzatosnak kell lennie; lehetnek a részek külön-külön szépek, de az egész igen ferde. Már saját tapasztalásunkból is okulhattunk volna. A Széchenyi-emléknél a bizottmány Széchenyi alakját elég jónak tartotta s már az öntést is elrendelte, a midőn rájött, hogy az alakhoz illő piedestált, a bizottmány minden jóakarata daczára másutt kell megrendelni, tehát a talapzatra külön volt kénytelen pályázatot hirdetni. Az Eötvös-szobor bizottmány az ügy érdekében bizonyosan meg fogja változtatni a pályázati feltételeket.

A bizottság azonban nem talált elég okot arra, hogy a kihirdetett pályázati föltételeket megváltoztassa és nyugodtan nézett a pályázat határidejének, az 1873. évi december 31-ikének eléje.

E határidő letelte után a bizottság megtartá negyedik ülését az 1874. évi január 18-án.

Ez ülésen a titkár előadá, hogy a kihirdetett pályázatra az 1873. decz. 31-ig öt szabályszerűen készített szoborminta és egy rajzminta érkezett be. Egyet kivéve, a többi mind álló szobor. Az egyik Eötvöst egyszerű attilában és magyar nadrágban, a többi díszmagyarban örökíti meg.

A beérkezett művek jeligéi a következők valának: az első számúé: »De mortuis nil, nisi bene«; a másodiké: »Mindent a hazáért!«; a harmadiké: »Haladás«; a negyediké: »Per aspera ad astra«; az ötödiké: »München« és a hatodiké: »Szellemed fényében láttuk ragyogni hazánkat«.

A bizottság a titkári előterjesztést tudomásul vette; a pályázati szabályoknak megfelelő öt szobormintát pályázatra bocsátá, a rajzmintát azonban, mivel a pályázati hirdetésben világosan ki volt mondva, hogy rajzzal pályázni nem lehet, el nem fogadta e gyűlésében, de a bizottságnak az 1874. évi márczius 22-én tartott ülésében bejelenté a titkár, hogy a hivatalosan elfogadott öt pályaművön kívül azon pályázótól, ki művének rajzvázlatát és jeligés levelét már 1873. december hó 31-ike, vagyis a kitűzött határnap előtt beküldötte, pótlólag beérkezett maga a szoborminta is és miután kitűnt, hogy az Rómában elég korán tétetett vasutra és késedelmét csak az út nagy messzesége okozta, a bizottság elnöksége ezen művet is pályázatra bocsátotta, mit a bizottság jóvá is hagyott.

6. A SZOBORTERVEKET BIRÁLÓ BIZOTTSÁG.

A pályázatra érkezett műveket a bizottság az Akadémia egyik termében közszemlére állította ki és azok megbirálására Lónyay Menyhért gróf bizottsági elnök elnökléte és Arany László titkár részvétele mellett egy, velök együtt kilencz tagú, bizottság határozottatott fölkéretni, melyhez egy-egy küldöttel járulnak:

1. az országos képzőművészeti tanács;
2. a fővárosi közmunkatanács;
3. Budapest főváros hatósága;
4. a képzőművészeti társulat;
5. az országos mintarajztanoda;
6. a szoborügyi bizottság részéről pedig kinevezettek: Henszlmann Imre és Ipolyi Arnold.

Miután a pályázati szabályok szerint a kitűzött 4000 franknyi díjat az aránylag legjobb műnek mindenestre ki kell adni: eme bíráló bizottság feladatául tűzetett ki az, hogy a jutalomra érdemes legjobb művet kijelölje s annak a díjat ítélje oda. Birálatában saját legjobb belátása szerint járhat el, óhajtaná azonban a szoborügyi bizottság, hogy egy pár elismert nevű művész véleményét is hallgatná ki.

Hogy a megjutalmazott minta kivitelre elfogadtatik-e s miként és minő föltételek alatt, ez iránt határozni a szoborügyi bizottság magának tartotta fenn.

A fentebb nevezett országos testületeket a bírálók kinevezésére a titkár levélben fölkérvén, az Eötvös-emlékszoborra pályázó műveket bíráló bizottságba az országos mintarajztanoda Keleti Gusztávot, a fővárosi közmunkák tanácsa Liphay Béla bárót, az országos képzőművészeti tanács Pulszky Ferenczet, az országos magyar képzőművészeti társulat Ráth Györgyöt, Budapest főváros hatósága pedig az 1874. évi január hó 28-án tartott közgyűléséből Ybl Miklóst küldötte ki képviselője gyanánt.

Az 1874. évi január 18-ki ülés további folyamán a titkár bemutatá a Magyar Földhitelintézetnek az 1873. évi december 31-én lezárt folyószámlai kivonatát, mely szerint a korábbi ülésben vásárolni határozott 40.000 forint névértékű magyar földhitelintézeti záloglevélen kívül 14.863 forint 50 krajczár készpénz áll a szoboralap rendelkezésére.

Az ülés a számla tudomásul vétele után utasította a titkárt, hogy az eredetileg 86 árfolyammal vásárolt s az ülés idejében is 86 $\frac{1}{2}$ -en álló zálogleveleket, ha árfolyamuk 90-re fölmenne, adassa el; a készpénz-összeg folyószámlai kamatozásban a földhitelintézetnél hagyattott.

Szóba jöven a fölállítandó szobor talapzatának kérdése: ez iránt a határozatot akkorra halasztották, ha majd a pályázat ügye el lesz döntve, a mi elé nagy érdekléssel nézett Magyarország értelmisége annál inkább, mert az illetékes döntést megelőzőleg a Budapesten megjelenő hirlapokban ellentétes, de a cikkek számát tekintve jobbra mértéken túlszígórú közlemények jelentek meg a pályázó szobrokról.

Sok tekintetben igen érdekesek és tanulságosak e bírálatok és azért izleltetőül röviden, kivonatozva ide iktatunk egy-kettőt.

Az egyik lapnak, a »Pester Lloyd«-nak tárczairója, azon kezd, hogy soká jön el még az az idő, a midőn el lehet mondani Budapestről, a mit egy görög szerző mondott Athénről, hogy ott kétféle lakosság van: az egyik húsból és csontból, a másik érczből és márványból.

És ennek oka nem a nagy emberek hiánya, hanem hazai szobrászatunk szegénysége, mely monumentalis feladatok megoldására még most nem vállalkozhatik. Erről legújabbán az Eötvös-emlék tervei tanúskodnak, melyeket czikkiró haszontalan karrikaturáknak nevez. Összesen hat van, de ezek mindegyike annyira gyarló, hogy nem lehet tudni, melyik nagyobb: a versenyzők szerénytelensége-e, hogy ily művekkel pályázni mertek, vagy korlátoltsága, hogy e tervek kivitelében reméltek?

A »Mortuis nil nisi bene« jeligéjű a legmesterkétebb helyzetben állítja elének a megboldogultat, de készítője még csak

a test arányaival sincs tisztában, mert a rendes életnagyságot túlhaladó szobor melle csak tizenegy hüvelyk szélességű, minélfogva »nemesak a katonáskodásra, de még a szobrászatra is egyszersmindenkorra alkalmatlan«. Ezenkívül karjai leeresztve oly hosszúak, mint egy chimpanz első lábai, arca pedig a hektika kifejezését viseli magán. A »Mindent a hazáért!« jelígyével pályázó oly száználmas alak, a »minővel csak kórházakban találkozunk«. Térdai roskadozók, állása erő- és ruganyosság nélküli. Ha írón helyett lyukas kalapot adnánk a kezébe, koldus számban bátran elmehetne. A »Haladás« és »Per aspera ad astra« jelígyűek a legkezdetelegesebb és teljesen eszmeszegény művek, minőket a sirkő-raktárakban is láthatunk. A »München« jelígyével beküldött az egyetlen ülő alak, eszme és kifejezés nincs rajta; hihetőleg valamely kezdő munkája. Az utolsó pályamű: »Szellemed fényében láttuk hazánkat« jelígyével érkezett be. Lompos, nehézkes alak, melyen egy vonás sem emlékeztet Eötvös József báróra.

Ilyenek a szobor-pályaművek s méltán kérhető: »mi fog történni velők?« Lehetséges — szól a tárcza írója — miszerint a pályázás föltételei olyanok, hogy a díjakat mindenesetre ki kell adni; akkor adják ki hát az ég nevében, az országnak úgy is elég kiböni való pénze van s fősvénykednek ottan eleget, hol valódi hasznot lehetne tenni, vagy a valódi érdem jutalmat nyerhetne.

Az ellen azonban, hogy a fentirt tervek bármelyike, nem véve ki még a legkevésbbé rosszat sem, az Eötvös- emléknek csak alapjául is szolgáljon s bármily változtatásokkal elfogadtassék, nem szükséges tiltakoznunk, mert még mindig van annyi bizalmunk a szakismeret belátásában, a jól értelmezett hazafiságban, a jurynek a nagy elhunyt iránt táplált kegyeletében, hogy töle a beérkezett pályaművek minden tekintet nélküli elítélését biztosan elvárhatjuk.

A »Magyarország és Nagyvilág« 1874. évi 6. számában ezeket olvashatjuk:

E szobrok egyikében sem látjuk azt az Eötvöst, ki mindnyájunk szeme előtt lebeg. Igaz ugyan, hogy attila, szűk nadrág, magyar csizma stb. nem kedvez a vésőnek s a müncheni Halbig, kinek a József szobrot köszönjük, az ünnepélyes palásthoz folyamodott, melynek puha redőzete szobrásziabb, mint a nehéz posztó s a merev bőr. A boldog római és görög képfaragókon az antik tóga nagy mértékben segített.

De a jelenkor nagy sculptorai is megmutatták, hogy lehet a divatszülte ruhanéhézségeket leküzdeni, sőt Rauch, a minden plastikának esküdt ellenségén, a roccocón is, Nagy Frigyes szobrában hatalmasan győzedelmeskedett. Schwanthaler, Vicenzo Vela, amaz a Miksa-, ez a Cavour- emlék mintázatában, szintén szerencsésen birkóztak meg a modern polgári öltözet mostohaságaival s a frankfurti »Göthe-Schiller emlék« s még számtalan egyéb, mind fennen hirdetik, hogy isten kegyelméből való szobrásznak az újabb szabóság és vargaság nem állhatja útját.

Igen, az isten kegyelméből való szobrásznak!

Csakhogy azok sorában, a kik az Eötvös- emlékre küldöttek be pályaműveket, alig van, kit a múzsa homlokon csókolt. Vegyük sorjába őket!

Az 1-ső számú — jelígye: »De mortuis nil, nisi bene« — lehetetlen taglejtésben tünteti föl Eötvöst. A jobb kar a mellen átfeszül és tollat tart, míg a bal kar, a jobb csipőhöz nyulván, nyitott könyvet szorit. Az állás merev, szinte katonás. A fölfelé pillantó fej — nem tekintve, hogy kevésbé hasonlít — csak azon fájdalomtól látszik bánatos kifejezést öltöni (bár ez nem jellemzi Eötvöst), melyet az abroncsoló karok szülhetnek, a mint a mellkast összeszorítják. A részletek csinos kidolgozása az egyetlen kedvező, a mit e pályaműről mondhatunk.

A 2-ik számú — jelígye: »Mindent a hazáért!« — már éppenséggel mulatságos hatással van a szemlélőre. A lábszárak szerkezete arról tanuskodik, hogy megfaragójuk nem sokat foglalkozott az anatómiával s a tagok aesthetikai arányával. A disz-mente alsó részének a talapzatba való beleömlése szegénységre mutat, a művésznek, hogy úgy mondjuk, technikai ismereteiben. Az arcz pedig távolról sem hasonlít az eredetihez.

A 3-ik számúban — jelígye: »Haladás« — van bizonyos nemesség. A borostyánkorszús oszlopra tett könyvön szépen nyugtatja a balt, míg jobbját szívéhez emeli. Az arcz szellemes kifejezéssel tekint a távolba, mintha egy ismeretlen jövő titkát fürkészné. A test alsó része azonban annál silányabb. Mily rabszolgai utánzása az 1860—69-ki magyar divatképeknek! Mily neveltséges karcsúság! Mintha nem inkább elrejtteni kellett volna ez eszmétlen szabatoságot, mint így kihívólag szem elé állítani. E szobor pályatársai közt a legkisebb s részleteiben leggondosabban van kidolgozva.

A 4-ik számú — jelígye: »Per aspera ad astra« — egészben szép felfogású. Az attitűd erélyes, bár a jobb kéz tenyerében pihenő fej inkább a lyrai költőre, mint az államférfúra utal. Arcz, kéz és láb kissé kelletlenül túl van megnyújtva, a mi a hasonlatosság rovására történik.

Az 5-ik számúról — jelígye: »München« — komolyan beszélni sem lehet. Ugy látszik a küldő meg akarta tréfálni a bizottságot. Ákom-bákom nagyolás, mely mögé a pályázó tehetetlenségét akarja rejtteni. Hasonlatosságról szó sincs.

Az alak ül, de a tagok a mintázat agyagába fulnak bele. Kár, hogy a bizottság jutalmazni és nem büntetni van hivatva, különben kalapáccsal kellene e bántó gyurmalékot széttördelnie.

A 6-ik számú végre — jellegje: »Szellemed fényében láttuk ragyogni hazánkat« — csak a komoly szándék által áll fölötte elődének. A részletezés itt is gondos. De sem nagyolás, sem az ügyes detail nem képes eltakarni a hiányzó eszmét.

Az »Ellenőr« 1874. évi január 31-ki (VI. évf. 31.) számában a következőket írja:

Az Eötvös-szobor pályázati eredménye a lehető leggyaribb; a pályázati felhívás általánosan szólt a külföldi szobrászokhoz is s a beérkezett hat darab közül vagy négy külföldi munka, hanem abban sincs köszönet. Ezen anyagba vagy gipszbe formált gyarlóságok nem ölthetnek ércalakot. Különben is a pályázati felhívás épenséggel nem lehetett serkentő. Hosszú időbe kerülő munkát kívántak potom árért s kaptak potomságot. Kiadják-e, vagy nem a pályadíjat, az a bírálók dolga, de hogy a díjazott mintát is a sutba kell vetni s nem a Dunaparra állítani, az bizonyos.

E cikkelyekkel ellentétben a »Pesti Napló« 25. évfolyamának 25. számában (1874. január 31-én) a következő megjegyzéseket találjuk:

Az Eötvös-szobor-pályázatra érkezett művek ellen, mielőtt a bíráló jury csak meg is tekintette volna őket, egy-két lapársunk egészen megvető, fitymáló ítélettel, sőt csaknem animositással kel ki. Lebecsmérlék a pályaműveket és szidják a szoborügyi bizottságot, mert szerintük már a kihirdetett pályázat maga is rossz volt, hogy valamire való művet nem is lehetett reá remélni.

Elhamarkodásnak tartjuk e nagy lármát, oktalannak a könnyű szerével kimondott becsmérlést. Lehet valaki jobb vagy rosszabb véleménynyel e művekről, de teljesen nyomorultaknak állítani s kicsúfolni őket oly helytelen túlzás, a mit még az élezlapoknak is csak Magyarországon néznek el.

Az bizonyos, hogy a pályázatban minden elismertebb nevű hazai szobrászunk részt vett. Ezt kimondhatjuk indiscretio nélkül bátran, mert az illetők előtt itt is, mint csaknem minden szoborpályázatnál, a beérkezett művek szerzőinek neve nyílt titok.

Magá a szoborügyi bizottság gondoskodott róla előre, hogy jobb nevű művészeink el ne maradjanak a pályázatról. A ki tehát egy-két felületet szóval valamennyi pályaművet sárba ránt, összes hazai szobrászatunkat piszkolja le. Ez pedig annyival sajnosabb, mert a becsmérlés, nézetünk szerint, igazságtalan.

A ki abszolút szempontból itél, a ki a classikai művészet maradványaihoz vagy egy-két, bizony igen kevés számú modern remekünkhöz méri igényeit, az természetesen nem lesz kielégítve, de a ki nem felejtí azt sem, mily kevésbé sikertílt művek egész sora hirdeti Berlin vagy München köztérein azt, hogy mennyi nehézséggel jár egy ismeretes és külsőleg talán kevés plastikai szépséget nyújtó alaknak az *élethez hí* emléksobrát megalkotni, az valószínűleg méltányosabban szól a pályázatról.

Egyébiránt a szoborügyi bizottság gondoskodott arról, hogy illetékes emberek itéljenek a pályázat fölött. A jury továbbá fel van kérve, hogy mielőtt itéletét kimondaná, művészek véleményét is hallgassa meg. Megnyugvással várjuk a bíráló bizottság itéletét, mely valószínűleg méltányosabb s mindenesetre indokoltabb és illetékesebb lesz a lapok »szakértőinek« csufolódásainál.

A közönségnek a szoborügy eldöntése iránti amugy is nagy érdeklődését az illetén cikkek csak fokozták és a közönség feszült kíváncsisággal várta a bíráló bizottság itéletét, melynek összealkotásában teljes kezesség feküdt az itélet és izlés helyességére és megbízható voltára nézve.

7. A BIRÁLÓ-BIZOTTSÁG ITÉLETE.

Az Eötvös-szobor pályázatra érkezett művek bírálása végett alakított albizottság az 1874. márczius 15-én Lónyay Menyhért gróf elnöklete alatt tartá meg ülését, melyen Henszlmann Imre és Ipolyi Arnold, mint a szoborügyi nagybizottság kiküldöttein és Arany László titkáron kívül jelen voltak a bíráló tagok kiküldésére fölkért testületek összes képviselői.

Az elnök megnyitó beszédében előadta, hogy az Eötvös emlékügyi bizottság, midőn a jelenleg hiánytalanul megjelent kilencztagú bíráló bizottság alakítását elhatározá, ennek feladatát két főpontban

jelölte ki. Nevezetesen: eldönteni, hogy a mindenesetre kiadandó pályadíj a versenyművek közül melyeknek adandó ki és véleményt mondani az iránt, hogy a jutalmazandó mű kivitelre valóban elfogadható-e?

Kapcsolatban az elnöki előterjesztéssel, felolvastattott a pályázati hirdetés eredeti szövege, melyből kitűnik, hogy a pályadíj az aránylag legjobb műnek mindenesetre kiadandó.

A bíráló bizottság feladata ezen előzmények szerint határozottan körül lévén írva, a pályaművek figyelmes megtekintése után, melyeket különben a bizottság tagjai egyenkint már előbb is tüzetesen megvizsgáltak, az elnök a következő két kérdést tűzte ki titkos szavazásra:

1. Van-e a pályaművek közt olyan, mely mostani alakjában kivitelre elfogadható?

E kérdésre két *igen* és hét *nem* szavazatot adatott.

2. Melyik műnek adandó ki a kitűzött díj?

E kérdésre hat szavazatot nyert a »Mindent a hazáért!« jeligéjű, két szavazatot nyert a »De mortuis nil, nisi bene« jeligéjű és egyet a »Haladás« jeligéjű pályamű.

E szavazatot által a pályázat ügye el lévén döntve, az elnök fölkérte a bíráló bizottságot, nyilatkozzék az iránt, mily utat kellene választani, hogy a tervezett emlékszóbor ügyében kielégítőbb eredményre juthassunk?

E kérdés megbeszélését a következőkben foglalja össze az ülésről szóló jegyzőkönyv:

A tanácskozás folyamában több oldalról tüzetesen kifejtett érvek szerint, miután egy újabb nyilvános pályázattól alig lehetne jobb sikert remélni a mostaninál, nem látszik lehetőnek más eljárási mód, mint egyenes megbízást kísérteni meg. Hogy ily egyenes megbízatással valamely európai hírnevű szobrász szólíttassék fel, az többnemű nehézséggel jár és a mellett biztos jó eredményt éppen oly kevéssé helyez kilátásba, mint a pályázat. Mert az emlékszóbor készítésében kitűnő szobrászok száma jelenleg Olasz- és Németországban is igen kevés, ha ezek közül biznánk meg valakit, a ki Eötvöst személyesen hihetőleg soha sem látta s jellemének tanulmányozására kevesebb alkalma volt, mint hazai művészeinknek, a ki a magyar öltözet szobrászati alakításának nehézségeivel talán soha sem foglalkozott, a ki az élethűségre nézve csak fényképek után indulhatna, melyek Eötvösnél annyira változók, hogy inkább zavarba ejtik, mint utbaigazítják a művészt, — tekintettel e nehézségekre, a külföldi s viszonyainkkal ismeretlen művésztől várható sikert a bizottság igen kétségesnek tartja. Óhajtható volna, hogy a hazai munka által elérhető előnyök egy kiváló külföldi művész magasabb műizlésével mintegy egyesíttessenek s e célta a bizottság talán elérhetőnek hiszi az által, ha egy ily elismert nevű művésznek tanácsadó véleménye vétetik igénybe.

Ennélfogva a további teendőkre nézve az albizottság azon javaslatot tevő, hogy a jutalmazott »Mindent a hazáért!« jeligéjű mű megtekintésére Schilling János drezdai szobrász hívassék meg s az ő véleménye a pályanyertes mű szerzőjével közöltetvén, ez szólíttassék föl egy újabb mintát készíteni, mintegy két vagy két és fél lábnyi magasságban. Ezen újabb minta azután ismét Schilling és talán egyszersmind egy bíráló jury ítélete alá lesz bocsátható s egyszersmind eldönthető az, hogy nagyban mintázásra elfogadtassék-e.

A bíráló albizottság ez ítéletét a szóborügyi bizottság az 1874. évi márczius 22-én, Lónyay Menyhért gróf elnökle alatt megtartott ötödik ülésén tárgyalta.

A tárgyalás menete a következő volt:

A titkár bemutatja az 1874. évi január 18-án megtartott ülés határozata értelmében megalakult jury által megállapított ítélet jegyzőkönyvét.

Ezen ítélet alapján a szóborügyi bizottság mindenekelőtt a pályanyertes mű jeligés levelét bontotta föl; abból Huszár Adolf, Bécsben lakó szobrász neve tűnt ki.

A további teendőkre nézve az ülés jóváhagyta a bíráló bizottság azon javaslatát, hogy Schilling János drezdai szobrász hívassék meg a pályanyertes művet megtekinteni s arról a bizottságnak írásbeli véleményét adni. A további intézkedéseket azonban ezen vélemény meghallgatásától tette függővé a szóbor-bizottság.

A pályadíj kiadását a bizottság eldöntvén, az 1873. évi januárhó 19-én hozott határozat értelmében, Engel József és Izsó Miklós szobrászoknak, a mennyiben jelígés leveleik által hitelesen igazolják, hogy a pályázatban csakugyan résztvettek, az előre nekik biztosított, egyenkint 500 forintnyi honorariumot kiutalványoztatni rendelte.

A szoborbizottság ötödik ülésének e jegyzőkönyvéből kiténik tehát, hogy a jutalmat a »Mindent a hazáért!« jelígéjű munkának ítelték oda, nem mint absolut becsűnek, hanem mint társai között legjobbnak, mint olyannak, mely a még gyakorlatlan művészi kéz s teljesen ki nem fejlett és meg nem állapodott tehetség természetes gyarlóságai mellett az eszme és törekvés élénk jeleit mutatta s reményt adott, hogy némi változtatások mellett nemcsak kivihető lesz, de valódi művészi becsű alkotássá is idomulhat.

E mintát egy fiatal, eladdig ismeretlen magyar szobrász készítette, ki ifj. Vay Miklós báró műtermében dolgozott Bécsben és ki önálló alkotásokkal még ekkor nem lépett föl, de csakhamar nemcsak az Eötvös-szobor kivitelével, hanem nagyobbszerű alkotással — a Deák-szobor mintájával — is igazolta, sőt túlszárnyalta a hozzákötött várakozásokat.

És e fiatal ismeretlen magyar szobrász neve volt: Huszár Adolf.

8. HUSZÁR ADOLF SZOBORTERVEZETE ÉS AZ EMLÉKÜGYI BIZOTTSÁG KIBŐVÍTÉSE.

Huszár Adolf pályanyertes műve azonban nem elégitette ki a szoborügyi bizottságot. Megjutalmazta ugyan, mint a legjobbnak talált művet és az 1874. évi márczius 23-án a pályadíjat, vagyis 1786 frtot neki ki is fizette, de nem fogadta el a kivitelre. Eleinte fölmerült azon indítvány, hogy új pályázattal kell a hirneves művészekhez fordulni, vagy éppen egyenes megbízás útján kell létrehozni a szobrot. Ez első gondolatot egy második szerencsésebb szoritotta háttérbe.

Ugyanis elhatározták kísérletet tenni arra, hogy Huszár Adolf mintájának átalakításával vagy éppen ujrateremtésével talán mégis a hazai művészetnek lehetne adni a feladat megoldásának koszorúját: a magyar államférfit, szónokot és költőt egészben örökíteni meg.

Felszólították tehát Huszár Adolfot, hogy készítsen új mintát, illetőleg, hogy a tett kifogásokhoz és nyilvánított követelményekhez képest dolgozza át mintáját.

És hogy a bizottság mégis megnyerje valamely külföldi művész részvételét: volt az ok, a mi miatt a bizottság egyúttal határozatilag kimondá, hogy az új minta megbirálásában való részvételre egy külföldi művész és pedig Schilling János drezdai szobrász is meg fog hivatni.

A bizottság Schilling János drezdai szobrászt fölkererte a szakértői véleményezésre, de ezt a szakértői bírálatra nem sikerült megnyerni.

Schilling János ugyanis Drezdában az 1874. évi április 16-án kelt levelében sajnálattal kijelenti, hogy a kívánt bírálatra nem vállalkozhatik, mert körülményei nem engedik, hogy mostanában vagy általában oly idő alatt, melyet némi bizonyossággal előre meghatározhatna, Budapestre jöhessen.

Kész azonban a művészt, ha kívánja, minden időben tanácssal és tettel támogatni, a mennyiben ereje engedi.

E lemondást az 1874. évi április 28-án tartott hatodik ülés sajnálattal vette tudomásul. A körülmények tüzetes megvitatása után az elnök és Pulszky Ferencz vállalkoztak személyesen érintkezésbe lépni Zumbusch Gáspár bécsi szobrászszal és ezt fölkeréni, hogy a Huszár Adolf által készitendő mintákról szakértő-véleményt adni vállalkozzék.

A mi különben Huszár Adolfnak ezen időbeli munkálkodását illeti, erre nézve jelenti a bizottság titkára, hogy ő viaszmintákkal szorgalmasan dolgozik, de kérné, hogy legalább május végéig nyerjen határidőt a minták elkészítésére.

Ily értelemben kéretett föl Zumbusch Gáspár is a bírálókat végeztetett megjelenésre. Zumbusch a meghívást készségesen, örömmel elfogadta.

A jelzett ülés folyamán az elnök előadta, hogy a szoborügyi állandó választmány, midőn először megalakult, világosan fentartá és jegyzőkönyvileg is kijelenté azt, hogy később, a szükséghez képest, magát új tagokkal bővíthesse. E tekintetben igen czélszerűnek, sőt némileg az előzmények által szükségesnek is látszik most — mondá az elnök — hogy azon urak, kiket az érkezett pályázó szobrok fölötti ítélet kimondására alakított jurybe az e végeztetett fölszólított testületek, mint szakértőket küldöttek, állandóan választatnának meg a szoborügyi nagyobb bizottság tagjaivá, hogy hathatós szakértő tanácsaikkal az emlékszobor létesítését elősegítsék.

Az előterjesztés helyeseltetvén, ennél fogva Liphay Béla báró, Keleti Gusztáv, Ráth György és Ybl Miklós az állandó nagybizottság rendes tagjai sorába választattak.

A titkár ezután bejelenté, hogy Izsó és Engel szobrászok kérdést tettek nála: vajjon a pályázatra benyújtott szobormintáikat, miután jutalmat nem kaptak, elvihetik-e?

Bár a nevezett szobrászok részére utalványozott tiszteletdíj fejében a szobor-minták a bizottság (illetőleg a szobor-alap) tulajdonába mentek át: a bizottság nem kívánt ezen jogához ragaszkodni és a szobrokat kiadatni rendelte.

9. ZUMBUSCH SZAKÉRTŐ ITÉLETE.

Az 1874. évi augusztus 2-án tartott, hetedik ülésre eljött a meghívott szakértő: Zumbusch Gáspár is, a bécsi képzőművészeti akadémia tanára.

E hetedik ülés megtartását az a körülmény tette szükségessé, hogy Huszár Adolf elkészült az új mintával.

A művész ugyanis, a mint megkapta a felszólítást mintájának átdolgozására, illetőleg új minta készítésére: nyomban hozzálátott a munkához.

Rövid idő alatt nyolcz új mintát készített. E minták közül azután a bizottság választott egyet, melynek jobb karját Huszár Adolf, Lónyay Menyhért tanácsa folytán, kissé magasabbra emelte, mi által az alak határozott szónoki állást és kifejezést nyert.

Mindezt oly lázas szorgalommal végezte el néhány hónap alatt, hogy az 1874. év július végén már bejelentette a szoborbizottságnak, miszerint az új minta kész és azt bírálatra bocsátja.

A kijavított minta megnyerte a szoborbizottság tagjainak tetszését, de előbb még Zumbusch véleményét is meg akarták hallani. E czélből lehívták Zumbusch-t Bécsből, ugyanazt a szobrászt, ki fölött Huszár Adolf később a Deák Ferencz-szoborpályázatnál diadalt aratott. Ez ülésen az elnök bejelenté, hogy Huszár Adolf szobrász elkészülvén egy újabb szobormintával, ennek megtekintése végeztetett az 1874. évi április 28-án hozott bizottsági határozat értelmében Zumbusch Gáspárt, a bécsi képzőművészeti akadémia tanárát, mint szakértő bírálót meghívta.

Fölkérte tehát az elnök a jelenlevő Zumbusch tanárt, hogy a mintáról adja elő őszinte és igazságos ítéletét.

Zumbusch Gáspár e felhívás folytán előadja, hogy a mintával teljes mértékben meg van elégedve. Megvallja, hogy ezen egész bírálói tisztet csak nagy vonakodás után fogadta el, mert többszöri hasonló

meghívásban vett már részt s mindig igen kellemetlenül érezte magát azon kényszerűségben, hogy az illető mintát elfogadásra alkalmatlannak kellett nyilvánítania. Annyival örvedetesebben lepte meg tehát, midőn Huszár Adolf mintáját gondosan és tüzetesen megvizsgálta; ez sikerült munka, melyet a kivételre egészen alkalmasnak tart. Egyes részeiben vannak ugyan könnyen javítható hibás vonások, de a fölfogást, az alak egész magatartását, mely élénk és mozgó, a nélkül, hogy legkevésbé is szinpadias vagy affektált volna, az állást, a redőzet motivumait, a plastikai kifejezést mind oly sikerültnek tartja, hogy vázlattól többet várni, nézete szerint, nem is lehet.

A bizottság örömmel vette ezen szakértői véleményt s miután a jelen voltak egyhangúlag hasonló meglegedettséget fejezték ki, elhatározottat ezen mintának nagyban való elkészítése Huszár Adolf által. A kidolgozás körüli teendőkből Zumbusch Gáspár teljes készséggel megígérte, hogy az ifjú szobrásznak utasítást és segédkezet nyújt, mit a bizottság köszönettel fogadott.

10. A SZERZŐDÉS MEGKÖTÉSE HUSZÁR ADOLFFAL.

Az ülés végül felhatalmazta az elnököt, Liphay Béla bárót és Pulszky Ferenczet, hogy Huszár Adolffal a szerződést végérvényesen megköthessék és Huszárnak a szükséges előleget, valamint Zumbuschnak illő honorariumot utalványozhassanak ki.

E kiküldött szűkebb albizottság az 1874. augusztus 3-án a szerződés föltételeinek megállapítása és a szerződés megkötése végett ülést tartott, melyen tüzetes megvitatás után a szerződés föltételeit a következőleg állapította meg:

a) Huszár tartozik a szobrot az elfogadott minta szerint, tizenkét láb magas alakban, teljesen a saját költségén kiállítani s annak gipszmintáját az ércbeöntésre készen adni át.

b) Ezen munkáért jár részére tizezer forint díj négy egyenlő részletben; az első részlet a munka megkezdése előtt, a második a munka folyama közben, a harmadik, mikor a szobor agyagból készen van, a negyedik, mikor a szobor az öntődébe átadott. A szobor teljes elkészülése és leleplezése után, ha azzal a bizottság meg van elégedve, még a fentebb említett díjon kívül három ezer forint honorarium biztosítatik a művésznek.

c) Az agyagmintának másfél év alatt, a gipszöntvénynek azontúl legfeljebb fél év alatt el kell készülnie.

d) A bizottság, ha lehetséges, igyekezni fog s kilátásba helyezi, hogy a műcsarnokra szükséges üres telket a városi hatóságtól vagy a m. kir. kormánytól megszerezze.

A bizottság titkára megbízott, hogy Huszárral ily értelemben kössön szerződést.

E munka »Függelék«-ében olvasható szerződést Huszár és Arany L. az 1874. évi augusztus 4-én, Maszák Hugó és Török Károly tanúk előtt aláírták és Huszár Adolfnak kívánatára az első díjrészletből 1000 forintnyi előleg nyomban kifizettetett.

Mivel pedig a szobor-bizottság Zumbusch Gáspárt Budapesten létekor fölkerde, hogy Huszár Adolf mintájáról a szobor-bizottság hetedik ülésében kifejtett szóbeli nézeteit írásban is beterjeszse: Zumbusch Gáspár Bécsből Lónyay Menyhért grófnak megküldé a »Függelék«-ben olvasható írásbeli jelentést.

11. A SZOBOR MINTÁZÁSA.

A siker még nagyobb buzgalomra ösztönözte a fiatal művészt, ki most már a dicsőség útját megnyitva látta maga előtt.

S a bizottság tanácsának és ösztönzésének engedve, mielőtt a nagy minta kiviteléhez kezdene, tapasztalatai öregbitése és izlése finomítása, tanulmányai gyarapítása végett nagyobb és hosszabb utazásra indult Olaszországba.

Fejlődésére roppant hatással volt ez utazás, mely alatt az ókor mesterművein és a renaissance példányain művelve izlését és lelkesülve, — a benne lakó génusz igaz irányát megtalálta a művészet eszménye felé.

Utjából visszatérve, nagy mintája készítéséhez fogott, miután a szobor-bizottság a műteremhez szükséges helyiséget is megszerezte Huszár Adolfnak, kieszközölvén a fővárosi hatóságnál, hogy a Városligetben üresen álló körönd-csarnokot átengedték Huszár Adolfnak, ki azt a maga költségén átalakította műteremmé.

Ez épülethez a király-utcából, illetőleg a városligeti fasorból jövet, a városligeti körönd baloldalát érintve és e köröndtől kissé balra térve jutott az ember. Ott volt a mai Stefánia-út elején, az út baloldalán, a városi nagy kocsmá közelében; háttérben nem messze tőle terült el a városligeti tó. Ez épületet közönségesen Ringelspiel-nak nevezték, mert benne ördögmalom volt; a városi okmányokban majd »körjáték-épület«, majd »nagy mulatóka« név alatt szerepel. Lebontását a fővárosi közgyűlés már előzőleg kimondotta és azért ez időben üresen, illetőleg lim-lommal megrakottan állott akkor, midőn a szobor-bizottság az 1874. évi november 20-án a fővárosi tanácshoz intézett kérvénye folytán a főváros 1875. januárhó 5-én, 81.902/872. sz. a. a szobormintázáshoz fizetés nélkül 2 évre átengedte.

Ez épületet a benne fölhalmozott anyag eltávolítása után az 1875. évi február 6-án adta át Reinboth Béla városgazda Huszár Adolfnak Arany László jelenlétében. Ez átadáskor, illetőleg átvételről szóló jegyzőkönyvet és leltárt Budapest főváros tanácsa 7158/875. sz. a. az 1875. év április 27-én megküldötte a szoborügyi bizottságnak.

E leltár, illetőleg az átadáskor fölvevett jegyzőkönyv szerint, az átadott épület három helyiségből állott: egy földalatti, egy földszinti és egy emeletiből. Mindezen helyiségek meglehetősen szánandó állapotban voltak. Az épület közepén egy »forgantyúoszlop« volt, mely a pinczéből az emeleti padlóig ért. A fedél zsindelelyel volt fedve nagyon hiányosan. Az épület vakolata kívül-belül igen meg volt rongálva és helyenként lemállott. »A külső ajtókat kivéve a záruk és vaszatok hiányosak« valának.

Huszár Adolf e rozoga épületet mesteri kezekkel, igazi művészi izléssel alakította át műteremmé.

Kívül az épület megtartotta a Ringelspiel típusát, de belül a helyiség köralakját geniózisan kiaknázta. Az otthoniasság és kényelem házikójává tévé és mystikus világítási hatásokkal a művészet bájos fészkévé varázsoltá át. Meglátzott az egészen, hogy művész concipálta a berendezést. Nem csoda, ha e városligeti kis csarnok gyakran látta a művészek társaságát, kik örömmel tanyáztak e kised tanyán és gyakran meglátogatták a Huszár Adolf által itt rendezett symposionokat, mely alkalmakkor a kised fészket átrezgte a mesternek meleg, bájos, melancholikus tenorhangja, mely egy elsőrangú operai énekes hangjával is versenyezhetett volna.

E »körben forgó«-ban Huszár Adolf serényen hozzáfogott a munkához, elkészült a nagy agyagmintával és azt az 1876. év október végén bejelentette a bemutatásra.

Ez tette szükségessé, hogy a szobor-bizottság megtartsa nyolczadik ülését az 1876. október 28-án.

Ez ülésen az elnök előadá, hogy Huszár Adolf elkészült az agyagmintával s ennél fogva az elnök Zumbusch Gáspár tanárt ismét meghívta szakértői véleményadás végett. Zumbusch tanár megérkezett

s a szobrász műtermében van. Fölkéri hát a bizottságot, hogy a vélemény meghallgatására és a szobor megtekintése végett szintén menjenek oda.

A bizottság ennél fogva a műterembe menvén, mindenekelőtt meghallgatta Zumbusch tanár véleményét. Ez minden tekintetben igen kedvező és elismerő volt. Sokat várt — úgy mond — a művésztől és ezen munkájától, de az eredmény fölülmulja minden várakozását. Az egész szobrot kiválóan sikerültnek, a monumentális föllállításra különösen alkalmasnak tartja s véleménye szerint a művész igen helyes tapintattal találta el — redőzetben stb. — azon kívánalmakat is, melyeket éppen bronzba öntendő műveknél szem előtt kell tartani. Részéről — így végzi szavait — nem marad egyéb mondani valója, mint őszintén gratulálni a művésznek és a bizottságnak a sikerült műhöz.

E vélemény örvendetes tudomásul vétetvén, Huszár megbízott, hogy a gipsz-öntvényt mielőbb készítse el s addig is, míg ez munkában lesz, lépjen érintkezésbe a bécsi cs. kir. érczöntő intézettel és ezen eljárásáról tegyen jelentést.

A talapzatra nézve szintén Huszár saját ajánlkozása alapján fölkérte, hogy készítsen egy kicsi mintát, melynek építési kivitele iránt a bizottság annak idején gondoskodni fog.

Huszár Adolf részére kötött szerződés 2-ik pontja értelmében a részére már kifizetett ötezer forintot fölül újabb kétezeröttszáz forintnyi részletfizetés utalványoztatott, mely összeget a nevezett művész az 1876. évi november 2-án föl is vette.

12. INTÉZKEDÉSEK AZ ÉRCZBEÖNTÉS ÉS A TALAPZAT ÜGYÉBEN.

A bizottság által teljesen helybenhagyott mintáról Huszár Adolf már az 1877. év márcziusára elkészült a gipsz-öntvényvel is.

Ekkor tartá meg a szobor-bizottság kilencedik ülését az 1877. évi márcz. 25-én Lónyay Menyhért gróf elnöklete alatt.

Ez ülésre meghívott Szabó József, a budapesti tudomány-egyetemen az ásványtan nyilvános rendes tanára is, mint szakértő.

Az ülést megnyitó elnök előadá, hogy a szobrász elkészült a gipsz-öntvényvel.

A bizottság feladata a további teendők iránt intézkedni.

E teendők a következők:

szerződni az érczbeöntetés iránt;

határozni a talapzatról és ennek föliratáról,

megközelítőleg meghatározni, hogy mikorra tűzessék ki a szobor föllállításának ideje.

Az érczöntés kérdésében az elnök úgy vélekedvén, hogy az akkori viszonyok közt, agio-külömbözet kockázatának elkerülése tekintetéből is, kívánatosabb, egy, a monarchiabeli intézettel, mint külföldi gyárral kötni szerződést, — érintkezésbe lépett a bécsi k. k. Erzgiesserei igazgatóságával és ajánlatot vett tőlük a kivitel föltételei iránt. Ez ajánlat három különböző árat jelöl ki. Nevezetesen a müncheni érczöntő-intézet öntési és kidolgozási modorában elvállalná azt 9800 forintért; saját intézetök finomabb anyagú és kidolgozású modorában 10.800 forintért, végre a cisellálás legfinomabb kivételével, melynél az anyag a hús, ruházat, bőr és ékszerek teljes kitüntetésével dolgoztatik ki, 11.800 forintot kívánna. Az elnök mindenesetre a legfinomabb kivitelt óhajtaná elfogadni. A teljes elkészítésre ez ajánlat szerint 12 hó volna szükséges.

Az előterjesztést a bizottság tagjai helyeselték és megbízták az elnököt és a titkárt, hogy a szerződést ily értelemben a nevezett intézettel megkössék, az árra nézve azonban, ha lehetséges, még némi

leengedést eszközöljenek ki. Minthogy a jelzett árban az öntvény teljes kiállításán kívül az ércszobornak Budapestre szállítása és a talapzatra föllállítása is befoglaltatik, a gipsz-szobornak Budapestről Bécsbe szállításáról azonban maga a szobrász kíván gondoskodni, e célra Huszár Adolfnak négyszáz forint erejéig hitel nyitattott és ennek utalványozására a titkár fölhatalmaztatott.

Áttérvén a bizottság a talapzat kérdésének meghatározására, az Ybl Miklós építész által készített rajzot egyhangú helyesléssel jóváhagyta az ülés és Ybl Miklóst fölkérte, hogy annak kivitelére nézve a bizottság legközelebbi ülésében terjeszsen elő költségvetést.

A bemutatott különböző kövek közül a mauthauseni gránit, mint színére nézve is legmegfelelőbb és Szabó József tanár szakértő nyilatkozata szerint tartósság tekintetében is legbiztosabb, fogadtatott el és Ybl Miklós fölkérte, hogy költségvetésében ily anyagot vegyen számítása alapjául. Az illető vállalkozó által fölmutatandó minta-gránitdarabot azonban, mielőtt a szerződést aláírnák, Szabó József tanárnak még egyszer jóváhagyás végett be kell mutatni.

A talapzat föliratát illetőleg elhatározták, hogy csupán a nevet: »B. Eötvös József« tétetik reá, a gránitba vésett egyszerű betűkkel.

Később — az 1879. máj. 13-án tartott ülésében — a bizottság határozatát megtoldotta azzal, hogy a talapzat hátulsó lapjára is véset néhány szót.

A fentebbiek szerint a bizottság bizton remélhette, hogy a talapzat még az 1877. év folyamán, az ércöntvény 1878. áprilban elkészül, azért az ülés a leleplezés idejét 1878. május havára tűzte ki.

A titkár végül bejelenté, hogy a szoboralap vagyonát képező, annak idején 86% árfolyammal vásárolt 40.000 forintnyi magyar földhitelintézeti záloglevelekből legközelebb 20.000 forintnyit 90% árfolyammal eladatván, az alap jelenleg 20.000 forint névértékű záloglevelekből és 30.000 forintot meghaladó készpénzből áll, mely utóbbi 5%-os folyószámlai kezelésben a Magyar Földhitelintézetnél van. E titkári jelentést az ülés jóváhagyólag tudomásul vette.

Az elnök és a titkár az ülésen kapott megbízatásuknak serényen megfelelni akarván, alkudozásokba léptek a bécsi cs. kir. ércöntő-műintézettel az árra nézve. Az alkudozásoknak az volt az eredményük, hogy az 1877. évi ápril 15-én tartott tizedik ülésen az elnöklő Lónyay Menyhért gróf a tagok örvendetes tudomására hozhatta, hogy a k. k. Erzgiessereinál sikerült neki az ajánlati árból ezer forintot lealkudnia és a szerződést, a mult ülésen elfogadott föltételek mellett, 10.800 forint árban megkötötte az 1877. év márczius 27-én.

Ybl Miklós ez ülésen többféle költségvetést mutatott be a talapzat munkálatára vonatkozólag. E bemutatott költségvetések tüzetes tárgyalása és egybevetése után elfogadta az ülés a következőket:

1. Az alapépitmény összes munkálataira, az építési bódé és állványok felállítására nézve Wechselmann Ignác ajánlatát, a ki ezen munkákat minden mellékmunkátaikkal együtt 4200 forint általánárért vállalja el s még ez év folytán elvégezni magát kötelezi.

2. A talapzat gránitkő-munkáinak a terv szerinti kiállítására nézve Kauser Jakab ajánlatát, a ki a bizottság előtt bemutatott és bepecsételt minta szerinti mauthauseni gránitból ezen talapzat elkészítését 8200 forintért vállalja el és kötelezi magát 1878. február 28-ig azt a helyszínén felállítani, azon-túli 20 forint napi bírság fizetésének terhe alatt.

3. A kerítés vasrácszatára és a talapzat alján javasolt bronzkoszorú előállítására nézve végleges határozatot nem hozott az ülés, de az elnököt fölkérte és felhatalmazta, hogy ezekre nézve saját elhatározása szerint intézkedjék. Az elnököt és a titkárt továbbá fölkérték, hogy az 1. és 2. pont alatti ajánlatokra nézve a szerződést kössék meg.¹

A kerítés vasrácszatának elkészítését az elnök később Oetl Antalra, a rácszat alapjául szolgáló kőalapot előállítását pedig Heindl Lipótra bízta. E kerítő vasrácszat összesen 740-54 forintba került. A talapzatot átfutó bronzkoszorút a Schlick-féle vasöntő-gyár készítette el 1200 forintért.

¹ Lásd a »Függelék«-ben Wechselmann J. és Kauser Jakab szerződéseit.

Ez ülés után a szobor-bizottság intézkedései szerint megtették a szükséges lépések arra nézve, hogy a talapzat alapmunkálatait meg lehessen kezdeni.

Ybl Miklós építész az 1877. évi ápril hó 19-én az Eötvös-szoborbizottságnak meghagyása folytán és nevében benyújtá Budapest főváros tanácsához az V. kerületben fekvő Stein Náthán-féle ház előtti téren felállítandó Eötvös-szobor alapzatának tervét és fekvőrajzatát két példányban oly kérelemmel, hogy ezen tervezett alapfalazásra és talapzat felállítására az építési engedélyt kiszolgáltassa, a szobor tengely irányának a városi mérnöki hivatal által leendő kitűzését elrendelje és végül az építkezés színterjének a tervben megjelölt határok közötti bekerítését engedélyezze.¹

A fővárosi tanács az 1877. év május 6-án 20.080/855—III. sz. a. kelt átirata szerint az építési engedélyt megadta.²

Huszár Adolf is sietett Bécsbe küldeni az általa mintázott szoboralakot, melyet a bécsi cs. kir. érczöntő-műintézet az 1887. évi május 5-én kelt vevénye szerint az 1877. évi ápril 30-án tökéletesen jó állapotban átvett érczöntés végett.

Az 1877. év május 28-án tudatta a bécsi érczöntő-műintézet a szobor-bizottság elnökével, hogy az Eötvös-szobor gipszmintájának öntésre kész montirozása befejeztett.

A talapzat körüli munkálatok megkezdését ezzel mi sem akadályozta és hozzá is fogtak csakhamar a munkához. De az 1878. év elején oly jelenség merült föl, mely tönkretette a szobor-bizottság azon reményét, hogy a szobrot az 1878. év májusában leleplezheti.

A szobormintának ugyanis első bronzbaöntése szerencsétlenül sikerült. A bécsi érczöntő-műintézet a szobor egyes tagjait, a fejet, karokat, lábakat sikerülten elkészíté, de a főtörzs öntése alkalmából a mintán véletlenül történt repedés s ezzel az egész öntés meghiusulása megakadályozta azon föltétel teljesülését, mely szerint az érczöntő-intézet az 1878. év ápril havára a szobrot elkészíteni tartozik.

E baleset, minő minden öntésnél előfordulhat s melyért az intézetet egyáltalán nem érheti kárhöz-tatás, megrovás és hibáztatás, annál kevésbbé, mert mindenekelőtt magának az intézetnek okozott tetemes kárt és a szerencsétlenség egész kárát ő szenvedé: — egy egész évvel hátráltatá a szobor elkészülését, egy egész évre elodázta felállítását és leleplezését, melyet a szobor-bizottság az 1878. év május havára tervezett.

E balesettel foglalkozott a szobor-bizottságnak az 1878. évi márcz. 9-én tartott tizenegyedik ülése.

Ezen ülésen olvasták föl Huszár Adolfnak Budapesten, az 1878. évi márczius 12-én kelt német nyelven irt előterjesztését a bécsi cs. kir. érczöntő-műintézetében tett utolsó látogatásakor tapasztal-takról. Ez előterjesztésében beszámol az Eötvös-szobor bronzbaöntésének lefolyásáról és akkori stádiumáról. Ez értesítés szerint a szobor fődarabja az öntésnél történt baleset következtében használatlanul került ki az érczöntőből.

Nevezett intézet — írja a művész — az összes leszerelt részeket (sämmtliche abmontirten Theile) mint a fejet, kezeket, karokat, köpenydarabokat igen szerencsésen dolgozta ki; a fém vegyülete jó, a kivitel sikerült, de a főtörzs öntése a nélkül, hogy az intézetet azért hibáztatni lehetne, nem sikerült.

Egy előbb észre nem vett hibás csavar vagy talán más hasonló dolog okozta, hogy a fém az öntési mintát a lábknál szétnyomta, a minek következtében ezek sokkal erősebbek lettek.

Kezdetben az igazgatóság azt reménylette, hogy megfelelő műtéttel a hibás részeket ujjakkal pótol-hatja, de a Huszár Adolf jelenlétében eszközölt pontosabb vizsgálat kiderítette, hogy az egész főtörzset újra kell önteni, minek következtében az intézet 3000 forintnál nagyobb kárt szenved.

Régi jó hírnevének megőrzése végett a cs. k. érczöntő-műintézet kinyilatkoztatta, hogy ez áldo-zatra kész és a szobor-bizottságtól a határidő meghosszabbítását fogja kérelmezni.

¹ Fővárosi levéltár 18.004/877.

² Lásd a tervet a fővárosi mérnöki hivatal levéltárában 681/877. épít. sz. alatt.

Lehangolólag hatott e levél a szobor-bizottság tagjaira annál inkább, mert a bécsi cs. kir. érczöntőműintézet néhány nap előtt, február 28-án tudatta a szobor-bizottsággal, hogy az Eötvös-szobor öntése be van fejezve (»dass der Guss der »Eötvös-Statue« vollendet ist«), sőt megjegyezte még, hogy a szabad részeknek, mint a fejnek, karnak stbnek cisellálása is már készen van és az 1877. évi márczius 27-én kelt szerződésre hivatkozva, kérte a 2700 osztr. ért. forintnak, mint az érczbeöntési díj második részletének elküldését, mely összeget a szobor-bizottság az 1878. évi február 19-én számára ki is utalványozott.

Minthogy az öntés nem sikerültéről az érczöntőműintézet ez ügyben még nem tett jelentést, a szobor-bizottság az 1878. évi márczius 18-án Huszár Adolf előterjesztésének közlése mellett fölhevta az intézet vezetőit, hogy nyilatkozzanak, mily állapotban van az öntvény s ha csakugyan nem sikerült: mi módon igyekeznek megfelelni szerződésbeli kötelezettségeiknek?

Az érczöntőintézetnek válaszáat az 1878. évi ápril elsején tartott tizenkettedik ülésében tárgyalta a szobor-bizottság. Az intézet vezetői e válaszban elismerik, hogy a szobor fődarabja valóban használhatatlanul került ki az öntésből s hogy késznek nyilatkoznak azt újra önteni, ha a bizottság 1879. május 1-ig nekik halasztást enged s a bírság követelése jogától eláll.

A szobor-bizottság értesíté az érczöntőműintézetet, hogy az egy évi halasztást megadja ugyan, de fentartja a szerződésben foglalt jogait s a bírság elengedése iránt csak akkor fog teljesen a saját belátása szerint határozni, ha a szobor végleg föl lesz állítva. S mivel az érczöntő-intézet a szerződés szerinti második fizetési részletet, a 2700 forintot, illetéktelenül vette föl, a bizottság egyszersmind ezen összegnek nyolcz nap alatti visszaküldését is követeli.

A műintézet 1878. évi ápril 10-én kelt válaszában hivatkozik arra, miszerint minden lehető és képzelhető fölhasználta arra nézve, hogy a szobor ünnepélyes leleplezése a kitűzött időre lehetséges legyen; nem kimélte a költségeket, az időt, fáradságot, még az éjjeli külön munkákat is igénybe vette s ha a baleset — melyért az intézetet hibáztatni nem lehet — közbe nem jő, a szobor a kitűzött időre el is készül. Hivatkoztak az intézet vezetői arra is, hogy a művész érdekei és a műintézet jó hírvenének szempontjából nem választották a rájuk nézve anyagilag előnyösebb eljárást, az öntvény kijavítását, hanem a bekövetkezett szerencsétlenséget a legalaposabban jóvátenni törekcszenek a minta egy új formájának elkészítésével és az újraöntéssel, bár ennek folytán jelentékeny anyagi kár súlyosodik rájuk. Végül azon nézetüket fejezik ki, hogy nem méltányos dolog a terhes áldozatokat, miket ily módon magukra vállaltak, még a pénzbírsággal is súlyosbitani. Kérik tehát a szobor-bizottságot, hogy a bírság fizetése alól mentsék fel őket s ígérk, hogy 1879. májusig kötelezettségüknek pontosan eleget fognak tenni. Kérik egyszersmind a szobor-bizottságot, hogy a második, jóhíszeműleg fölvevett fizetési részlet visszafizetésének kötelezettsége alól is mentsé föl az intézetet.

Az 1878. évi május 8-án tartott ülés e levélben foglalt mindkét rendbeli kívánat megadását határozta el méltányosságból, oly feltétel alatt, ha az érczöntőintézet írásban kötelezi magát a szobrot 1879. ápril 15-ig a bizottság és a szobrász teljes megalégedésére felállítani s ha ezt a mondott napig akár technikai, akár üzleti vagy bármely egyéb okból nem teljesitené, havonként 200 forint bírság fizetésének kötelességét magára vállalja.

A műintézet 1878. évi május hó 18-án kelt válaszában kijelenti, hogy a kívánt határidőre a szobrot elkészíti, egyébként pedig a szerződés föltételeihez ragaszkodik, melyek kötelezettségének mértékét minden eshetőséggel szemben világosan megszabják.

Ezzel végre befejezést nyert az érczöntőműintézetrel az öntésnél előfordult baleset miatt megindult hosszadalmas tárgyalás.

Az intézet megkezdette az új öntés munkálatait és az 1879. évi február hó 20-án, a szobor-bizottságnak ugyanezen hónap 18-án kelt azon levelére, melyben az öntés stádiumáról kérdezősködik, tudatja a bizottsággal, hogy az Eötvös-szobor f. évi ápril végén az intézet műtermében elkészítve

lesz és így annak Budapesten való felállítása és befejezése május első napjaiban megtörténhetik. Az időjárási viszonyok tekintetében azonban tanácsolja ez emlék leleplezését május 15—24-ikére irányozni elő.

E levélre az 1879. év ápril 1-én válaszolt a szobor-bizottság elnöksége, tudatván a műintézettel, hogy a szobor-bizottság is május második felére tervezi a leleplezési ünnepély megtartását.

Az 1879. év ápril 25-én az ércöntőműintézet azzal örvendeztette meg a szobor-bizottságot, hogy az előtte való napon Huszár Adolf tanár a szobrot bevégezett állapotában az intézet műtermében meg szemlélte és hogy vele az intézet vezetői a felállítási módozatokat megbeszélték.

A második öntés tehát szerencsésen sikerült és az 1879. évi május 13-án, kedden reggel az öntvény meg is érkezett Budapestre és azonnal partra szállították. Délután a Steinház előtti térre vitték, majd fölemelték a talapzatra, mely ekkor már régen készen volt, mert ennek munkálatait az öntésnél történt baleset daczára tovább folytatták; csütörtökön és pénteken pedig az érczterhet a gránittalapzathoz forrasztották.

A fabódé is, mely oly sokáig elégtelenítette a kis tért, néhány nap mulva eltűnt és ott állott a szobor szabadon, talapzatán, de gyolcslepel alatt.

13. ELŐKÉSZÜLETEK A SZOBORLELEPLEZÉSRE.

Az Eötvös-szoborügy illetén állásában a szobor-bizottságnak gondoskodnia kellett a leleplezési ünnepély előkészítéséről.

E czélből az 1879. évi május 13-án megtartotta tizennegyedik ülését az Eötvös-szobor-bizottság Lónyay Menyhért gróf elnökle mellett, ki mindenekelőtt bejelenté, hogy az érczbe öntött szobor Bécsből teljesen kész állapotban megérkezett s már a talapzatra föl is van állítva, bár még begöngyöltlen; elkészült minden egyéb mellékmunkálat is: a talapzat, a bekerítő rostély stb. Az ünnepélyes leleplezés napjául pedig az Akadémia f. évi ünnepélyes közgyűlésének napja, május 25-ike tűzetett ki. A leleplezés ünnepélyére vonatkozólag az Akadémiának az illető közgyűlést rendező bizottsága abban állapotott meg, hogy az akadémiai gyűlésen az elnöki megnyitó beszéd egyszersmind a szobor ügyéről is meg fog emlékezni s a gyűlés bevégeztével az egész gyülekezet a hely színére vonulván, ott az elnök csak pótlólag, röviden mond néhány szót, Szász Károly pedig el fogja szavalni ez alkalomra irt költeményét.

A megjelent tagok helyesléssel tudomásul vették ez elnöki előterjesztést s egyszersmind az Akadémia jelenvolt helyettes főtitkárát, Fraknói Vilmost fölkérték, hogy mivel a leleplezés mintegy az akadémiai közgyűlésnek részét képezi: a hatóságokhoz, testületekhez, társulatokhoz, Eötvös József báró családjának tagjaihoz stb. a meghívásokat az Akadémia nevében mielőbb küldesse el.

Arany László az Eötvös szobor-bizottság titkára emlékezetbe hozván, hogy a bizottságnak az 1877. márczius 25-én kelt határozata értelmében a talapzat előlapjára csupán a név: »báró Eötvös József« vésetett be: kérdést tesz, nem volna-e talán helyes a talapzat hátsó lapján némi, a szobor keletkezésére vonatkozó föliratot is vésetni?

Ez észrevétel helyesléssel találkozáván, a talapzat hátsó lapjára e szavak rendeltettek bevésetni:
»Emelte a nemzet. 1879.«

14. A LELEPLEZÉSI ÜNNEPÉLY PROGRAMMJA.

Ez ülésen megállapított ünnepi program közhírré tétett.

Az ünnepélyes leleplezés előrajza tehát ez ülésen történt megbeszélések szerint a következőleg körvonaloztatott:

1. Kivonulás az Akadémiának május 25-én, vasárnap d. e. tartandó közgyűléséről az ünnepélyes leleplezés helyére.

2. Lónyay Menyhért gróf rövid dicsbeszéde, mely után a szobor lelepleztetik.

3. Szász Károly ódája: »Az Eötvös-szobor leleplezésére«, szavalja maga a szerző.

4. A hatóságok, testületek és egyesek koszorúinak letétele a szoborra.

5. A budai dalárda éneklí a nemzeti himnuszt és Eötvös J. báró »Végrendelet«-ét.

Az ünnepély alkalmával a térre belépni még a testületeknek s küldöttségeknek is csak jegy mellett szabad.

Ez utóbbi intézkedés volt az oka annak, hogy az 1879. év május 23-án Fraknoi Vilmos akadémiai főtitkár hírlapi közleményt bocsátott ki, hogy azon hatóságok, testületek, valamint egyesek, kik Eötvös József báró szobra leleplezése alkalmából a nagy férfiú iránti kegyeletük kitüntetésére koszorút szándékoznak följánlani, felkéretnek, hogy szándékukat a Magyar Tudományos Akadémia főtitkári hivatalánál folyó hó 24-én a délelőtti órákban bejelenteni s ugyanott a belépti jegyeket átvenni sziveskedjenek. Ezen koszorúkat Szász Károly ódájának felolvasása után a hatóságok és testületek megbízottai fogják az emlékszoborra letenni a jelentkezés sorrendjében.

A Magyar Tudományos Akadémia sietett kibocsátani a meghívókat a nagynak, fényesnek ígérkező ünnepélyre. A közönség minden rétege ugyanis örömmel látta, hogy az Eötvös-szoborügy szerencsésen eljutott a megvalósulás végső stádiumához. Széchenyi István, Petőfi Sándor szobra már ekkor évtizedek óta váratott magára és a közönség örvendetes kivétel gyanánt tekintette, hogy az Eötvös-szobor nem osztozott a többiek balsorsában, hanem aránylag rövid idő multával immár ott áll a magasban és hirdeti elhunyt jelesünk dicsőségét.

A hazafias érzés, a büszkeség és lelkesedés egy bizonyos neme szállta meg a magyar közönséget, nemcsak azért, hogy végre sikerült a kegyeletnek létrehozni egy szobrot, hanem főleg azért, hogy e szoborral — mely hazánkban a legelső monumentális szobrászati mű magyar kezekből — megvetjük alapját, kezdetét a magyar Pantheonnak.

A nemzet nemcsak újabb jelét akarta adni annak, hogy nagy férfiai emlékein hálás tisztelettel csüng, hanem a nemzeti kegyeletet hirdető szoborügy iránti érdeklődésével, a leleplezési ünnepélyen való részvétellel kifejezést akart adni örömének is a fölött, hogy a magyar szobrászat fejlődésnek indult és nemzeti kulturánkban hivatást teljesít.

Nagy érdekléssel néztek tehát a leleplezési ünnepély elé és meghívók nélkül is ez ünnepélyre összesereglett volna, Eötvös leleplezendő szobra körül, ép úgy az a nemzedék, mely vele harcolta át a nemzeti átalakulás nagy küzdelmeit és személyes hatása alatt állott, — mint a másik, mely már csak pályájának tetőpontján ismerte a nagy philosophus költőt és politikust, a mely azonban nem kevésbé érezte, mert irodalmi műveiből és politikai tetteiből vette e rendkívüli szellemnek hatását.

Nagyon természetes, hogy Budapest főváros törvényhatósága is őszinte örömmel és lelkesedéssel fogadta az Eötvös-szoborügy szerencsés megvalósulását hirdető meghívót az ünnepélyre.

Az ércszobor — mondja az Akadémia által a fővároshoz intézet meghívó — mely a nemzet egyik legnemesebb és legkitünőbb fiának, Eötvös József bárónak emlékét és a nemzetnek hálás kegyeletét emléke iránt fogja megörökíteni, immár elkészült. Hogy a leleplezés ünnepélye a dicsőült méltó emlék-

ünnepévé avatassék, az Akadémia, melynek Eötvös József báró egyik díszje és számos éven át elnöke volt, abban állapodott meg, hogy a leleplezés az Akadémia ünnepélyes közülésével kapcsolatban fog megtörténni.

Ezen ünnepélyen Budapest főváros törvényhatóságát kiváló hely illeti meg, egyrészt azon viszonyban fogva, melyben Eötvös József báró a fővároshoz állott, másrészt annál fogva is, mert a főváros karolta föl legelőbb a szobor létesítésének eszméjét és a legjelentékenyebb adományokkal járult e célra.

Ezen meghívást Budapest főváros törvényhatóságának az 1879. évi májushó 14-én tartott közgyűlése tudomásul vevén, határozatilag kijelenté, hogy az Akadémia ünnepélyes közülésén magát saját és a tanács kiküldötteiből alakítandó küldöttség által képviselteti és Eötvös József báró szobra leleplezésénél pedig testületileg megjelenni fog. Közöltetett e meghívás a tanácscsal is, hogy a küldöttségben, valamint a leleplezés ünnepélyén részt vegyen. A küldöttségben való részvételre Ráth Károly főpolgármester vezetése mellett Búsbach Péter, Cséry Lajos, Gebhardt Lajos dr., Házmán Ferencz, Kármán Lajos, Királyi Pál, Morlin Imre, Ország Sándor dr., Sztupa György és Várady Károly bizottsági tagok kértettek fel.¹

15. HATÁROZAT A FEL NEM HASZNÁLT ÖSSZEG HOVÁFORDÍTÁSA ÜGYÉBEN.

A leleplezés előtt az Eötvös-szobor-bizottság még egyszer ülést tartott az 1879. évi május hó 21-én Lónyay Menyhért gróf elnöke mellett.

A szobor-bizottságnak e tizenötödik ülésében előadottakból meggyőződést szerezhetett a közönség arról, hogy mily kitünően gazdálkodott és sáfárkodott a begyűlt adományokkal a szoborügyi bizottság.

Ez ülésen a jelenlevő tagok, vagyis Ipolyi Arnold, Majláth György, Pauler Tivadar, Podmaniczky Frigyes, Ráth György, Tisza Lajos, Ybl Miklós bizottsági tagok, továbbá Fraknoi Vilmos, az Akadémia helyettes főtitkára és Arany László szobor-bizottsági jegyző, közhelyeslései között tette meg az elnök a jelentést a szoboralap akkori állásáról, melyből kitűnik, hogy az adakozás által begyűlt 46.056 forint időközi kamatai által 64.543 forintra szaporodván, a szobornak végleges elkészültével minden rendbeli kiadások fedezésein felül még fenn fog maradni 20.000 forintnyi névértékű 5½%-os magyar föld-hitelintézeti záloglevél és készpénzben mintegy 3000 s néhány száz forintnyi összeg.

Erre vonatkozólag emlékeztet arra, hogy már az aláírási fölhívások kibocsátása idejében többször szóba volt hozva, hogy ha netalán a szobor fölállítása után némi tekintélyesebb összeg maradna fenn, ebből mintegy erkölcsi emléket emelve Eötvösnek, az ő nevére tétessék alapítvány a Magyar Tudományos Akadémia alapja javára.

Javaslatba hozta ennél fogva az elnök, hogy az említett 20.000 forint névértékű záloglevél tétessék le Eötvös József báró alapítványaként a Magyar Tudományos Akadémia javára, illetőleg csatoltassék ennek alaptőkéjéhez; az ezenkívül fennmaradó összeg pedig osztassék meg, szintén Eötvös-alapítvány czímén azon két honi irodalmi intézet között, a melyeket a dicsőült férfiú folytonosan kiváló támogatásban részesített s melyeknek elnöki tisztét is évek során keresztül viselte; nevezetesen a Magyar Írók Segélyegylete és a Kisfaludy-Társaság között.

Ez indítványt a tagok minden részletében egyhangúlag elfogadták.

Miután a bécsi érzöntőintézet kötelezettségének pontosan eleget tett, a szerződés szerinti 4-ik

¹ Lásd: Fővárosi levéltár: 21803/879; 273. kgy. sz.

fizetési részletet, 2700 frtot minden bírság nélkül a nevezett intézet részére kiutalványozta az ülés, mely egyszersmind az Ybl Miklósnak adandó tiszteletdíj fölött is határozott.

Ybl Miklós ugyanis kezdet óta a szobor fölállításánál előfordult mindenrendű építészeti munkát teljesített, a szobor talapzatának tervét készítette s a kivitelre folytonosan felügyelt; azért, tekintettel arra, hogy az építési munkálatok költsége mintegy 15.000 forintra rúgott, a bizottság úgy határozott, hogy ezen összegnek 5⁰/_o-át, vagyis 1500 frankot aranyban kell Ybl részére tiszteletdíj adni.

Végül a szoborügyi bizottság azt határozta, hogy működésének befejezése előtt Budapest fővárosa közönségéhez, mely a szobor létrehozatala végett az első kezdeményezést tette, még egyszer köszönőiratot intéz, melyben egyszersmind a várost fölkéri, hogy a szobor jövődöbeli fentartása iránt intézkedni s annak kellő gondozását hasonló teendőkkal megbízott közegei által eszközöltetni sziveskedjék.

16. A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖZÜLÉSE 1879 MÁJUS 25-ÉN.

Az 1879. év május 25-két a főváros s ez által az ország az elköltözött nagy szellem emlékének szentelé.

Őt ünnepelték az ország legkitünőbb notabilitásai és a főváros közönsége, mely a legmelegebb részvétellel osztozkodott az ünnepélyben.

Eötvös József báró a geniusnak azon fölkentjei közé tartozott, kik nem élik túl magukat, a mig élnek és cselekesznek. Midőn letűnt, nem volt kisebb, mint élte bármely szakában. Halála után pedig emléke csak nőtt azon távolsággal, mely halálától elválasztotta népét. Kilépvén kortársainak közvetlen szemléleti köréből: nagy szelleme és nemes jelleme közelebb férközött népe megértéséhez, miként a büszkén égbe emelkedő dóm fensége csak bizonyos távolságról fejt ki előttünk egész ragyogó pompáját.

Gondolkodásának nagyságához annál közelebb jutott nemzete, minél inkább fölemelkedék az európai civilizatió magaslatára.

Ebből érthető, hogy a sajtó fájdalom, mely Eötvös József báró koporsóját körülvette, nem vesztett élnétségéből akkor sem, midőn szobra leleplezését ünnepelte nemzete, jóllehet ekkor már az évek meglehetős sora született és veszte életet halála óta.

Ebből magyarázható meg az is, hogy a Magyar Tudományos Akadémia által rendezett és az Akadémia gyűlésével összekötött szoborleleplezési ünnepély több volt irodalmi ünnepélynél. Nevezetes, hazafias nemzeti ünnep volt az, mely pillanatra elfelejtette az akkor dúló pártküzdelmeket s a hazafiúi erények cultusában egyesített mindenkit.

Sokszor vált már országos fontosságúvá tudományos intézetünknek, a Magyar Tudományos Akadémiának évi közgyűlése, de sohasem vált még évi gyűlése oly kiválóan jelentőségteljes ünnepélylyé, mint az 1879 évi május 25-én, vasárnap megtartott ülése, mert ennek kapcsán leleplezték le Eötvös József báró ércszobrát. Az akadémiai tagok emelvényén oly fényesen, oly díszesen sohasem volt még a nemzet képviselve, mint ekkor. A nagy terem is oly ünnepi közönséggel telt meg, minőt azon években szoktunk vala látni, midőn még Eötvös József báró, mint az Akadémia elnöke maga tartá az ünnepélyes közgyűléseken emlékezetes beszédeit. A karzat is egész hosszában megtelt, szóval a gyűlésterem utolsó helyeit is elfoglalta és a termet megtölté a közönség, melynek jelentékeny részét képezték a hölgyek, köztük a mágnás-családok néhány képviselője is.

A »Karthausi« írójának emlékezetét megünnepelni szép számmal megjelent nővilág sorában ott volt Eötvös József báró családja; ott ült a terem első széksora közepén, gyászruhában, tisztelettel környezett özvegye, férjezett leányai: Náwayné és Inkeyné, kis unokái, továbbá br. Eötvös Mariska k.-a. és menyé

Eötvös Lorántné, Horváth Boldizsár leánya; ott volt továbbá Tisza Kálmánné, született Degenfeld grófnő is. Eötvös Loránt báró az akadémikusok közt foglalt helyet.

Azon érdeklődők, kik a szinig megtöltött teremben helyet nem kaphattak, siettek maguknak a leleplezési ünnepélynél biztosítani jó helyet.

Az elnöki asztal mellett és mögött félkörben elhelyezett széksorokban maguk az Akadémia tagjai csaknem a kisebb számot alkották. Az osztályok fiatalabb tagjai a hátsó álló helyet foglalták el, helyet adva a fényes állású vendégeknek és küldöttségeknek.

A megjelentek, igen kevés kivétellel, fényes magyar díszruhában voltak, sőt az akadémiai tagok nagy része is, kivált a veteránok.

Az elnöki széket néhány perczel 10 óra után Lónyay Menyhért gróf foglalta el teljes díszben, a Lipót-rend nagyszalagjával; az alelnöki szék üres maradt, mert Csengery Antal ez időben még mindig betegeskedett. Fraknói Vilmos kanonoki díszben foglalta el a főtitkári helyet, szemben vele Szabó József titkár ült.

Egyenest ez ünnepélyre jöttek le Bécsből Andrassy Gyula gróf külügyminister és Wenckheim Béla báró, minister ő Felsege személye körül. A külügyminister lovastábornoki egyenruhában jelent meg, mellén nagy s számos rendcsillaggal, nyakán az aranygyapjúval és a Szent-István-rend nagyszalagjával. A közönség, midőn a külügyminister belépett a terembe, szívélyes ovatiókban részesíté, harsány éljenekkel üdvözlé, miket a gróf kellemesen meglepetve köszönt meg.

Az elnökséget a politika, a tudomány és az irodalom, a városi és megyei hatóságok, az országgyűlés mindkét háza kitünőségeinek fényes csoportja díszíté.

Ott voltak a kormány tagjai: Tisza Kálmán egyszerű sötétszürke díszmagyarban, Trefort Ágoston, Szapáry Gyula gróf, Péchy Tamás, Kemény Gábor báró, Wenckheim Béla báró, Pauler Tivadar, Szende Béla (honvédegyenruhában), Bedekovits Kálmán ministerek; az országgyűlés két házának elnökei: Majláth György országbíró és Szlávay József képviselőházi elnök; az Akadémia igazgató-tanácsának tagjai: Vay Miklós báró koronaőr, Cziráky János gróf, Szapáry Antal gróf, Szögyény-Marich László, Perczel Béla semmitűszéki alelnök, Ipolyi Arnold püspök; a főváros díszes küldöttsége: Ráth Károly főpolgármester-, Karmayer Károly polgármester- és Gerlóczy Károly alpolgármesterrel; Pestmegye küldöttei, élükön Földváry Mihály alispánnal; továbbá Tisza Lajos, Liphay Béla báró, Wahrmann Mór országgyűlési képviselők; Hunfalvy János, Hunfalvy Pál, Széchen Antal gróf, Tóth Lőrincz, Jedlik Ányos, Pulszky Ferencz, Lenhossék József, Szász Károly, Gyulai Pál, Jókai Mór, Salamon Ferencz, Greguss Ágost, Szilágyi Sándor, Falk Miksa, Molnár Aladár, Lukács Mór, Than Károly, Eötvös Loránt báró, Kerégyártó Elek, Télfy Iván, Zichy Antal, Ballagi Mór, Tanárky Gedeon, Wartha Vincze stb. Ott voltak az új akadémiai tagok is, Csiky Gergely, Bánóczy J., Simonyi Zs. stb.

Kevéssel tíz óra után Lónyay Menyhért gróf megnyitá a közgyűlést a következő beszéddel:

Az első ifjúság kedves benyomásai az előhaladott kor emlékezetének legszebb gyöngyei. És habár az átélt számos év alatt nyert tapasztalatok s nem egyszer meghiusult remények komolylyá teszik is kedélyünket: *az ifjúság élményeinek varázsa, mint fénysugár törí át a komor valóság borús fellegét s emlékei egész eleveenséggel idézik vissza az eltűnt idők kedves pillanatait.*

Igy áll előttem azon nap emléke, melyen 1839. évben báró Eötvös Józsefet először láttam. Az Akadémia nyolczadik közgyűlését tartá, nem mint ma, saját díszes termében; az ország fővárosában zsellérkedő Akadémiának ünnepélyes üléseire akkor Pestmegye nyitá meg üléstermét. Számosan seregettünk oda; első sorban az egyetemi ifjúság, melynek akkor tagja valék, hogy meghallgassuk Eötvös József báró buzdító és lelkes szónoklatát a nem sokkal előbb elhunyt ünnepelt hazafi költő: Kölcsey Ferencz fölött.

Beszédének kezdetén, midőn arról szólott, mivel tartozik a haza azoknak, kik szívük egész hatalmával annak szentelték éltök minden pillanatát, a többek közt ezt mondá: »Jó emlékoszlopot rakni a jövő nemzedéknek útmutatóul, mert jó, ha mindenki látja, hogy tettei a nemzet által nem feledtetnek el, — mert jó kijelölni

a helyeket, hol nemes szívek végálmaikban pihennek, hogy a nemzet soha ne feledje el, midőn szülőföldén dicső elődök szent pora fölött jár, mikép e helyet aljas tettekkel megfertőztetni szentségtörés!«

És íme a végzet úgy akarta, hogy negyven év multával az első emlékoszlop, mely Eötvös szülőhelyén, az ország fővárosában, a hatalmas Duna partján emelkedik, az ő szobra legyen és hogy én, ki akkor először hallám lelkesítő szónoklatát, az ő szobrának tervezése- és kivitelében s most annak leleplezésében résztvehessek.

Ma még a főváros legdíszesebb terén az ő szobra magában áll; de nemsokára — a nemzet hálás érzetének tanujelekép — körülötte fognak emelkedni gróf Széchenyi István, Deák Ferencz és Petőfi Sándor emlékszobrai. Beteljesedve lesz tehát Eötvösnek rég kifejezett óhajtása, hogy: a nagy férfiak tettei ne feledtessenek el és szolgáljanak a jövő nemzedéknek útmutatóul; buzdítsák azt nagy, nemes és hazafias tettekre.

Ma felavatjuk a páratlan szépségű Duna partját nemzeti Pantheonná, hol, midőn a késő utókorig az igaz hazafi, ha megjelen, emelkedett lélekkel fogja maga körül látni korunk nagy férfainak emlékszobrai, szemben a történeti emlékekben gazdag, fény- és gyásznapiainkról tanuskodó ős Buda várával; a magyar királyoknak hajdan dicső, még nem rég elhagyva állt, de most egy szeretett alkotmányos király által lakott palotájával.

Mi, kik e nagy férfiakkal éltünk, fájdalommal gondolunk ugyan a szenvedett veszteségekre; érezzük, hogy szegényebbek vagyunk haláluk óta, mert mindeddig helyeiket méltón pótolva nem látjuk; de vigasztal azon tudat, hogy oly nemzetnél, mely kegyelettel viseltetik nagy férfai iránt, ha jönni fognak nagy események: azok meg fogják teremteni a föladatnak magaslatán álló nagy hazafiakat.

A Magyar Tudományos Akadémia van hivatva az első emlékszobrot, Eötvös József báró szobrát leleplezni s ünnepet rendezni a magyar nemzetnek. Mert a megdicsőült itt e körben fejtette ki legnemesebb tevékenységét. Egész életét hazájának, a tudománynak, az irodalomnak, a művelődés előmozdításának és az emberiség legnemesebb érzelmei terjesztésének szentelé; kitűnő volt, mint ember, hazafi és államférfiú. Az eszköz, melylyel a magasztos czélért küzdött, a tudománynak szövetneke volt, melylyel a jelenkor és az emberiség legfontosabb kérdéseit megvilágítá. Az Akadémia Eötvös József bárót magáénak vallja, pályájának kezdetétől annak végéig.

Emlékének megörökítésére leginkább hivatottnak érzi magát hazánk első tudományos intézete, mert fölül emelkedve áll a politikai élet izgalmain s híven szolgálja azon nemes czélt, mely az emberiség legnagyobb közös kincse: a tudományt és azt, a mi minden magyarnak a legdrágább, mert nemzeti létünk föltétele: a magyar nyelvet.

Alig pár óra mulva azon ércz-szobor előtt fogunk állani, melynek gránit-talapzatába van vésvé az első haladási korszak azon férfianak neve, ki folytonos tevékenységben, mint tudós és író ugyanezen czélok szentelé életét.

Nem meglepő arányokban magasló szobor fog emelkedni előttünk, nem olyan, minőt az állam-alapítónak hatalmassá lett utódai kincsekből raknak; nem büszke lovag ércz-szobor, melyet a harcban elfoglalt ágyúk érczéből győztes hadvezérnek öntöttek: de a nemzet adakozásából s egy magyar művész által alkotott szerény szobor ez, mely a dicsőültet sikerülten tünteti elénk azon alakban, melyben mi, kik vele reméltünk egy szebb és biztosabb jövőt, őt gyakran láttuk. Azon alakban van ábrázolva, midőn a legnemesebb érzéstől hevülten hallatá meggyőződése lelkes szavait, melyeket soha silány, személyes érdekek szolgáljává nem tett.

Mily általános volt Eötvös halálának hírére a nemzet részvéte és bánata, tanúsítja azon készség is, melylyel emlékszobrának felállítására az adományok rövid idő alatt oly mérvben folytak be, hogy nemcsak a szobor összes költségeit lehetett abból fedezni, hanem az Akadémia tőkéjét gyarapítandó, nevezetes alapítványt is lehetett tenni. — E fölölslegből 20.000 forint mint Eötvös-alapítvány fog átszolgáltatni a Magyar Tudományos Akadémiának, melynek rendeltetése iránt az Akadémia lesz hivatva határozni;

ezenfelül két-két ezer forint alapítvány adatik azon két más intézetnek, melynek létrehozásában és felvirágoztatásában a megboldogult oly buzgón fáradozott s egyszersmind sokáig elnöke volt: a Kisfaludy-társaságnak és az írói segély-egyletnek.

Eötvös ma már a történeté; az fogja méltányolni mindazt, mit hazája érdekében cselekedett. Azonban alig hiszem, hogy az róla olyan helyes ítéletet fogjon mondhatni, mint mi, kik hosszú éveken át bizalmas barátai valánk, vele együtt gyakran egy célra munkáltunk, nemes törekvéseit ismertük, cselekedeteinek indokait, nagy conceptióit, terveit, melyeken fáradozott, de melyeket gyakran ki nem vihetett, tudtuk; mi, kiket genialis és szeretetreméltó modora varázskörébe vonzott és abban megtartott.

Nemcsak előttünk, hanem az utókor előtt is ő, mint a legérdekesebb s egyik legnevezetesebb alakja fog állni azon nemes és dicső kornak, mely reform-törekvések korszakának nevezetik. Gyermek volt ugyan még, midőn ez irány hazánkban megindult, azonban annak szellemétől áthatott légkörben nevedett s nemsokára — még mint ifjú — a cselekvés terére lépve, rövid idő alatt a vezérek sorába emelkedett; eszményies lelke magas aspiratióival e kornak legnemesebb tényezőjévé vált, nem annyira a cselekvés terén, mint inkább az eszmék hatalmával és meggyőződésének hirdetésével.

Már akkor, midőn még a nemzet legjobb és legbefolyásosabb férfiai az ősi rendi alkotmány rozszant épületének javításán fáradoztak, a nélkül, hogy a végcél iránt tisztában lettek volna: ő kivételt képez. Már az 1843/4. országgyűlés berekesztése után, mely a reformkérdések körül nagy tevékenységet fejtett ki s bár sok üdvöst kezdeményezett, mindamellett az akkor fennállott kormányzati rendszer miatt minden eredmény nélkül oszlott el: fejlődött nála azon meggyőződés, hogy biztos, öntudatos cél után kell a jövőben a nemzetnek törekednie, mely nem lehet más, mint parlamentarizmus alapon alkotmányos önállóságát visszanyerni, a modern államok sorába emelkedni, hogy a nemzet maga lehessen saját szerencséjének alkotója.

Ez eszmének szentelte ekkor egész tevékenységét.

Ámbár az úttal, mely oda vezethet, a nehézségekkel, melyek legyőzendők lennének, a következőkkel, melyek beállhatnak, részletesen nem foglalkozott; de a szerzett tapasztalás és az államtudomány elméletéből kiindulva, midőn a nemzet vezetői a mindennapi akadályokkal és nehézségekkel küzdve, lassan haladtak előre: Eötvös messze előttük járva, mint világitó fényoszlop, az elérendő végcélát, az ígéret földét tünteté föl varázsfényben.

Eszményét azonban nem ő valósítja meg. Az 1848-ki világrendítő események rövid napok alatt rohamosan és minden előkészület nélkül — Kossuth Lajos vezérlete alatt — diadalra emelték.

Politikájának másik vezéreszméje volt az Ausztriával való békés kiegyezés s oly tények létesítése, melyek meggyőzzék az uralkodóházat arról, hogy az alkotmányos Magyarország a monarchia fennállásának s a dynastia érdekeinek legnagyobb biztosítéka. Mint az első ministerium tagja, az 1848-ik országgyűlés megnyitása előtt a miniszterelnökkel Innsbruckba ment, hova akkor a dynastia költözött, hosszasan értekezett mérvadó tagjaival, e cél létesítésén munkálva.

A későbbi években nem egyszer szólt velem e kiküldetéséről, sajnálva, hogy nem teljesültek az ott történt megállapodások, melyek nézete szerint egészen más, Magyarországra nézve kedvező fordulatot adtak volna az eseményeknek. Később is az Ausztriával való kiegyezést hangsúlyozá, már akkor, midőn ez népszerű nem volt s annak létesítése kivihetőnek nem tartatott.

Igazat adtak neki ez irányban is az események. Nemsokára az alkotmányos jogához hűn ragaszkodó nemzet, a kiállt szenvedések és megpróbáltatások nehéz napjai után, Deák Ferencz vezetése alatt elérte az Eötvös által hirdetett politika mindkét alapföltételét.

Megérte tehát élete utolsó éveiben politikájának diadalát és ámbár végső évében, mint miniszter, az ezen rendszerrel gyakran együtt járó pártviszály által szült kellemetlenségből, mely gyakran a legnemesebb szándékot, a leghazafiasabb törekvést is érdemtelenül éri, neki bőven kijutott és ámbár — ha az isteni gondviselés tovább megtartja közöttünk — tapasztalta volna azt, hogy — kivált nehéz körülmények közt —

e rendszer nem eredményezi a nemzet erkölcsi és anyagi emelkedését, a közügyek iránti általános érdeklődést és nem mindig biztosítja a nemzet általános óhajlásának teljesülését: mindamellett vigasztalta volna őt az, a mi mindnyájunknak szolgáljon vigaszul, hogy e rendszer magában hordja hibáinak orvoslását, mert a nemzetnek hatalmában áll a tévesztett utat helyesebbel fölcserélni. Hiszszük és tudjuk azt, hogy a jövő nemzedék is fog szülni hazánkban jeles költőket, kitünő irodalmi munkásokat és alapos ismeretekben gazdag tudósokat, az eseményeket előre látó, önzetlen államférfiakat, az emberiség, a civilizáció magasztos eszméiért lelkesülő férfiakat, oly hazafiakat, kiknek neve ismert és dicsőített lesz túl hazánk szűk határain is; de azt várni alig lehet, hogy mindezen nagy tulajdonok oly kitünő mérvben, oly nemes és emelkedett irányban, mint Eötvösnél, — egy személyben nyilvánuljanak.

Oly egyéniséget, a milyen ő volt, csak azon korszak — a reform-korszak — szülhetett, melyben ő növekedett és működött. Midőn a nemzet minden irányban érezni kezdte hátramaradását s a hivatottak csekély számát, oly sokoldalú képzettségű, nemes irányú jellemnek, mint Eötvös, több irányban nyílt tér hazafiúi kötelességének teljesítésére.

Őrizzük meg és adjuk át nemzedékről-nemzedékre emlékét s midőn az ő és hozzá hasonló nemes hazafiak multját tiszteljük, teljesülni fog az, mit egyik lelkes emlékbeszédében mondott: »Minden nemzet, mely e névre érdemes, tiszteletben tartja azon férfiakat, kik tevékenységöknek magasabb czélokot tűzve ki, akár a közélet, akár a tudomány vagy művészet körében kitünő érdemeket szereztek maguknak; s ünnepnek tekintti a napot, melyet valamely dicső fia emlékének szentelhet, nemcsak azért, mert a megérdemlett borostyán, melyet a nemzet dicső gyermekeinek szobrára tesz, egyszersmind reményág, mely arra emlékeztet, hogy valamint a hatalmas cser után annak legalább sarjadékai maradnak: úgy oly haza, mely valóban nagy férfiakat nevel, később is fel fogja találni polgárai közt azokat, kik a jövő vészeivel szembeszálljanak!¹

Ez elnöki beszédet, mely Eötvös József bárót jellemző nagy vonásokkal méltányolja, a hallgatóság zajosan megéljenezte.

Ezután Fraknoi Vilmos, az új akadémiai főtitkár olvasta föl szépen és érdekesen megírt jelentését az Akadémia évi működéséről.

Majd Gyulai Pál lépett a felolvasó asztalhoz és előadta emlékbeszédét, a mélyreható ész és melegen érző szív e szónoki művét — Kemény Zsigmond báró felett.

A nagygyűlés tárgysorozatának e jelentékeny, de Eötvös iránti kegyeletére nem vonatkozó, ezzel össze nem függő mozzanatai után Lónyay Menyhért szólott még néhány szót, értesítvén a közönséget, hogy a vendégek és akadémikusok most az Eötvös-emlék leleplezésére mennek és ezzel a közülés fél tizenkét órakor véget ért és az akadémiai tagok a vendégekkel együtt testületileg az Eötvös-szoborhoz mentek.

17. AZ EÖTVÖS-SZOBOR LELEPLEZÉSE.

A Magyar Tudományos Akadémia közülését nyomban követte az Eötvös-szobor ünnepélyes leleplezése.

Ez a fővárosi közönség legélelkebb részvétele mellett ment végbe.

Tizenkét órára volt kítűzve, de az Eötvös-tért, a lánczhidterét, a corsót már kilencz órakor ezrekre menő közönség lepte el és ez a néptömeg bámulatos kitarással várta az ünnepély kezdetét. Nem riasztotta azt el sem a nyáriasan és rekkenően sütő nap heve, sem a kis episodikus permeteg muló baja. Türelemmel várt délig, szemeit az Akadémiára függesztve és lesve azon pillanatot, midőn az akadémiai palota notabilitásainak sora közeledni fog az ünnepély színhelyéhez. Különösen nagy volt a tolongás

¹ A Magyar Tudományos Akadémia Évkönyve 1879-ből: Elnöki megnyitó beszéd Lónyay Menyhért gróftól, a Magyar Tudományos Akadémia 1879. évi májushó 25-én tartott közülésében.

az Eötvös-térre torkolló utcák és Ferencz József-rakodópart végpontjainál, a corsó felső végénél, hol a liget közepén gyors lepellet leboritva állt a bronz-szobor.

Az ünnepélyt rendező Akadémia tagjai még korántsem gyűltek össze ünnepélyes közülésükre, midőn már az Akadémia ablakaitól és az Akadémia palotájának kapujától az ünnepély helyéig és innen tovább a Mária Valéria-utca és a Ferencz József-rakodópart egész hosszában hullámozott a néptömeg.

Az Eötvös-tér, a Dunapart és a Ferencz József-tér nagy ünnepi díszet öltött.

A köznapokon is már magában véve szép Eötvös-tér e napon a szó szoros értelmében díszben, fényben pompázott.

A kis park is, melynek közepén emelkedett a létesített szobor, igen szépen volt ékesítve és az ünnepélyhez méltó köntösben jelent meg; a szobor talapzata körül levő terület bársonyos, buja, friss fűvel volt begyepézve és a szobrot magában foglaló tér fiatal fákkal volt beültetve.

A kikötő hosszában horgonyzó hajók árbocjai, a Ferencz József-tér és az Eötvös-tér, a lánczhid, a partkapitányság összes épületei már kora reggel ünnepi díszet öltöttek, fölékesítvén magukat színekben gazdag zászlópompával.

Az ünnepély közelében levő házak gazdag decoratíóikkal kellemes látványt nyújtottak. A kis tér három-négy házának homlokzatait, különösen a tér 3. számú háza (most Magyar-francia biztosító részvénytársaság tulajdona), a Heinrich- és Sárkány-féle házak, a régi Lloyd-épület (a pesti polgári kereskedelmi testület háza) dunai homlokzata szőnyegekkel, virágokkal, zászlókkal, nemzeti színű kárpítózzal, zöld lombfüzérékkel voltak gazdagon ékesítve.

A rakodópart árboczán egész zászlófüzér viritott. A távolabbi középületeken is épp úgy lobogót tűztek ki e napon, mint a Magyar Tudományos Akadémia palotáján.

Az erkélyeket s ablakokat a hölgyek egész serege díszíté.

Az ünnepély helyére néző földszinti kereskedői boltok kirakatai is sűrűen valának megrakva néző közönséggel.

A Lloyd-épület kapujában emelvényt rögtönöztek és még a Sárkány-ház (Eötvös-tér 2. sz.) tetejéről is sokan nézték az ünnepélyt.

Az utcákon, tereken és rakodó-parton fel- és aláhullámozó tömegben az egyetemi ifjuság által kiküldött rendező-bizottság törekedett a legjobb akarattal fentartani a rendet és ezen, a korlátozott térszervezés miatt nem könnyű feladatát a mindinkább nagyobb tömegekben özönlő sokaság között szerencsésen oldotta meg.

A rendező bizottságot buzgalmában támogatta a városi rendőrség, főnökének személyes vezetése alatt.

Tíz órakor kezdtek érkezni a számtalan testületek és hatóságok képviselői, kik az emlékszobor lábához koszorúkat szándékoztak letenni. Ezeket a nagyobbára babérból, gyönyörű fehér, piros, nemzetiszínű stb. szalagokkal és e szalagok mindegyikén aranyos feliratokkal ellátott koszorúkat egyelőre a szobrot magában ölelő park vasrácszatára aggatták köröskörül. Alább közöljük a hálás, hazafias kegyelet illatozó adományainak, a pompás koszorúknak jegyzékét.

A hírhedt Orbán napja kivételkép kedvezett az ünnepélyességnek. Egész délelőtt gyönyörű szép meleg idő volt. A tizenegy órakor megeredt záporosó csakhamar megszűnt, a nélkül, hogy csak egyetlen embert is elűzött volna a térről.

Az Akadémiától a kis liget felé, melynek közepén áll a szobor, rendőrök tartottak fenn nagy-nehezen utat.

Ez uton haladtak, nem valami rendezett menetben, Lónyay Menyhért és Andrássy Gyula grófokkal élükön, az Akadémia tagjai, a már említett vendégei és a küldöttségek.

A ligetben igen díszes közönség várakozott, köztük a nőegyletek elnöknői és számos kiváló hölgye.

A szobortól oldalt levő széksorokon már előbb foglalt helyet a dicsőültnek hátramaradt családja: özvegye és leányai, fia és ennek neje és az unokák.

A menet a kis parkba beért és az ország kitünőségei az örökkévalóságba költözött szobra körül elhelyezkedtek.

Midőn a Duna mindkét partjának tornyairól felhangzott a déli harangszó: Lónyay Menyhért gróf a park északi részében, a szoborral szemközt felállított szőnyeges emelvényre lépett és a következő rövid beszédet tartja vala:

Ünnepélyes pillanat előtt állunk.

Hazánk fővárosában, az ország szívében, annak legdíszesebb pontján, az első emlékszobrot leplezzük le, melyet a nemzet önkéntes adakozásból egyik legkitünőbb államférfiának és költőjének, Eötvös József bárónak emelt. E helytt illeti meg őt az emlék, mert itt született, itt élt és halt meg.

E szobor nem annyira az ő dicsőségét hirdeti, — mint a mi hálánkat.

Az ő dicsősége műveiben él, vagy — a mint jóslatszerűen mondá — eszméi győzedelmében:

Ha fenmarad nevem,
Eszméim győzedelme
Legyen emlékjelem.

Ezen szobor által az államférfiút tiszteljük meg, a ki annyi hazafiassággal és sikerrel fáradozott nemzete fölemelésén, a költőt, a ki szívünk legnemesebb érzéseit zengette, az embert, a ki a részvét, emberiség és jóság megtestesülése volt. Áldott legyen emlékezete, szolgáljon követendő példával és buzdításul nemzedékről-nemzedékre, a legkésőbb utókorig! Adja a Mindenható, hogy a hatalmas Duna partján emelkedő e szobor számos századokon át fennálljon a hatalmas Magyarország és megelégedett magyar nemzet virágzó fővárosában.

A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából őszinte, hazafiúi köszönetet mondok Budapest fővárosának, mely lelkesen fölkarolta a szobor felállításának eszméjét és mindazon hazafiaknak, kik létesítéséhez hozzájárultak.

E szavakkal adom a jelt a leleplezésre, melyek mindnyájunk legfőbb óhaját fejezik ki:

Éljen a haza, éljen a király!

E szavakra, melyeknek végét a szónok az érczemplék felé fordulva mondá, a közönség viharos éljenzésbe tört ki.

Levelt kalappal visszhangozá az ünnep helyén levő tömeg a szónok éljeneit, melyek tovább törtettek az emberektől ellepett szomszéd utcákon és végigzúgtak a rakodó parton.

Négy fiatal legény (az ünnepélyhez nem illő szürke, kopott ruhában — jegyzé meg másnap az egyik hírlap —) e pillanatban a kezökben tartott zsinór végeit megránták s a lepel nagy része leesett lelkesült éljenzések között az érczalakról, csak az előre nyújtott kézen maradt fenn egy darab, melyet póznával kellett levenni.

E perczben a megdicsőült szobrának fényes érczén ragyogva verődtek vissza a felhők mögül épen most kitörő nap fényes sugarai és Eötvös feje fölé mintegy glóriát vontak. A közönséget a szobor láthatólag meglepte és azért meg is éljenezte alkotóját, a szobrászt, ki alant állt és kit Lónyay Menyhért gróf, a miniszterek és a többi notabilitások siettek is üdvözölni. Andrássy Gyula gróf szintén élénk tetszésének adott kifejezést.

A megdicsőült özvegye pedig egy tekintetet vetett a fényes szoborra és csendesesen zokogott.

A sokaság éljenei ismételve és megújulva üdvözlék a magas pedestaljáról, a déli nap tündöklő sugaraitól előntve fénylő emléket.

Szász Károly lépett ezután az emelvényre és messze zengő, érczes hangon, hévvel és hatással szavalta el ez alkalomra írt ünnepi ódáját, melyben az elköltözött halhatatlan érdemeit dicsőíti és azon magasztos gondolatot fejezi ki, hogy Eötvös nem halt meg; él munkáiban, szellemében, mely minket mindörökre lelkesítsen.

Szász Károly ódája így szól:

B. Eötvös József szobra leleplezésére.

(1879. májushó 25-én.)

Im szobra áll s ország-világnak,
Mi volt nekünk Ő, hirdeti.
Márványt nem kére bár magának,
Szívünk önként hozá neki.
Nem *néki* volt szüksége arra,
A nélkül is halhatlan Ő:
Szive porából az avarra
Hús árnyat ejtő pálma nő!

Ne néki, *nekünk* emelkedjék
Örökre intő jel gyanánt:
Hogy megtartsuk »Végrendelet«-jét
S beteljesítsük, mit kívánt:
Ha ajka majd végsőt lehelle,
A meddig fönmarad neve,
Ne kő, eszméi győzedelme
Legyen — mondá — emlékjele!

Óh szép s dicső a férfi sorsa,
Kiválva milliók közül,
Ha küzdve, bátran tör magasra
S örök eszmékért lelkesül.
Ha esze lángját, szive vérét
Egy magas czélnak szentelé,
És nem kíván más tette-bérét,
Mint — hogy egy lépést tett felé!

Mert a tudat, hogy számot tettünk,
Nagy könyvedben, történelem,
S mit elvetett szavunk vagy tettünk,
A mag nem volt gyümölcstelen;
Hogy ránk egy ország szeme nézett,
Kebünkben millió kebel
Verése élt: óh, ez az érzet,
Ez öntudat, óh mint emel!

Boldog, kinek küzdelmes pályá
Mit végzete elébe irt;
Nem keresi, de megtalálja
Útján az örök-éltű hirt.
Óh boldog, napja bár alászáll,
Nem mindenestül halni meg
S az égieknek asztalánál,
Élvezni üdvét tettinek!

Gyönyör muló, szerencse csélcsap,
De a hirnév — óh ne csekéld!
Mert nem a szűk jelennek él csak,
Ki a nem múltó hirnek élt.
Öltő után jó és megy öltő,
Mint árny után az árny vonul;
De él a hős, a bölcs, a költő
A hirnévben halhatlanul!

Nem mindenestül halt meg Ő sem,
Elföldte bár az ercsi sír;
De zárja nem zár oly erősen,
Hogy ne pattantsa föl a hir.
S itt nyílik im a legmagasb út,
A dics felé, sziklák között;
Koszorunk' hová aggassuk:
— Ez a szobor lesz a küszöb!

Nem halt meg Ő; eszméi élnek;
A mért küzdött: kiviva van;
És annyi átvirrasztott éjnek
Munkája nem volt hasztalan.
Ki jelenünk' egy szebb, de távol
Jövővel áthidalá:
Az égi üdv fénycsarnokából
Boldogan nézhet most alá.

Mert *népet* lát itt, küzdve, forrva,
Sietni a nagy czél felé;
Az ár, habár le-lesodorja,
Mely előbb vitte s emelé,
Hullámok torlanak körüle —
De vív, mert tudja, hogy *miért*.
Népet, magasra lelkesülve
Az ő dicső eszméiért!

S fölszítva szive s esze lángját
Az igazság oltárinál,
Fönn és elől vinni a fáklját,
Mely előtt oszlik a homály;
Dicscsarnokot a tudományak,
A népek adni iskolát,
Szivnek hitet, az észnek szárnyat,
S szemet, mely a titokba lát!

És Kárpátoktól Adriáig
Népet, mely tenni, hatni gyors;
 Munkával ön-urává válik;
 Melyet nem ver le semmi sors.
 Lezajlott árján annyi vérnek,
 Az egy hazán egy *nemzetet*,
 A melynek kapcsa közös érdek,
 S haza- és ember-szeretet!

Népet, jogát mely védni tudja,
 Békében úgy mint vér-csatán,
 Pört nyerve — békejobbot nyújtva
 A százados viszály után
 S hangoztatván a moriamurt:
 A trónhoz mint *egy* ember állt,
 Mig Európa tapsolt s bámult
 Hú népet s szeretett királyt!

Óh nézz le ránk, Dicső, egedből!
 Lásd ezreink szobrod körül!
 Dobbanjon porladó szived föl,
 S eszméid győzelmén örülj!
 Mi álmaid' valóra váltjuk,
 Fölleljük, mit te keresél —
 S eskü a szó, melylyel kiáltjuk:
 Nem halt meg Eötvös, Eötvös él!

A közönség megéljenezte a költőt; minden szívben hangzott a végszó:

»Eötvös él!«

S sokan mintha megjelenni, ott lebegni látták volna a szobor fölött Eötvös szellemét: önkénytelenül visszaemlékeztek e szavakra:

Ha visszatérek boldogulva hon!
 Hadd lássam népedet virányidon!

18. A KOSZORÚK.

A meg-megújuló éljenezések között a hatóságok, testületek elnökei vagy titkárai és megbizottai koszorúikat leszedték az alacsony vasráczozatról s oda helyezték a talapzat széles lépcsőzetére egészen elborítva azt a babérok, virágok, szalagok, aranybetük színeivel.

A szebbnél-szebb koszorúk jegyzéke a következő:

1. Első helyen említjük meg a boldogult özvegyének koszorúját.

Fehér kaméliák és sötét violák, széles fehér szalagon e fölírással:

»*Özvegye.*«

2. Gyermekének koszorúja.

Gazdagon díszítve fehér és piros virágokkal és fehér szalagon e fölírással:

»*Gyermekei.*«

Még a következő testületek és hatóságok is tettek le koszorúkat:

3. A vallás- és közoktatásügyi miniszterium.
4. A miniszteriumok.

5. A képviselőház.
Babérkoszorú, fehér szalagon e fölirással:
»Feledhetetlen tagjának.«
6. A felsőház.
Babérkoszorú, nemzeti színű szalaggal.
7. Budapest főváros.
Babérkoszorú, vörös-sárga-kék szalaggal.
8. Pestvármegye.
Díszes babérkoszorú, fehér, nehéz selyem szalagján ezen aranyfeliratok voltak olvashatók:¹
»Pestvármegye közönsége.«
»A falu jegyzője szerzőjének.«
9. A nemzeti Casino.
Virággal díszített babérkoszorú.
10. A Magyar Tudományos Akadémia.
Nagy babérkoszorú, nemzeti színű szalaggal.
11. Az akadémiai olvasókör.
Babérkoszorú, szalagján ezen fölirással:
»A nemzeti haladás nagy bajnokának.«
12. A magyar kir. budapesti tudomány-egyetem.
Babérkoszorú, vörös, sárga, kék és barna szalaggal.
13. A magyar kir. József-műegyetem.
Babérkoszorú, virágokkal átfonva, nemzeti színű szalaggal.
14. A Kisfaludy-Társaság.
15. A tudomány- és műegyetemi olvasókör.
Gazdag virágkoszorú, fehér szalaggal.
16. A pesti izraelita hitközség.
Nagy babérkoszorú, nemzeti színű szalagján e fölirással:
»Hálaérzetének kifejezésül.«
17. A nemzeti színház.
Babérkoszorú, nemzeti színű szalaggal.
18. Az izraelita országos központi iroda elnöksége.
Óriási babérkoszorú, közepén fehér vizililiom-csokorral és nemzeti színű szalagján e fölirással:
»Kegyelet jeléül.«
19. A természettudományi társulat.
Gazdag virágkoszorú, fehér szalaggal.
20. Magyarország néptanítói.
21. A budai tanítóegylet.
22. A philológiai társaság.

¹ E feliratra vonatkozólag a »Pesti Napló« megjegyzi: »Az új megye fejezi ki azzal hódolatát az államférfiúnak, ki a régi megye visszaélései ellen oly sokat küzdött.«

23. A budapesti országos tanítóképezde.
Babérkoszorú, virágokkal, nemzeti színű szalaggal.
24. A budapesti tanítóegyesület.
25. Az országos mintarajztanoda.
Sokszínű virágkoszorú.
26. Az izraeliták országos tanító-egyesülete.
27. A budapesti kereskedelmi akadémia.
28. A magyar írók segélyegyesülete.
29. Az izraelita országos tanító-egyesület.
30. A kereskedelmi egyesület.
31. »Eötvös« betegsegélyző-egyesület.
32. Az országos kisdédóvó-egyesület.
33. A nőegyletek.
Babérkoszorú, nemzeti színű szalaggal, rajta e fölirással :

»A nagy hazafinak.«

Adta nyolcz nőegyesület. Az egyes babérleveleken aranyozva ott volt a következő egyesületek neve :

Nőképző-egyesület.	Izraelita nőegylet.
Magyar gazdasszonyok egyesülete.	Crèche-egyesület.
Nőiparegyesület.	Protestáns árvaház.
Gyermekmenhely-egyesület.	Jótejkony nőegylet.

34. A bécsi akadémia magyar olvasó- és társasköre.
35. A jogász-segélyző egyesület.
36. Az országos gyermekvédő-egyesület.
Koszorú halvány rózsákból.
37. A budapesti állami gymnasium ifjúsága.
38. A budapesti IV. ker. belvárosi községi reáltanoda »Eötvös« önképző-egylete.
39. »Néptanítók Lapja« szerkesztősége. A szalagon e fölirással :

»A »Néptanítók Lapja« alapítójának.«

A koszorúk özönéhez járult még az ezer és ezer résztvevő őszinte érzete s ama megilletődése, melylyel a haza nagy fiának szobrára tekintett mindenki.

E kegyelet-koszorúkat a szobor-bizottság másnap elküldötte Ericsibe K. Császár Ferencz által. A fővárosi szoborról elhozott 32 darab koszorú, megpótolva néhány újjal, ékesíté az ercsii Eötvös-szobrot az 1879. évi június 15-én történt leleplezésekor. Ezután a koszorúkat az ercsii szobor-bizottságnak a koszorúk átvételét igazoló elismervénye szerint, a nagy halott sirboltjában helyezték el.¹

¹ Az ercsii szobor fölállításának eszméjét először az »Ercsi és Vidéke takarékpénztára« vetette föl; 1874-ben megkezdették e célra a gyűjtést. A szobor 5149 forintba került és leleplezésekor a fővárosból és Ercsi vidékéről igen díszes közönség gyűlt össze. A sóskúti kőből készült, négyszögű csonka-oszlop már messziről feltűnik az Eötvös-család sírkápolnája előtti lépcsőzött terrasse-on. A halmon levő obeliszk Duna felőli oldalán fehér, ragyogó márvány medaillon örökíti meg az üdvözült vonásait. Az oszlop Ybl Miklós rajza szerint készült. Eötvösnek carrarai márványból készült relief-arczképe Szász Gyula műve. Az oszlop felirata ez: »B. Eötvös Józsefnek közadakozásból emeltetett 1879.« E halom a szobor leleplezése óta »Eötvös-halom«-nak nevezetik. A halom alatt csodatetteiről híres »szent kút« van.

19. AZ ÜNNEPÉLY VÉGE.

A koszorúk elhelyezése után a budai dalárda elénekelte szépen Eötvös József »Végrendelet« című költeményét Beethoven himnusának dallamára.

E hódolat igen találó volt. A dicsőültnék ez ünnepélyére legalkalmasabb költeményét választák ki s ama géniusz dallamával kapcsolták össze, kinek zeneművei Eötvöst is annyiszor fölleskésíték.

Eötvös e gyönyörű költeményének tartalmát még jelentősebbé tette a mai ünnepély. Többször is hivatkoztak reá az ünnepély folyamán. E költeményt Eötvös 1847-ben írta s így hangzik:

Végrendelet.

Ha majdan átfutottam
Göröngyös utamat,
S hová fáradtan érek,
Ott sír nyugalmat ad.

Márványszobor helyébe,
Ha fenmarad nevem,
Eszméim győzedelme
Legyen emlékjelem.

S ha majd kijöttök néha,
S megálltok síromon,
Zengjétek el a legszebb
Dalt néma hantomon.

Magyar dalt, lelkesítő,
Melynél a szív dobog,
Tán halva is megértem
S keblem hevülni fog.

És sirjatok egy könyvet
Barátotok fölött:
Dalt érdemelt, mert költő,
Könnyet, mert szeretett.

Végül a »Szózat« dallamával fejezték be a rövid, lelkesítő ünnepélyt. De mielőtt az akadémikusok széteszoltak volna: az öreg Nendtwich Károly tanár s a Magyar Tudományos Akadémia tagja lelkesen felkiálta: »Éljen Huszár Adolf!«, s mindenki örömezt visszahangozta: »Éljen!«

Ezzel az ünnepély véget ért, de a közönség nem oszlott szét, hanem még sokáig nézte a szobrot és egész délután folyvást özönlött a kis, eddig névtelen, a szobor leleplezése óta pedig Eötvös nevét viselő térre.¹

Az ünnepély folytatása áldomás volt. Délután két órakor lakoma az »Európa« (jelenleg a m. kir. államrendőrség budapesti főkapitányságának épülete) dísztermében. Az Akadémia rendesen kizárólag a saját tagjai körében szokta megtartani közülési lakomáit, de ez alkalomból számos vendége volt: Andrássy Gyula kivételével a miniszterek, főurak s a hatóságok fő-főtagjai, szóval mindazon kitűnőségek, kik a közülésen és a szobor leleplezésénél együtt voltak. Ezek nagyobbára az asztalfőnél ültek; az elnöktől jobbra-balra. Vagy hetven teríték volt egy nagy és egy kisebbik asztalnál. A pezsgő-poharak legelső győztesére Lónyay Menyhért gróf állt föl s vele együtt az egész társaság, mert a királyra emelte poharát, ki a magyar tudományos és műveltségi haladásoknak is kegyteljes pártfogója; azután egy kis szünet után Huszár Adolfot, a vendégül meghívott művészt éltette, kinek a nap dicsőségében főrésze van s kit a siker számos jeles mű alkotására buzdíthat; végül mint veterán tag az Akadémia legújabb választottjait, köztük az új főtitkárt köszönté fel, megjegyezve, hogy az akadémiai kitüntetés erkölcsi kötelezettség serény munkásságra. Mondott az elnök később még egy más toasztot is, köszönetet nyil-

¹ Eötvös József nevét viseli még egy utca is Budapesten a VI. kerületben, még pedig a terézvárosi volt Szeg-utca. Ez utca új elnevezésének történetéről a fővárosi levéltárban levő 581/871., 5613/871. kgy. sz., 982/873., 7552/873. kgy. számú tárgyiratok szólnak.

vánitva Pestmegyének, mely egykor teremt az Akadémia közülésére átengedte s a főváros hatóságának, mely az Eötvös-szoborra első adakozott nagy összeget. Fraknói Vilmos nagy elődjét éltette, Arany Jánost, ki nem volt jelen. Pulszky Ferencz, ki akkor már 41 éve volt tagja az Akadémiának, az idei bukottakért ivott, óhajtva, hogy jövőre győztesek legyenek. Később a távollevő Csengery Antalról emlékezett meg, ki már felüdült betegségéből, de a társaság ünnepélyében még nem vehetett részt. Greguss éltette Pauler minisztert, dr. Szabó József pedig az új osztálytitkárt, Pesty Frigyes, noha ő óriási termetével jókora aránytalanságot idéz elő az apró osztálytitkárok sorában, kiket Deák Ferencz tréfásan az »akadémia ponyva-fogatának« nevezett. Szécheny Antal gróf kitünő pohárbeszédében a közülés emlékbeszédének jeles írójáról, Gyulai Pálról emlékezett meg. Szász Károly három áldomást ivott; az elsőt Tisza Kálmán kormányelnökért, ki rövid idő alatt az Akadémia alapját 30.000 forinttal gyarapította, mind oly összegekkel, a melyeket úgy adtak át neki, hogy tetszés szerint adja valami czélra; a másodikat Majláth Györgyért, ki ott van mindenütt, hol a hazai tudomány, művészet és költészet ünnepet ülnek; a harmadikat a képviselőház jelenlevő elnökeért Szilágyi Józsefért. Keleti Károly beszélt Eötvösnek, az iparegyesület megalapítójának, a közoktatás nagy apostolának egy ma nem érintett nagy érdeméről, a nemzetgazdasági érdekek fölkarolásáról, az általa fölbresztett ipari mozgalomról, melynek fényes eredménye ez idő szerint a székesfehérvári kiállításon látható, s ezzel kapcsolatban lelkesen éltette Lónyay Menyhért grófot, kinek fötörekvése szintén nemzetgazdasági ügyünk emelése. Beszédének alapiránya az vala, hogy mennyiben gyakorlott Eötvös tudományossága hatást a nemzeti jólét fejlesztésére. »Pályázatot kellene kiírni — úgymond — oly műre, mely kimutatná a tudomány befolysását a nemzet jólétének emelésére.« Földváry Mihály pestmegyei alispán azt az óhajtását fejezte ki, hogy vajha a mai előkelő ifjúság, úgy mint egykor Eötvös és más kitünő férfaink, a megyék gyűléstermeiben, a közigazgatás terén is fejlesztenék és érvényesítenék képességüket. Ráth Károly főpolgármester a tudományok és művészetek virágzására emelte poharát. Majláth György azt éltette, a kinek nemcsak neve, hanem jelleme is arany, az igazgatótanács legujabb tagját, Arany Jánost. Zichy Antal az ünnepi óda költőjét Szász Károlyt. S fölállt a kormányelnök Tisza Kálmán is, hogy kifejezze a tudományok iránti tiszteletét, éltetve az Akadémia tagjait, kik a hazának annyi hasznot és fényt szereznek.

Igy folyt le az Akadémia ez idej közlése. Olyan volt, minő még soha, minthogy egy része szabad ég alatt ment végbe. Először lépett az Akadémia hivatalosan az utcára, hogy buzdítson, lelkesítsen. S együtt ünnepelt vele a főváros művelt közönsége, hatósága, sőt, kiváló férfiai és művelt nővilága által, az egész ország.

A nap folyamán egyes helyeken, iskolákban az önképzőkörök (mint p. o. a budapesti IV. ker. községi főreáliskola »Eötvös József önképzőkör«-e) ünnepélyeket rendeztek, melyeken Eötvöstől költeményeket szavaltak és méltatták Eötvös tevékenységét az államélet, a tudomány, a szónoklat és költészet terén.

Eötvös-ünnepély tartott továbbá a Svábhegyen és azon lak körül, melyben Eötvös József báró a »Karthausi«-t irta. Itt a budai dalárda hazafias tartalmú dalaival és egyesek Eötvösről mondott beszédeikkel tettek élénk hatást a szép számmal megjelent közönségre.

Az ünnepély záradékát képezte azon ünnepi előadás, melyet a Nemzeti Színház rendezett, színrehozva az »Éljen az egyenlőség«-et, e sok tekintetben érdekes vigjátékot, melyet a nagyszámú közönség a legnagyobb érdeklőséggel nézett végig. Eötvös József a színpadot is igénybe vette szabadelvű eszméinek terjesztésére. E vigjáték a negyvenes évek elején született iránydarab; 1844-ben adták először, de tartalma még 35 év múlva sem vesztette el életképességét. Az álszabadelvűség van benne ostromozva, melyet csak a száj hirdet, de a szív nem érez; mely magáévá teszi ugyan az elméletet, de visszariad a gyakorlattól. Ostromozza továbbá a rang előítéleteit igen szellemes ironiával a darab főszemélyeiben és alapeszméje az, hogy fölfelé demokraták, de lefelé arisztokraták vagyunk; a magasabban állóktól

demokratikus viseletet követelünk, de mi arisztokratikus göggel tekintünk az alattasabbakra. A darabnak jó vigjátéki menete van, helyesen előkészített fordulatokkal s szellemes dialoggal, mind olyan előnyök, melyek maguk is biztosították volna a jó fogadást, ha azt a kegyelet nem segíti is elő.

A közönség nemcsak kegyelettel nézte Eötvös József bárónak e darabját, de valódi élvezettel is s egyes jelenetek, egyes kitűnő ötletek harsogó kaczajt támasztottak.

A sikerült előadásban a színház több jeles tagja nagy buzgalommal működött közre. A közönség — az akkori lapok szerint — leginkább Ujházit tüntette ki tapsaival és kihívásaival, Gáborszkynek, e leskelődő, tótosan beszélő tyúkprókátornak szerepében, kinek jellemét Ujházi szakadatlan derülség mellett kitűnő humorral alakította meg. Eötvös vigjátéka előtt Berczik Árpád »Szellemdús hölgy«-ét adták elő.

20. A LAPOK VÉLEMÉNYE A SZOBORRÓL.

Hátra van még, hogy beszámoljunk azon benyomásokról, miket a szobor a leleplezés pillanatában tőn a közönségre.

E czélből legyen szabad egyes szemelvényeket közölni a Budapesten akkor megjelent azon különböző irányú hirlapokból, melyek a szoborról irtak.

A »Pesti Napló« így ír:

A kik a képes lapokban megjelent rajzok nyomán itéltek, kellemesen meg voltak lepetve. Általánosan a legélénkebb elismeréssel szóltak a szoborról, mely valóban megfelel a *legjobb reményeknek*. Kiválóan élénk benyomást tesz; Eötvös József bárót oly állásban ábrázolja, hogy szinte beszélni látjuk. Ha egyes részletekre nézve eltérők is a nézetek, de abban mindenki egyetért, hogy e szoborra büszkék lehetünk, hogy az kiváló díszje a fővárosnak.

»A Hon« 1879. évi (XVII. évfolyam) 126. számában azt mondja, hogy:

... a közönség lelkes éljenzésben tört ki a valóban művészi szép szobor láttára, mely hazánkban a legelső monumentális emlékek s melylyel a főváros díszkedhetni fog. Öntése kiválóan sikerült, habár nem minden oldalról egyenlő hatású s nem is mindenben hű.

A »Nemzeti Hirlap« még a leleplezés előtt (1879. évi május 22-én; V. évfolyam 1579—140. sz.) így mutatja be a szobrot a közönségnek:

A szobor kitűnően sikerült. A ritka tiszta öntésű szobor vésését és csiszolását maguk a műintézet főnökei: Röhlich és Pönninger urak végezték.

Maga a szobor, akár a felfogást, akár a kivitel tekintve, kitűnően sikerült. Eötvös József báró alakja eszményitve van, de úgy, hogy ez csak fokozza a hatást. Midőn Huszár Adolf a terveket készíté, különféle felfogással mintázta a szobrot. Majd a költőt, majd az államférfit, majd ismét a szónokot érzékíté. De érezte, hogy bármelyikét készítené is el, így mindenik egyoldalú volna. Végre megalkotá a mintát, mely Eötvös József báró minden tulajdonságát egyesíti magában.

A nagy alak, melyet magyar díszruha fed főveg nélkül, jobb lábára támaszkodva, ballábalával előre lép. A magas homlokú fölemelt főhöz jól illik a jobb kéz szónoki tartása; a balkézben papirtekercset tart. Az arc, mely az Akadémiára tekint, melynek oly soká volt elnöke, visszasugározza azt a nagy szellemet, azt a szívjóságot, mely Eötvös Józsefnek sajátja volt. A mozdulatok nem túlélénkek, de szabadok és indokoltak; nem úgy, mint a József nádor szobrának kézmozdulata. A kissé hátrahajtott fő a szónoki állás követelménye. A draperia dús redőzete szinte meglepő. Egy római tógánál vagy görög chlamisnál, hol a ruha anyaga és szabása már magában rejti a redőzet föltételeit, a feladat megoldása nem oly nehéz. De súlyos, merev anyagú és szabású magyar díszruhánál a feladat kétszeresen nehézzé válik és azért a művészt kétszeresen elismerés illeti.

A »Fővárosi Lapok«-ban olvassuk:

A fél város megnézte estig a szobrot.

Általában dicsérték, de tettek ellene kifogásokat is. Egyik úgy találja, hogy az arcz nem élethű. Valóban itt nem a megnyult arczú, beteges minister van ábrázolva, a kívül tiz év előtt annyian találkozáink. De egy szobornál sem az a czél, hogy az alakot életének hanyatlási idejében ábrázolja. A mi állandóan jellemző volt az élőnek arczán: a gondolkodás mélysége és az érzés derűje, megvan a szobron is. S ez a fő. Ha majd az idő — néhány hó mulva — sötétes patinával vonja be az ércznek ma még élesen csillogó színét: az arcz kevésbbé fog telnek látszani. Az alak magatartását, a redőzetet és a magyar ruha művészi kivitelét mindenki dicsérte. Legtöbben tettek kifogást az előre helyezett lábfej ellen, melynek eleje az érczalap szélénél kijebb áll s bir valami nyugtalansággal. De ezt is enyhíteni fogja a szín megsötétedése. »Báró Eötvös József« felirat helyett elég lett volna ennyi is: »Eötvös«. Hátulról és oldalt tekintve is, a szobor egyaránt jó benyomást tesz s tanubizonyosságot arról, hogy Huszár Adolf valódi tehetség.

A »Pester Lloyd« szerint:

... az érczben, kőben vagy festékben megérezkítő képzőművészetek munkáit pillanatnyi benyomásokból megítélni nem lehet. A szobor megbíráását hivatott szakértőkre bizza és csak azon benyomásokról közöl néhány szót, miket a szobor a leleplezés pillanatában a laikusra tett.

A Duna folyásával szembe néző szobor arcza mindazon nemestől, széptől és nagytól átszellemlütnék tűnik föl, a mik egy emberi fejet, egy emberi kedélyt áthathatnak.

Az alak erőteljes, a magatartás határozott; a balláb előre van helyezve, a jobb láb hordja az ércztest egész terhét. A nyugat felé tartott kéz erélyesen és szilárdul markol egy papirtekercset: a tudás jelképét. Európa culturáját megnyitni előttünk, megszerezni nekünk: volt egyik legfőbb törekvése. Másik kezét nagy gestussal emeli föl, mintegy erőt akarván adni egy éppen most elhangzott mondatnak, melynek igazsága és áldásos volta kell, hogy minden szívet meggyőzően áthasson, mely szívek e hazában e hazáért dobognak.

Ugyanezen lap a leleplezést megelőzőleg irt soraiban azon nehézségekkel foglalkozik, mikkel Huszár Adolfnak meg kellett küzdenie.

Nyilvános emlékszobroknak — mondja a cikk írója — közvetítő reflexió nélkül kell érthetőnek lenniök a nép előtt. Ilyenekké pedig akkor válnak, ha a szobrász, a megörökítendő lényegének magvát képes művével hirdetni.

Egy gyözedelmes tábornokot könnyen megszólaltathat a művész a szoborral; a nép könnyen megértheti a szoborból, hogy ki volt az illető és miért örökített meg alakja. Még Széchenyi szellemének lényegét is aránylag könnyen tüntetheti föl a szobrász.

Széchenyi szoboralakja a lánczhidra mutatva, működése egy részével megvilágítja egész tevékenységét. Petőfi, a költő, tekintetével és tartásával mindenki előtt egész jelentőségében feltűnik; Deák ülőhelyzetben a bölcsesség kifejezésével arczán, lényegének alapját még azok előtt is hirdeti, kik e nagy férfiú működéséről tiszta tudattal nem birnak. Csak Eötvös szobránál történhetett volna meg igen könnyen, hogy a szobrász a nép előtt nem nyilvánithatta volna e sokoldalú férfiú egész jelentőségét, mert a szobornál a költőt, a gondolkodót, az államférfiút kellett megörökíteni. Még a legnépszerűbb mozzanat is az elhunyt élettevékenységében, tudniillik az üdvözült költészete, lényegében nehezen értethető meg a nép előtt, mert e megérthetés szükségessé teszi a kor ismeretét, melylyel Eötvös poetikai munkái oly szoros viszonyban vannak. A költőn kívül a »Gondolatok« íróját, az államphilosophiai és politikai műveknek szerzőjét, a szónokot és államférfiút is meg kell szólaltatnia a szobrásznak a nép előtt!

Igy Eötvös szelleme az első pillanatban nem látszik alkalmasnak a szoborra, mely a plastika nyelvét általán érthető világossággal beszéli.

Mégis van lényegének egy alapvonása, mely az egész embert megmagyarázza előttünk, a mely működésének szétágazó mozzanatait mint gyök összeköti és mely, ha a művész tisztán kifejezésre juttat, a nagy tömeget is megilleti.

Azon körülmény következtében, hogy mindjárt halála után, a gyász első napjaiban, tétettek meg a szobor felállítására a szükséges lépések: e körülmény miatt is nehézségek merültek föl a megérezkítési törekvések elé.

Nem volt még ugyanis beható Eötvös-monographiánk. Nem kellett volna ennek olyannak lennie, mely csak a későbbi kor magasabb álláspontján lehetséges; de lehetett volna olyan, mely bizonyos tekintetben kimerítő tárgyilagossággal vázolta volna az elhunyt költészetének és gondolkodásának, életének és törekvésének összes momentumait és a kölcsönös hatásokat, melylyel ő korára és kora reá hatott.

Széchenyinek is minden tekintetben kimerítő monographiáját csak akkor lesz lehetséges megírni, midőn napvilágot láthatnak az összes rávonatkozó följegyzések és midőn életének néhány momentumát az idő elfátyolozza, mégis Széchenyiről dr. Falk Miksától kitűnő tanulmányt birunk, melyben Széchenyi élete oly plastikusan, minden mozzanatot annyira felderítően van előállítva, hogy az egyidejű kor, ily rövid időre a »legnagyobb magyar« halála után, ezt alig reményelhetette, annál kevésbé követelhetette. Csengery Antal is, Deákról irt tartalmas munkájával a jelenkor követelményeinek oly mértékben megfelelt, mely a jogosult kívánalmakat teljesen kielégíti.

Hogy hasonló, kiterjedtebb irott emlék Eötvösről hiányzik, ennek oka az, hogy politikai íróink igen is méltatták az államférfiút, de hasonló mértékben nem a költőt, és az aesthetikai irány irodalomhistorikusai a philosophiai és politikai művek előtt hallgatva állottak meg és ezért nem volt senki, ki életének és működésének összes mozzanatait szervezeten tagolt előadásáá összekötötte és egy pontból levezette volna.

Érezte az ily összesítő műnek hiányát Huszár Adolf is.

Az itt jelzett nehézségekkel neki is meg kellett küzdenie, midőn szobrát mintázni kezdte. Első kísérleteiben egymás után a szónokot, a költőt és a gondolkodó Eötvöst érzékíté meg, de a tökéletesség után törekvő művész egyik mintájával sem volt megelégedve. A munkáról azonban, melylyel ismételt kísérletezések után végre ő maga is meg volt elégedve, dicsézőleg említik föl, hogy abban minden szemléltetendő mozzanat egyesítve van és különösen az alak átszellemült tekintete a nemes és mély érzelmektől áthatott ember kifejezésével van éltetve. Midőn tehát a tömeg bármelyik nézője az új monumentum megtekintésénél az elköltözött nagy szívét sejtí és ez által legbelsőbb kedélyében meghatva érzí magát: a szobor, mint nyilvános emlék, megfelel feladatának és a népnek tudtára adja a főmomentumot, mely Eötvös jelentőségének alapjául szolgált és így az egész embert megvilágítja.

A korszakban, mely a megindult reformmozgalommal kezdődve és 1867. évvel bezáródva, előttünk van, mások képviselik a nemzetnek fejét vagy karját, a valódi vagy téves utakon vándorló politikát vagy tetterőt; de Eötvös volt a nagy test szíve; szíve divinatóriájával, emberszeretetével és részvétteljes kedélyével. A politikai gondolatok, miket később mások világosabban formuláltak és megvalósítottak, Eötvös agyában már jóval előbb föltűntek; daczára azon nagy föllendülésnek, melyet Vörösmarty által nyert a nemzeti költészet, mégis az általános emberi érdekek és eszmék, a modern társadalom szenvedései és tragikus küzdelmei, magyar nyelven megragadó kifejezésre először csak Eötvös »Karthausi«-ja által jutottak és a hazai élet festésénél is Eötvös volt az első, ki meleg szívének részvételével fordult az elnyomottak és szenvedők felé; az első, kinek alakjaiban a nemzeti köntös alatt az emberiségnek összes szívverése lüktetett.

Szobra, mely e mélyen érző lelket tükrözeti vissza a dicsőült tekintetében, mindenki előtt érthető nyelven hirdetni fogja, hogy az örök álomba merültek genieje, jellemnagsága, egész jelentősége: az egész emberiséget fölkaroló szívében gyökeredzett. Ettől vezetette, megtanította nemzetét, hogy magát az emberiség részének érezze, a modern cultura előnyei után törekedjék és ugyanannak kötelességeiről se feledkezzék meg. És így lesz emléke, mely nemes alakját megörökíti, egyszersmind intő jele nemzetének, hogy megmaradjon azon az uton, melyen ő vándorolt.

Igy nyilatkozott a közvélemény akkori képviselőinek némelyike a szoborról, melynek alkotójára büszkén és tisztelettel tekintett a nemzet, mint olyanra, ki elhunyt jelesünk emlékének élénk varázsolása által dicsőséget szerzett magának és a magyar képzőművészetnek, melyet a közönség képesnek tartott immár arra, hogy a külfölddel versenyre léphet.

A képes lapok siettek bemutatni a szobrot és annak művésztét életrajzával és eddigi működésének vázolásával.

A »Magyarország és Nagyvilág« című folyóirat (1879. évi 21. számában) így mutatja be a magyar szobrászok között már ekkor első rangra emelkedett művészt:

Huszár Adolf Beszterczebányán 1843-ban született s atyját korán elveszítvén, szegény viszonyok között tölté első ifjúságát.

Egy nemeslelkű egyházférfi: Hromoda kanonok gondoskodott a gyermek oktatásáról s nagy zenei tehetséget sejtvén benne, különösen ez irányban képezte. De az ifjúban csakhamar fölébredt igazi hivatásának érzete s már tizennégy éves korában egy vasgyárban minták készíttetésével tölté üres óráit; 17 éves korában Bécsbe ment tanulmányai igazi megkezdésére.

Itt azonban sanyarú napok vártak reá.

Sokáig alig remélhetette, hogy célját elérhesse, de nélkülözés, keserűség nem csüggeszté el s végre bejutott Fernkorni

műhelyébe, majd a művészeti akadémiába is; éjjel dolgozott mindennapi kenyereért, nappal tanulmányait folytatta és annyira haladt, hogy 1866-ban Gasser tanítványai sorába léphetett és Gassert ismerte el igazi mesterének és tanítójának.

1869-ben a magyar kormánytól ösztöndíjat nyert s ez némileg könnyítette helyzetét, 1871-ben pedig ifj. Vay Miklós báró műtermébe lépve, érintkezésbe jött a magyar művészekkel.

Ekkor hirdették ki a pályázatot az Eötvös-szobor terveire; Huszár pályázott és mint láttuk, győzött.

Azóta folyton dolgozva és haladva művészetében, a monumentális szobrászat terén sűrűn aratta a diadalokat, melyek közt legjelentékenyebb az volt, hogy 1878-ban, a Deák-szoborra hirdetett pályázatnál, a hírneves Zumbusch ellenében győztes maradt.

Már előbb készíté el az aradi vértanuk emléksobrát, Bem, Dugonics, Petőfi szobrait, melyek az Eötvös-szobor leleplezésekor részint már elkészültek, részint nemsokára felállítottak. A mellszobrok egész sorát is készíté, mint Gyulai Ferenczét (ércben) a kolozsvári színház számára, I. Ferencz József királyét (márványból) a budapesti állami gymnasiumnak, Szentpétery Zsigmondét a nemzeti színház számára, Barabás Miklósét (két nap alatt) ennek jubileuma napjára, azonkívül Izsó Miklós, Toldy, Deák s Pulszky Ferencz mellszobrait készíté el s egyebek közt »Húzd rá cigány!« sikerült kis genreművet is.

Mind e művekben ritka jellemzési erő, a felfogás eredetisége s a kivitel közvetlensége nyilvánul. A művész minden conventionalis vonást kerül s legigénytelenebb tanulmánya is az önállóságról tanuskodik.

Izsó Miklós halála után 1875-ben a minta-rajztanodában a szobrászat tanárának nevezték ki.

Huszár Adolf most áll férfikora elején s már eddigi művei által az elsőrendű művészek sorába emelkedett. A magyar képzőművészet büszkén vallhatja őt magáénak s joggal várhatja, hogy Huszár jövődől alkotásai még inkább öregbiteni fogják a magyar művészet dicsőségét.

Fájdalom! a sors nem engedte meg, hogy a művészi tökély magaslatára emelkedett művel ajándékozza meg nemzetét, mert . . . hirtelen elhunyt és legnagyobb alkotásának: a Deák-szobornak leleplezését már nem élhette meg.

21. A SZOBOR GONDOZÁSA.

A SZOBOR-BIZOTTSÁG UTOLSÓ ÜLÉSE.

De nemcsak Huszár Adolfnak adózott a közönség elismeréssel, hanem méltányolta a szobor-bizottságnak derék munkásságát is, nemcsak azért, hogy a valóban szép munka létrehozásával feladatát igazán jól oldotta meg, hanem azért is, hogy a begyűlt adományokat igen czélszerűen gyűmölcsözteté.

E szobor-bizottságnak a leleplezési ünnepélyek után is volt még teendője.

Először is az 1879. évi május 21-én tartott tizenötödik ülésének határozata alapján, az 1879. évi májushó 28-án a következő köszönő iratot küldötte el Ráth Károly főpolgármesternek:

Báró Eötvös József ércemlék-szobra lelepleztetvén s a nyilvánosságnak átadatván, ezzel egyszersmind a szobor létesítése végett alakult bizottság befejezte teendőjét. Mielőtt azonban végleges feloszlását kimondaná, nem mulasztotta el a bizottság még egyszer ismételt hazafias köszönetét fejezni ki a főváros közönségének azon lelkesült nemes buzgalomért, a melylyel e szobor létesítésének eszméjét, mint első valódi kezdeményező fölkarolta, midőn 1871. február 8-án szab. kir. Pest városának közgyűlése ezen szobor-alap javára ritka bőkezűséggel az első és legnagyobb adományösszegét közlekedéssel megszavazta. Legyen szabad egyszersmind ezen köszönetünkhöz még a bizottság nevében azon kérelmet csatolnunk, hogy a szobornak és környezetének jövődőlbeli fölügyelete itánt intézkedni s azok kellő fentartását és gondozását hasonló természetű teendőkkel megbízott városi közegeknek földadatául tenni méltóztassék.¹

¹ Lásd: Fővárosi levéltár 1118/879. sz. a.

Ez átiratot a főpolgármester 540/879. főpolg. sz. a. a tanácshoz tette át azzal, hogy a legközelebbi törvényhatósági közgyűlésen be fogja jelenteni a szobor-bizottság köszönetét. Egyszersmind a tanács figyelmébe ajánlja a szobor-bizottságnak a szobor fentartását és gondozását illető kérelmét.

A fővárosi tanács az 1879. évi június 10-én tárgyalta ez ügyet és a következőkben állapodott meg:

Az V. ker. Eötvös-tér helyreállítása körül szükségesnek mutatkozott intézkedések a polgármester rendelkezéséhez képest már megtétetvén, intézkedésnek szüksége ezuttal fen nem forog.

Jövőre nézve pedig a főpolgármesternek, valamint az Eötvös-szobor építésére alakult bizottmány-nak megkeresése folytán felhivatik Takácsy Miklós fővárosi bizottsági tag, mint a balparti sétányokra felügyelő bizottmány elnöke, hogy a szóban forgó térség, illetve park jókarban tartása érdekében saját hatáskörében gondoskodjék.¹

A szobrok leleplezésénél szokásos formai átadást tehát, mivel a leleplezésnél a főváros hatósága valamelyik megbizottjának az Eötvös-szobor ünnepélyesen át nem adatott, a szobor-bizottság jelzett átirata helyettesíti.

Jóllehet a tanácsi határozat csak az Eötvös-téri parknak jövőben való jókarban tartásáról és gondozásáról intézkedik, de nagyon természetes, hogy ez alatt egyszersmind a szobornak kegyeletes ápolását és gondozását mint teljesítendő kötelességét is értette.

A szobor-fentartási és gondozási költségekre azonban külön pénzalap nincsen; illetén czélra összeget a szobor-bizottság a fővárosnak át nem adott s illetén pénzalapnak az iratokban nyoma nincs.

A térség gondozását illetőleg csakhamar akadt teendője a fővárosi tanácsnak.

E helyen kifejezést kell adnunk azon jogos kívánatnak, mely szerint a szobrok felállításánál jó lenne gondoskodni a fentartási és gondozási költségekről is az által, hogy azon esetben, ha a szoboralapból bizonyos összeg fenmarad — mint ez az Eötvös-szobornál is történt — ebből első sorban a szobor gondozására egy alapítvány létesíttetik.

A főváros a leleplezés óta kiváló izléssel gondozza az Eötvös-téri parkot, melyen kellemesen pihenhet meg a járókelők szeme. Különösen arra fordított gondot, hogy a szép emlék összes pompáját minden oldalról kifejttesse és a szép szobor megkapja a bájos keretet. E kis üde park nyughelyet adó padjaival, csinosan csoportosított bokraival, árnyékos fáival és közepén a szobornak eszménységét, szívjóságot visszasugárzó tekintetével az enyhület, a csendes idyll bájos fészke, hol örömet megpihen a főváros érdek-zajában kifáradt lelkű fővárosi polgár.

A főváros örömteljes kötelességgel őrzi és kegyelettel ápolja e szobrot, melyre tisztelettel kell mindannyiszor fölnézni, valahányszor elmegyünk mellette. De e szobor megpillantásánál jusson eszünkbe az is, hogy az ércszobor csak külső nyilvánulása a nemzet kegyeletének. Sokkal erősebben, sokkal tartósabban kell élnie Eötvös emlékének a szívekben. A legszebb emlékszobrot nemzete akkor emel e nagy fiának, ha Eötvös betöltött hivatásának értékét öntudatába zárja; ha képes felfogni e nagy ember korszakot alkotó érdemeit és ha fel tud lángolni ama szent láng mellett, mely Eötvös műveiben halhatatlanul és örökké tiszta fénynyel lobog és ha minél inkább előre tör a civilisáció terén, követvén a nemes eszmék, a férfias kötelességeknek és magas áldozatoknak Eötvös által megvilágított útját, melyet a szobor fölemelt jobbjá mutat.

Legyen ez a szobor hosszú időközön át nemzeti hibáink orvoslója és nemzeti erényeink nevelője! Világoljon örök fényesség gyanánt az egymást váltó nemzedékek előtt.

A leleplezés után még egyszer ülésre gyűlt össze a szobor-bizottság.

Ez utolsó ülését szintén Lónyay Menyhért gróf elnöktele mellett tartotta meg az 1879. évi május hó 29-én. Jelen voltak: Ráth Károly bizottsági tag és Arany László jegyző.

¹ Lásd: Fővárosi levéltár 23743/1332. sz. a.

Ez ülésen az elnök előadta, hogy a mai gyűlés egyedüli tárgyaúl azon kérdés volt kitűzve, hogy Huszár Adolf szobrász részére a szerződésileg neki kilátásba helyezett háromezer forintnyi külön tiszteletdíj folyóvá tétele utalványoztassék. Bár a bizottság tagjai a kellő meghívások dacára nem jelentek meg nagyobb számmal, mégis tekintettel arra, hogy a határozathozatalra bizonyos számú tagok megjelenése kikötve nincs és tekintettel még inkább a f. évi május hó 25-én végbement leleplezési ünnepély alkalmával úgy a bizottságnak ott jelenvolt tagjai, valamint általában a közvéleménynek nyilatkozataira is, úgy hiszi, hogy a szobormű legalább is »kielégítőnek« elfogadható s ennél fogva nem lehet indok arra, hogy

Huszár Adolf részére az 1874. aug. 4-én tartott albizottsági ülés határozatának 6. pontja s az ennek értelmében Huszárral megkötött szerződés alapján a neki járó háromezer forint honorárium kifizetését tovább is függőben tartsuk.

Az elnök ez előterjesztését az ülés helyeselte és Huszár Adolfnak a 3000 forint kiutalványozását elhatározta.

Ezzel a szobor-bizottság befejezte a nemzet hálájára és elismerésére méltó derekas működését.

Igy jött létre az 1871. évi február 2-án élni — nem, csak közöttünk lenni megszűnt Eötvös József báró szobra eszméjének Pest városa által kezdeményezett és a nemzet kegyelete által fölkarolt megvalósítása.

Valahányszor e szoborra pillantunk, jussanak eszünkbe Arany János szavai :

»A dicsőült minden nemes tulajdonainak forrása e két szóban fejezhető ki: *magasztos eszményiség és szerető szív*. Ez immár a végegyészeté s hozzákapcsolva volt szivek, mint elhalt növény testvérszállai fájdalmasan csüggedtek vissza; *eszményisége* fenragyog s biztosítást nyújt az emberiségnek, hogy a mig oly irányú szellemek születnek — s adja Isten szülessenek minden korban — mint Eötvös, addig az anyag és erőszak diadalán s nemünk jövőjén, kétségbe esnünk nem kell.

Elveszthetünk egyeseket, nagyokat, pótolhatatlanokat, kikkel nagy tettek egész sora száll sirba Eötvös sirjából egy *szellem* sűgárvzik fel, mely arra kész: *elmélkedjünk s emelkedjünk.*»

Hadd hirdesse e szobor — mondá az egyik akkori hirlap — Eötvös emlékét hiven, lelkesítőleg, buzdítólag nemzedékről nemzedékre; legyen jelképe erényei s honszerelmének és eszméi diadalának, ez egyetlen igaz és soha el nem porló emléknék, melyet ő *Végrendelete* ismert soraiban kért nemzetétől magának:

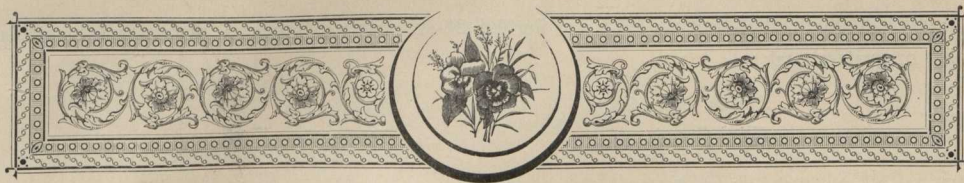
Márványszobor helyébe,
Ha fenmarad nevem :
Eszméim győzedelme
Legyen emlékjelem.

FÜGGELÉK

A)

A SZOBOR-BIZOTTSÁG TAGJAI.

A Magyar Tudományos Akadémiának az 1871. évi márcziushó 27-én tartott összes ülése által a szoborbizottságnak mintegy magvaul megválasztottak :

Lónyay Menyhért gróf, elnök.

Deák Ferencz,

Csengery Antal,

Horváth Mihály,

Hunfalvy János,

Ipolyi Arnold,

Pauler Tivadar,

Henszlmann Imre.

A Magyar Tudományos Akadémia igazgató-tanácsa részéről megválasztottak :

Károlyi György gróf,

Kubinyi Ágoston,

Vay Miklós báró,

Waldstein János gróf.

A tizenkéttagú bizottság az 1871. évi októberhó 11-én tartott ülésében a következő új tagokkal egészíté ki magát :

Andrássy Gyula gróf,

Arany János,

Bánffy Albert báró,

Gyöngyössy Alajos, később Ráth Károly,

Házmán Ferencz,

Majláth György,

Mikó Imre gróf,

Pulszky Ferencz,

Somssich Pál,

Szapáry Géza gróf,

Tisza Lajos,

Trefort Ágoston.

A jegyzőkönyvek vitelére Arany László kéretett fel.

A báró Eötvös-szobor pályázatra érkezett művek bírálására választott albizottság tagjai :

A szoborügyi nagybizottság küldöttei :

Lónyay Menyhért gróf, elnök.

Henszlmann Imre,

Ipolyi Arnold,

Arany László, titkár.

Az országos mintarajztanoda küldöttje :

Keleti Gusztáv.

Az országos képzőművészeti tanács küldöttje :

Pulszky Ferencz.

A fővárosi közmunkák tanácsának küldöttje :

Lipthay Béla báró.

Az országos képzőművészeti társulat részéről :

Ráth György.

A szoborügyi bizottságnak az 1874. évi ápril hó 28-án tartott ülésében a szoborügyi bizottság új tagjaivá megválasztattak :

Liplhay Béla báró,
Keleti Gusztáv,

Ráth György,
Ybl Miklós.

Ezzel a szobor-bizottság tagjainak száma 28-ra emelkedett.

B)

SZERZŐDÉSEK A SZOBOR MUNKÁLATAI ÜGYÉBEN.

1. SZERZŐDÉS.

Egyrésről a báró Eötvös József emlékszobra ügyében alakult bizottság, másrésről Huszár Adolf szobrász között, báró Eötvös szobrának elkészítése tárgyában.

1. Én alulirott Huszár Adolf magamra vállalom báró Eötvös szobrát, az általam készített s a bizottság által immár elfogadott minta nyomán, tizenkét láb magas alakban elkészíteni akként, hogy a készítés, kiállítás, fölszerelés minden rendű kiadásait én viselem s tartozom a szobor gypszmintáját a bizottságnak oly alakban adni át, a mely azonnal s minden további földolgozás nélkül az öntődébe legyen szállítható, bronzba öntés czéljából.

2. A bizottság ezen munkáért kötelezi magát 10.000, azaz tizezer forintot fizetni, négy egyenlő (2500 forintos) részletben; még pedig az első részletet előlegül a munka megkezdése előtt; a második részletet a munka folyama alatt; a harmadikat, mikor a szobor agyagból teljesen készen van és a negyediket, mikor a mű az öntődének átadatott. A szobor teljes elkészülése és felállítása után, midőn az már nyilvánosan lelepleztetett, ha a bizottság a művel meg van elégedve, még a fentebb említett díjon kívül háromezer (3000) forint honorariumot biztosít a művésznek.

3. Az agyagmintának e szerződés aláírásától számítandó másfél év alatt, az öntésre teljesen kész gypszmintának pedig azután legfeljebb fél év alatt el kell készülnie.

4. Miként az első pontban ki van kötve, a szoborminta készítésére szükséges mindennemű készülék és műhely költségeit Huszár Adolf viseli. Viszont a bizottság igéri azonban, hogy igyekezni fog, ha lehetséges, a műcsarnok fölállítására szükséges üres telket a városi hatóságtól, vagy a m. kir. kormánytól megszerezni. Azonban e műcsarnok mindenesetre Budapesten állítandó föl.

5. E szerződés bélyegilletékét a szobor-bizottság, a pénz fölvételéről szóló nyugták bélyegeit pedig Huszár Adolf viseli.

Kelt Budapesten, 1874. évi augusztus 4-én.

Arany László,
bizottsági titkár.

Huszár Adolf.

Maszák Hugó,
mint tanu.

Csörök Nándor,
mint tanu.

2. SZERZŐDÉS

Wechselmann Ignác építőmesterrel az alapozási és a talapzat-felállítási munkálatok ügyében.

(Eredetije német nyelven van írva.)

Budapest, 1877. május 18.

Boldogult báró Eötvös József létesítendő emléksobrának tisztelt építő-bizottságához.

F. évi áprilishó 15-én tartott ülésében a tisztelt építő-bizottság a boldogult báró Eötvös József számára emelendő szobornak építési munkálatairól és az ezekkel összefüggő, alant felsorolt mellék-munkálatokról beterjesztett ajánlatomat elfogadván és ezen munkálatok elvégzésével engem bizván meg, reám a következő kötelességek háramlanak, miket ezennel elvállalok.

a) A talapzat számára az alap falazási munkálatait azon tervek szerint, miket Ybl M. építész úr készített és mik én előttem már ismeretesek. E munkálatokban benfoglaltatik az alapföld-kiásás (Fundamentaushebung), a fölösleges föld elhordása stb.

Az alapvetés (Fundamentmauerwerk) fölváltva, rétegekben akként eszközlendő, hogy jó vakolatba fektetett újlaki terméskövek (Bruchstein) minden rétegére 3 sor téglá helyeztessék. A betonréteg zúzott újlaki kőből, szerémi vagy nyerges-ujfalusi vízmentes hidraulikus mészszel készítendő. Az alapzat belső kifalazására a legjobb minőségű téglák használandók fel.

b) Egy oly nagyságú deszkabódé elkészítését, hogy benne a szobor felállítását eszközözlni lehet.

c) A szobor felállítására, nemkülönben a talapzat számára a kőművestől szállítandó mindennemű gránitkövek elhelyezésére szükséges állványoknak elkészítését és az ércszobor felállításánál a segítséget.

d) Az egész építkezési színhelynek bekerítését.

e) A szobor felállítása után az összes anyagnak eltávolítását, a hulladék elszállítását és az építkezési terület megtisztítását.

Mindezen munkálatok végzéseért az építő-bizottság nekem 4.900, szóval négyezerkilencszáz forintot fizet, mely összeg az építés előhaladásával arányos részletekben, Ybl építész úr által aláírandó utalványok alapján lesz kifizetendő, de a kiérdemelt összeg 10 (tiz) 0/0-a a végleges felülvizsgálatig visszatartatik. A végleges felülvizsgálat az építési munkálatok teljes befejezése után történik meg.

Az esetre, ha a kőműves a talapzathoz szükséges összes köveket f. é. október 1-éig beszállítja, kötelezem magamat, hogy a talapzat fölállítását f. é. novemberhó 1-éig bevégezzem; e határidő meg nem tartása esetén kötelezve leszek a késés minden napjára 5 forint pénzbírságot fizetni.

A kiállítandó nyugtatványok bélyegköltégeit én viselem.

Tisztelettel

Wechselmann J.
építőmester.

3. SZERZŐDÉS

a Röhlich József és Pönninger Ferencz vezetése alatt álló bécsi cs. kir. érczöntő-műintézettel az érczbeöntés ügyében.

(Eredetije német.)

Lónyay Menyhért gróf Ó Excellenciájának, mint az Eötvös-szoborbizottság elnökének.

A Budapesten emelendő Eötvös szobor-bizottság 1877. márcz. 25-ikén tartott ülésében elhatározta, hogy Huszár Adolf budapesti szobrász által elkészített Eötvös-szobor öntését és felállítását a vezetésünk alatt álló érczöntőműintézetre bizza és nekünk az alább egyenként felsorolt munkákért 10.800 forint osztr. ért. általánösszeget fizet.

Ezért a következő munkákat köteleztetünk magunkra vállalni:

a) A gipszminta montirozását a bronzbaöntés számára és pedig Huszár Adolf szobrász utasítása szerint. A főalakot kettévágni nem szabad.

b) Az öntési forma elkészítését.

c) Az öntést és ehhez adjuk a szükséges legjobb ötvözetű bronzot (89⁰/₀ rézet, 11⁰/₀ ónt a legjobb minőségben).

d) A bronz-szobor montirozását és cisellálását a test, ruházat, bőr, ékszer anyagának teljes kidolgozásával és föltüntetésével (»mit vollständiger Durchbildung der Stofftextur vom Fleisch, Gewand, Leder und Schmuck«).

e) A bronz-szobor becsomagolását, Budapestre szállítását és felállítását, nemkülönben megerősítését a talapzaton.

A gipszmintának Budapestről Bécsbe szállítását az 1877. évi április folyamában az önök költségére Huszár Adolf eszközli.

Mindezen munkálatok elkészítésére 12 hónapnyi vagyis 1878. év április haváig terjedő időtartam adatik, úgy, hogy nekünk a teljesen elkészített és a talapzathoz erősített szobrot az 1878. év április havában az emlékszobor-bizottságnak át kell adnunk.

Minden hónapra, melylyel az emlékszobor felállítását, hibánk miatt, a határidőn túl késedelmeztetjük, a bizottság száz osztr. ért. forintot húz le a munkadíjból visszatartandó hátralékösszegeből.

A bizottság ellenben a föntjelzett összegeket a következő részletekben fogja nekünk oly nyugtatványok ellenében kiszolgáltatni, melyekben az általunk már teljesített munkálatokat jelezzük és a következő pontozatokban kijelölt e munkálatokért járó à conto fizetéseket nyugtázzuk:

1. A minta öntésrekész montirozásának befejezése után	2700 frtot o. é.
2. Miután az összes részek bronzba öntettek	2700 » » »
3. Miután a bronzszobor teljesen montirozva, cisellálva műtermünkben felállított	2700 » » »
4. Miután a szobrot Budapestre szállítottuk, ott a talapzatra fölállítottuk, meg- erősítettük és a bizottságnak átadtuk, a hátralevő részt, azaz	2700 frtot o. é.

a mennyiben ez összeg a pénzberség miatt meg nem kisebbedett.

Ha pedig bármely körülmény a bizottság előtt kívánatossá tenné az emlékszobor fölállításának elhalasztását, akkor a hátralékos 2700 osztr. ért. forintnak 700 forinton fölüli része még az 1878. év április havában nekünk fizetessék ki, a 700 forint pedig az általunk még teljesítendő felállítás biztosítéka gyanánt visszatartandó.

Bécs, 1877. márczius 27.

Cs. kir. érczöntő-műintézet:

Röhlich József.

Pönninger Ferencz.

4. SZERZŐDÉS

Kauser Jakabbal a szobor talapzatának elkészítése ügyében.

Az Eötvös-szoborügy t. bizottságának, Budapesten.

1877. évi ápril hó 15-én tartott bizottsági ülésben ajánlatom elfogadtatván, a szobor talpazatának szállításával a tekintetes bizottság az alábbi feltételek alatt engem bizott meg. Ennélfogva kötelezem magamat a talpazatot az Ybl építész úr által készített és előttem már ismeretes terv szerint mauthauseni gránitból, a bizottságnak bemutatott és lepecsételt mintaköböl elkészíttetni. A kövek színének egyenlőnek kell lenni, nehogy a szinkülönbség a benyomást rontsa. A talpazat és lépcsők minden látható része finoman, egyenletes és tökéletes kidolgozással csiszolandó, a hézagok és válaszfokok tisztán egymáshoz illesztendők. A közel 5 láb magas középköb (Kernstück) egy darab gránitból állítandó ki. A szobor elhelyezéséhez szükséges lyukak vésetését és egyéb ily mellékteendők teljesítését én tartozom viselni, a szobor felállítása után pedig a köveket egészen újból összezsizsolni és fényezni, hogy az egész mű tisztán adassék át.

Mindezen munkákért a tekintetes szoborügyi bizottság tartozik nekem összesen 8200 forint, azaz nyolcezerkétszáz forintot osztr. ért. fizetni, mely összeget a munka előhaladásához képest Ybl építész úr legjobb belátása szerint (a melyben én feltétlenül megnyugodni tartozom) utalványozandó részletekben kell folyóvá tétetni, 10⁰/o- a azonban a szobor teljes felállítása után eszközlendő felülvizsgálat megejtéseig visszatartatik. A pénz felvételekor kiállítandó nyugták bélyegét én sajátomból fizetni magamat kötelezem.

Kötelezem magamat a talpazatot 1878. február 28-ig a helyszínén teljesen elkészítve felállítani, mivel különben azontúl mindennapi késedelemért húsz forint bírságot leszek köteles a bizottság részére megtéríteni.

Budapesten, 1877. június 13-án.

Kauser Jakob.

C)

ZUMBUSCH GÁSPÁR SZAKÉRTŐ VÉLEMÉNYE HUSZÁR ADOLF SZOBOR-TERVEZETÉRŐL.

(Eredetije német.)

Budapesti Eötvös-émlék felállítására alakult mélyen tisztelt bizottság!

Midőn Lónyay Menyhért gróf úr ő excellentiájától meghivattam, hogy az Eötvös-émléknek Huszár szobrász úr által készített tervezetéről véleményt mondjak, örömmel vállalkoztam e művészi kötelességre és van szerencsém ismételni ez alkalommal azon nyilatkozatokat, miket szóbelileg a f. hó 2-án összeült bizottság előtt előadni bátorkodtam.

A kérdéses tervezet elegendőleg nagy méretben annyira be van fejezve, hogy megközelítőleg biztos következtetést lehet vonni a szobor jövő hatására. Az ünnepeltnek felfogása világos és hangulatteljes, a szép fej szellemi kifejezése, az egész alak nemes tartása és mozdulata, határozottan jellemzik a költőt és szónokot. De nemcsak a jellemzés szempontjából érdemli meg a tervezet a teljes elismerést,

hanem igen szerencsésnek mondható a tömegek elosztása és a vonalak vezetése szempontjából is, úgy, hogy az összes oldalak jó körvonalokat nyújtanak. (»Aber nicht allein bezüglich der Charakteristik verdient der Entwurf alle Anerkennung, er ist auch sehr glücklich in der Vertheilung der Massen und der Führung der Linien, so dass alle Seiten gute Umriss biethen«).

A nagy, életteljes mozgásnál a monumentális nyugalom meg van tartva. A magában véve kedvező ruházat elrendezése általán jó, a könnyedén rávetett köpeny, a nélkül, hogy nagyon beburkolná az alakot, érvényre juttatja a nagy területű szabad téren való felállításnál igen szükséges plastikai teljességet. Az első tervezetnél csak az egész általános felfogását és fölépítését kellene tulajdonképen megítélnem, mivel azonban a jelenlegi vázlat oly nagyságban van szerkesztve, hogy a részleteknek kialakításai is már igen előtűnnek, azért nem hallgathatom el, hogy a formázás néhány részben javításra szorúl, itt-ott hiányosnak jelentkeznek, mit abból lehet magyarázni, hogy a művész e munkánál, mint az már szokásos dolog, nem alkalmazhatta az összes segédeszközöket.

A szobor hatása azonban az egyes formák derekas átképzése által jelentékenyen emelkedni fog és erősen meg vagyok győződve, hogy ez a művésznek, ki oly elismerésre méltót tüntetett föl a földolganban, igaz törekvése és szorgalmas tanulmánya mellett, nem fog valami nagy nehézséget okozni.

E fejtegetések után és tekintettel arra, hogy a boldogulthoz való hasonlóságát is sikerültnek mondták előttem, azt hiszem, ki kell jelentenem, hogy az Eötvös-émléknek Huszár úr által készített tervezetét kivitelre teljesen alkalmasnak találom.

A föllállításnak előttem megjelölt helyét teljesen alkalmasnak tartom és csatlakozom azon nézethez, hogy a szobornak arczczal az Akadémia felé kell fordulva lennie. Az alakra nézve a 12 lábnyi magasság lenne az igazi mérték. A talapzat magassága sokkal inkább függ annak alakjától, mintsem azt előre pontosan meghatározni lehetne.

Midőn még a kiváló bizalomért, melylyel kitüntettek, legmélyebb hálámat fejezem ki, a hozzám kegyesen intézett megkeresésre felelve, van szerencsém kijelenteni, hogy reám nézve mindig becsületbeli kötelesség lesz művészi tapasztalataimat a szép mű sikerére áldozni.

Kitünő tisztelettel

Bécs, 1874. augusztus 26.

kész szolgájuk

Fumbusch Gáspár.

D)

A MAGYAR FÖLDHITELINTÉZET SZÁMADÁSA.

1. A SZOBORALAP BEVÉTELEINEK ÉS KIADÁSAINAK ÖSSZESÍTÉSE.

I. BEVÉTELEK.	
1. Adakozásból	46.056 frt 80 kr.
2. Az adományok kamatoztatásából	19.969 » 34 »
Együtt	<u>66.026 frt 14 kr.</u>

II. KIADÁSOK.	
1. Pályadíjak :	
a) Huszár Adolfnak pályadíja	1.786.—
b) Engel Józsefnek »	500.—
c) Izsó Miklósnak »	500.—
	<u>2.786.—</u>
2. Huszár Adolf szobrász díja	13.300.—
3. Zumbusch szobrász bíráldíjai és költségei	713.68
4. A bécsi cs. kir. ércöntőműintézetnek az öntésért	10.800.—
5. Az alapvetés munkájáért, az alapfalak és a faállványok fölépítéséért Wechselmann I. építési vállalkozónak	4.982.56
6. A talapzat gránitműveért Kausser Jakab kőfaragónak	8.315.50
7. A talapzaton levő bronzkorszorúért a Schlick-féle vasöntőgyárnak	1.200.—
8. A kerítő rácsozatért:	
a) A rácsozat alapköveirért Heindl Lipót kőfaragónak	361.60
b) A rácsozat vasmunkájáért Oettl Antalnak	378.94
	<u>740.54</u>
9. Ybl építész tiszteletdíja	695.25
Átvitel	<u>43.533.53</u>

10. Vegyes kiadások:	Áthozat .	43.533.53
a) Postabérekre, az aláírási felhívás nyomtatványaira	168.42	
b) Kisebb költségek a pályázat érdekében	120.72	
c) Vegyes költség	50.—	
d) A szoborminta felülvizsgálásakor előfordult kisebb költségek	70.—	
e) A szoborminta Bécsbe szállítása	110.—	
f) A koszorúk kiküldése Erzsébe	20.33	
g) Aigner kárpitos számlája	104.—	
h) A bizottság szolgájának	20.—	
i) A leleplezési ünnepély költségei	228.—	
j) Könyvkötői költség	5.—	896.47
		<u>44.430.—</u>
Bevétel	66.026 frt 14 kr.	
Kiadás	44.430 » — »	
Volna maradvány	21.596 frt 14 kr.	

Mínthogy azonban a szoboralap kedvező időben magyar földhitelintézeti záloglevelekbe fektettetett: maradt tényleg:

Az Akadémia javára 5 ¹ / ₂ ⁰ / ₀ -os záloglevelekben	20.000 frt — kr.
A Kisfaludy-Társaság javára 5 ⁰ / ₀ -os záloglevelekben	2.000 » — »
Az Irói Segélyegylet javára 5 ⁰ / ₀ -os záloglevelekben	2.000 » — »
Az Irói Segélyegylet javára készpénzben	71 » 82 kr.
	<u>24.071 frt 82 kr.</u>

2. A SZOBORALAPRA BEFOLYT PÉNZÖSSZEGEK KIMUTATÁSA.

ÍVTARTÓK.		frt	kr.			frt	kr.
1871.				Áthozat . 12.229 94			
Nov. 30.	Kempelen Gézától befolyt összeg	100	—	Febr. 5.	Bartha Kálmán	31	50
» »	Arany János gyűjtése	34	—	» »	Almásy Pál	122	—
» »	Mattekovits Sándor küldeménye 13 porosz tallér	23	53	» 6.	Gróf Batthyány Lajosné	100	—
Decz. 19.	Báró Sina Simon	3.000	—	» »	Lipovnitzky István	620	—
» »	A »Budapesti Közlöny« útján dr. Lengyel Dániel losonczy igazgatótanár	5	—	» »	Báró Döry József	136	65
» 22.	Marczibányi Antal	50	—	» »	Jacob Elek	35	60
» »	Egyesült fővárosi takarékpénztár	200	—	» 7.	Ivanka Imre	46	—
» »	Báró Saguna András	20	—	» »	Ív nélkül Hoffmann Lipóttól adott összeg a miniszterelnök útján	1.000	—
» 23.	Ferenczy Ida	25	—	» 8.	Szabó Miklós	39	—
» 26.	Czvetkovics Ferencz	7	—	» »	Petz Gyula	23	70
» »	Az Anglo-Magyar-Bank	200	—	» 9.	Cannpione Sándor	50	—
» 28.	Gróf Festetich Pál	100	—	» 10.	Arleth József	14	—
» 30.	Blaskovits Ernő	50	—	» »	Varga László	8	—
» »	Hinka József	10	—	» »	»Pester Lloyd« szerkesztőségétől	26	32
» 31.	5 ⁰ / ₁₀ -os kamat	7	34	» 12.	Dr. Say Móricz	28	—
1872.				» »	Gróf Croy Frigyes	5	—
Jan. 2.	Gróf Pálffy János	178	—	» »	Lónyay Albert	88	10
» 3.	Ipolyi Arnold	100	—	» 13.	Hollán Ernő	425	—
» 4.	Nagykanizsai takarékpénztár	25	—	» »	Zentai takarékpénztár	16	50
» 5.	Gróf Péchy Manó	100	—	» »	Szabó Imre	150	—
» 7.	Ágoston Gabriella	261	—	» 14.	Esztergomi casino	50	—
» 8.	Ágoston Gabriellától küldött 1 db. arany beváltása	5	35	» »	Buday József	51	—
» 9.	Hevesmegyei takarékpénztár	50	—	» »	A székesfehérvári takarékpénztár	50	—
» »	Horváth Mihály püspök	2.443	—	» »	Kunewalder testvérek	60	—
» 11.	Szlávy József miniszter	210	—	» 15.	Zalka János	10	—
» »	Csilléry Benőtől	12	50	» »	Az Athenaeum részvénytársulattól ív nélkül	200	—
» 12.	Ihász Rezső	65	—	» 16.	Gróf Károlyi Tiborné	160	—
» 13.	Pesti hazai takarékpénztár	2.078	45	» »	Lenárd Máté	116	10
» 15.	Trsztyánszky István	50	—	» »	Lengyel Dánielné	8	—
» »	Asztl Lajos	1	—	» »	A jászberényi casino Lónyay Menyhért útján	115	—
» 16.	Gróf Wenckheim Christina	1.090	—	» »	Gróf Festetich György ív nélkül	1.000	—
» 18.	A külvárosi takarékpénztár	25	—	» 17.	Nagy-Kőrös városa polgármestere, Gubodi G. ív nélkül	10	—
» 19.	Fogarassy Mihály	20	—	Feb. 17.	A központi állam-főpénztártól a valás- és közoktatásügyi miniszter 1.433. számú átirata értelmében a bács-bodrog megyei tanfelügyelő felhívása folytán	177	10
» 20.	Köszegi takarékpénztár	10	—	» »	A rozsnyói takarékpénztár	25	—
» »	Pirker János	10	—	» 19.	A »Budapesti Közlöny« szerkesztősége útján, a kassai reálanoda tanárainak és tanulóinak adománya	102	12
» 22.	Kovács Zsigmond	100	—	» »	Geduly Lajostól	15	—
» »	Czárán Emánuel	40	—	» »	Törökkanizsai adóhivatal	34	—
» 23.	Mártonfy Károly	183	—	» »	Csutor János	6	10
» »	Dr. Heinrich Nep. János	5	—	» »	Tamás László	15	50
» 24.	Bujanovics Rezső	15	—	» »	Imre Sándor	42	—
» »	Stotzek József	96	—	» »	Dr. Coda Sándor	12	—
» 25.	A Pesti Lloyd által gyűjtött összeg	313	32	» »	Farkas Elek	192	13
» »	Lukács Mór	200	—	» »	Szell Kálmán	56	—
» »	Kassai takarékpénztár	50	—	» »	Ranolder János	50	—
» 27.	Perlaky Kálmántól 1 db. arany	5	45	» »	Fischer M. L.	10	—
» 29.	Trefort Ágoston	150	—	» 21.	Rudnyánszky Ferencz	78	—
» »	Bernáth József	20	—	» »	Márton Ferencz	21	—
» »	Antalosz Antal	11	—	» »	Szóllósy Benőtől ív nélkül érkező összeg	11	—
» »	Haltrick Józseftől ív nélkül	23	—	» »	Jellinek Mór	204	—
» 31.	Guttman Henrik	20	—	» »	Pfalz Gusztáv szinigazgató ív nélkül	46	—
Feb. 1.	A »Budapesti Közlöny« szerkesztőségétől	8	—	» »	Miskolczi takarékpénztár	75	—
» »	Zoltán Géza	10	—	Átvitel . 18.197 36			
» 3.	Kohn Adolfné	30	—	Átvitel . 12.229 94			
» »	Návay Tamás	357	—				
» 5.	Kárász Imre	30	—				

	ft	kr.		ft	kr.
	18.197	36	Áthozat .	21.800	50
Feb. 21. Hajnal Albert	50	60	Márcz. 2. Tisza Lajos	600	—
» » Csalla Gerő	20	50	» » Ungarische Gewerbebank	178	—
» 22. Ajkay Imre	5	—	» » Boskovicz Antal	22	—
» 23. Cserna Vincze	13	—	» » Lévay Henrik	500	—
» » Beke Gábor	55	—	» » Polgár Emma	1	—
» » Bauer Adolf	36	—	» 4. Botko Kálmán ív nélkül	137	65
» 24. Fauser Antal	5	—	» » A soproni tanító-egylet	12	—
» » Pesti egyleti bank	29	—	» » Szintén	167	16
Febr. 26. Csanádmegyei takarékpénztár ív nélkül	50	—	» » Szintén	31	—
» » Bötönyi Zsigmond	15	—	» » Szill Ákos	106	—
» » Gróf Mikos Benedek	10	—	» » Jerffy Antal	120	—
» » Császár Antal	3	—	» » Erdélyi Elek	16	—
» » Keserű Mózes	10	—	» » Szentesi Casino	87	—
» » Csanák József	88	—	» » Dobi Antal	28	60
» » Jekelfalussy Valeria	25	—	» » Déghy Gyula	6	—
» » Sánta Béla	16	80	» » Jakab Gábor	56	—
» » Dillenberger E.	10	—	» » Czáp Ferencz	26	60
» » Freund Károly	502	40	» » Bittrányi István	186	—
» » Halász Dezső	4	—	» » Pulay Kornél	44	10
» » Tóth Vilmos	48	—	» » Beniczky Ferencz	152	—
» » 27. Ardényi László	3	—	» » Domanovszky Endre	261	—
» » Toldy István	47	—	» » Doroghi Ignác	11	27
» » Csicsáky József	2	—	» » Bischiti Johann	25	50
» » Wodianer Albert ív nélkül	200	—	» » Gerlóczy Károly	725	—
» 28. Blau Pál	133	—	» » Tanárky Gedeon	20	—
» » Kosch és fia	2	—	» » Molnár Aladár	35	—
» » Szabó Mihály	19	—	» » Gr. Szapáry István	164	68
» » Csiky Szidónia	100	—	» » Szilágyi-somlyói casino	184	20
» » Gubordy Mária	16	—	» 5. Kubicza Pál	70	—
» » Br. Ambrózy Lajos	200	—	» » Baan Kálmán	41	40
» » Tavaszy Endre	40	—	» » Schallern Ernő	21	77
» 29. Borostyáni Béla	1	—	» » Jalicz Aebly Szidónia	50	—
» » Mayer Miksa	92	07	» » Halász Istvántól »Báró Eötvös-émlék- lap« jövedelme ív nélkül	100	—
» » Roxer Károly Lajos	98	—	» 6. Kriza János	23	—
» » Gr. Kálnoky 3 szék bírájától kimuta- tatással	150	—	» » Barát Árpád	30	—
» » Térey Ignáczné	18	—	» » Szilády Mór	2	—
» » Németh Antal	112	—	» » Hrovony János	104	70
» » Surányi Karolin	51	—	» 7. Schapringner J.	175	40
» » Zombory László	12	—	» » Gr. Károlyi György	280	—
» » »Eger« szerkesztősége	35	—	» » Békey Imre	287	—
» » Hunkár Mihály	5	—	» 8. Keimrath Emil	75	—
Márcz. 1. Arany János altal Dukától beérkezett avista fizetési utalvány	50	—	» » Kun Pál	23	—
» » A pozsonyi takarékpénztár	50	—	» 9. Ch. Wallfisch és fiai	152	—
» » Csima István	3	—	» » Balla József maroszéki bíró	1	—
» » Csorba Lajos	23	—	» 11. Pauler Tivadartól	385	80
» » Benőfy Sámuel	31	—	» » Szintén mint Steiner Lipót adománya	31	56
» » Pogány György	21	50	» » Pestváros főkapitányi hivatalától mint »Berger L. gépszínház« adománya	53	—
» » Szöcs Sándor	95	—	» » Búsbach Ádám	10	—
» » Gottesmann Mária	19	47	» » Kun Bertalan	63	—
» » Barna Zsigmond	138	—	» » Balla Imre	15	—
» » Kamermayer Károly	210	80	» » Eberling Gusztávné	175	50
» » Wodianer Béláné	46	—	» » Szintén	2	21
» » Lukács Antal	130	—	» 12. Hatvani olvasó-egylet	22	50
» » Hunfalvy János	43	—	» » Komáromi takarékpénztár	50	—
» 2. Oberungarische Gewerbebank	5	—	» » Dr. Ercsey Imre	40	—
» » Angyal Imre	6	—	» » Dr. Ligethy József	80	—
» » Csernyi Miklós	27	—	» » Királyi Pál	45	—
» » Jankovich László	50	—	» » Horváth Mihály	50	—
» » Trencsényi takarékpénztár	30	—	» 13. Czegléd város ív nélkül	200	—
» » Becke Gyula	4	50	» 14. A Néptan.tók Lapja szerkesztőségétől	13	32
» » Csepányi Ignác	7	50	» » Karsay Sándor	5	—
» » Gr. Mikó Imre	200	—	» 15. Arany János	88	—
» » Keleti Károly	80	—	» » Ugron Lázár	57	90
Átvitel .	21.800	50	Átvitel .	28.528	32

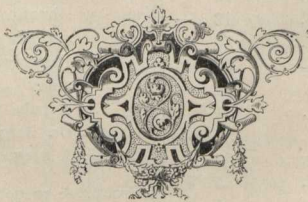
	frt	kr.		frt	kr.
Áthozat .	28.528	32	Áthozat .	32.413	05
Már. 15. Szentandrassy Lajos ív nélkül	20	—	Ápril. 15. Fábián Gábor	42	—
» » Spitzer Jakabné	22	—	» » Kiss Zsigmond	33	—
» 18. Székesfehérvári kereskedelmi bank	65	—	» 17. Sopron városi »Népkör«	10	—
» 19. Az egri főkapitán	100	—	» 18. Majláth György	200	—
» » Éber Nándor	25	—	» 22. Bély Gergely	11	40
» » Baksi Ferenc ív nélkül	2	—	» » Bajai főgymn. tanári kartól ív nélkül	10	—
» 18. Nyiregyházi takarékpénztár	58	50	» 23. Nagy Péter	100	—
» 20. Szász Gerő	5	—	» » Harmath Károly	16	—
» 21. Léway József	105	—	» 26. Grünfeld Ármin	100	—
» » Kún József	23	—	» » Singer Vilmos	128	50
» » Bohus Szögyény Antónia	90	—	» » Schwab Károly	38	—
» » Bezeredy Elek	200	—	» » Dr. Hirschler Ignác	158	—
» » Gr. Esterházy Pál ív nélkül	100	—	» 27. Berger Gyula	32	70
» 22. Magyar- és társország üveggyárosai			» 29. Szögyényi László	52	74
és Igl. Adolf által befizetett összeg	149	—	» 30. Erdélyi M. Izraelita-egylet	5	—
» 23. Egy labdázó társulat Brassóból	2	—	» » Kaiser Paulina	65	—
» » Jász-Kun kerületi alkapitány	101	—	Május 1. Toldy Ferenc ív nélkül	1	—
» » Székács József, mint a bánya kerületi			» » Kabilka János	2	—
ágot. superintendens adománya	18	—	» 2. Nagy Károly	10	—
» » A pesti külvárosi takarékpénztár	15	—	» » Hermann T.	13	—
» 26. Tóth Lőrincz	62	—	» » Dobsina város ív nélkül	50	—
» » Benedek Elek	20	—	» » C. A. Krätschmar ív nélkül	17	—
» 27. A pozsonyi ker. képezde a közok-			» » Grün Salamon	8	60
tatástügyi minster által	25	—	» » Puck Zsigmond	60	—
» 28. Kriza János ív nélkül	4	—	» 3. A békésmegyei takarékpénztár	100	—
» » Debreczeni takarékpénztár	50	—	» 4. Mandel Ede	50	50
» 29. Nagyváradi takarékpénztár	100	—	» » Arany László	65	—
» 30. Ormos Zsigmond	5	—	» 6. Szintén, 60 frank = ...	26	76
» » Mikó Antal	61	41	» 8. Véghelyi Dezső	60	78
» » Boros Ádám	18	—	» 13. Rosenberg Henrik	72	50
» » Gr. Lónyay Menyhért utján az aradi			» » Steinfeld Antal	100	—
izraelita község adománya	100	—	» 14. Beck Sándor	170	—
» 4. Kovács Kálmán	10	—	» 18. Cséry Lajosné	30	—
» » Keve József	100	—	» 22. Vámosy Mihály	52	80
» 5. Tursch Ferenc	40	—	Junius 1. Killer Károly	28	—
» » Schossberger Zsigmond	100	—	» » Kern Ignác	26	50
» 6. Gróf Desseffy Aurél	130	—	» 3. Dr. Bakody Tivadar	5	—
» 8. Bölcs házy József	14	90	» 5. Dr. Miske Imre	283	11
» » Turóc-szentmártoni izraelita község			» » Homonnai takarékpénztár ív nélkül	20	—
» 9. A »Pester Lloyd« szerkesztőségétől	556	60	» 8. A fehérvári főgymnasiumi ifjuság és		
» 10. Recskey János	3	—	önképzőkör ív nélkül	18	—
» » Zichy Antal	72	87	» » Munkácsy Pál kolozsmegyei alispán		
» » Jerney Máté	8	90	» 13. Schnur József	10	—
» » Schreiber Ignác	103	—	» 14. Az országos központi takarékpénztár		
» 11. A löcsei kath. gymnasium növendékei			ív nélkül	100	—
a »Budapesti Közlöny« utján	29	73	» 17. Posner Lajos gr. Lónyay M. utján	25	—
» » A barsi eperjességen begyűlt összeg			» 21. Fabry István	45	—
Székács József utján	20	—	» 26. Csikszéki iskolatanács tagjaitól	48	—
» » Bittó István	83	—	» 30. 5 ^o / _o kamat a kamatszámok után	634	86
» » Luczenbacher Pál ív nélkül	40	—	1872.		
» » Than Károly	45	—	Julius 1. Ditrich Sámuel	25	—
» » Vámosy Mihály	20	—	» 3. Dr. Katona Mártontól ív nélkül	1	—
» » Terézvárosi iparbank ív nélkül	50	—	» » Kralik Lajostól ív nélkül	1	—
» 12. Killer Károlytól ív nélkül	10	—	» 4. Masztics Ádámotól ív nélkül	18	60
» » Csonka Ferenc	6	10	» 8. A »Fővárosi Lapok« szerkesztősége	342	88
» » Szénássy Károlytól ív nélkül	5	—	» 9. Ujlaky Sarolta	65	60
» » Id. Darány Ignácztól ív nélkül	5	—	» » Budai casino-egylet	30	—
» 13. Trefort Ágoston	35	—	» 18. Az »Ellenőr« szerkesztősége	44	—
» 13. Rónay Lajos	134	—	» 19. Glöckner Pétertől a székesfehérvári		
Átvitel .	32.413	05	kereskedelmi bank által ív nélkül	2	—
			» » Strauss Salamon ív nélkül	1	—
			Jul. 22. A »Fővárosi Lapok« szerkesztőségétől	40	—
			» 25. Simon Gyulától ív nélkül	132	88
			Átvitel .	36.296	96

	frt	kr.		frt	kr.
Áthozat .	36.296	36	Áthozat .	38.401	69
Aug. 7. Munkácsy Mihálytól ív nélkül	40	—	Nov. 11. Sajói Man Józseftől ív nélkül	27	—
» 9. Veszelyi Gusztáv	90	—	» 12. A nemzeti kör	48	—
» 10. Cserhalmay Ferencz	12	—	» 14. Br. Perényi Zsigmondtól ív nélkül	5	—
» 16. A losonczyi takarékpénztár	128	50	» » Az egri casino	5	—
» 24. A kereskedelmi ifjak társulata	100	—	» » Dózsa Gábor	5	—
» 30. Halász István, az »Eötvös Lap« kiadó-jától	100	—	» 15. Simon Gyulától ív nélkül	30	70
Szept. 6. Felsőszolnoki főispán	244	43	» 16. Mihalovics József	100	—
Okt. 1. Császár Ferencz	75	—	» » Albert Pál	11	40
» 8. Feszl Ágoston	23	—	» » Gr. Viczay Héder	50	—
» 9. Török Pál	15	—	» 20. Schwendtner Mihály	5	—
» 10. Gajzágó Salamon pénzküldeménye	30	—	» 26. Kozma Imrétől ív nélkül	3	—
» » Ivackovics Prokop pénzküldeménye	5	—	» 27. Id. br. Vay Miklóstól ív nélkül	100	—
» 11. Tomori Anasztáz	10	—	» 28. Vadnay Károlyné	25	—
» » Wolfner Gyula fizetménye	20	—	Decz. 7. Ujfalusy Miklóstól ív nélkül	51	—
» » Kármán L.	2	—	» 10. Szelényi Károlynétől ív nélkül	10	—
» 12. Gorove István	188	70	» 14. Madarassy Mór	43	—
» » Csengery Antaltól ív nélkül	25	—	» » Nehrebetzky Sándortól ív nélkül	5	—
» » Eperjesi takarékpénztártól ív nélkül	50	—	» 16. Áldassy Antal	5	—
» 14. A bajai takarékpénztár	20	—	» » Peitler Antal József	50	—
» » A nagyszombati takarékpénztár	15	—	» » J. Wiáder Izsáktól ív nélkül	8	—
» » Szimai Gergely	5	—	» 18. Miskolczy Mihály	25	20
» » Bozó Pál	50	—	» 19. Wallfisch Henrik	6	—
» » Boros József	1	—	» » Tővisi Faur János	5	—
» » Ernst Keleментől ív nélkül	50	—	» 23. A siklósi casinótól ív nélkül	5	—
» » Reitter Angyalka	33	90	» » Orosz Mihály	22	20
» » Reitter Gizella	24	30	» 31. Felsenburg Henrik	10	—
» » Kléh István	5	—	» » 5 ⁰ / ₀ kamat a kamatszámok után	933	47
» 15. Br. Bánffy Dániel	27	30			
» » Szontagh Pál	5	—	1873.		
» 16. Brüll Miksa	100	—	Jan. 2. Dalmady Győzöttől ív nélkül	3	—
» » Kovács Sebestyén Endre	20	—	» 4. Somssich Pál adománya	10	—
» 17. Tata-tóvárosi takarékp. ív nélkül	5	—	» 7. Gr. Török Napoleon adománya	108	—
» » Karácsonyi Ferencz	15	—	» 9. Dr. Pollák Hermann	48	—
» » Német Samu	12	—	» 20. Br. Nopcsa, mint ő cs. és kir. Felségének, a királynénak főudvarmestere-től, ő Felsége adománya	1.000	—
» 18. Csanák Nándor	5	—	» 22. Gr. Lónyay Menyhért adománya	500	—
» » Teleszky István	5	—	» 25. Gosztonyi Beatrix adománya a »Fővárosi Lapok« szerkesztősége után	5	—
» » Gr. Waldstein Jánostól ív nélkül	50	—	Feb. 3. Az iparosok ált. tak. és hitelegylet. adománya	50	—
» 19. Gyömrőy Vilmosné	10	—	» 7. Belicska Béni zombolyai szolgabíró adománya	15	—
» » Gamán Zsigmond	5	—	» 8. Ahronson Löbl által a nagyszebeni urad. közs. adománya	19	—
» 21. A munkácsi takarékpénztár	40	—	» » Ahronson Löbl a brassói urad. közs. adománya	31	—
» » Dr. Csorba Gyulától ív nélkül	2	—	» 11. Pest-város házipénztára által tett fizetmény	5.000	—
» 23. Jurenák Károly	10	—	» » A bajai »Figaro«-társaskör adom.	21	50
» » Orsz. magyar Iparegyesülettől	26	—	» 18. Dr. Berger Ferencz	8	—
» 24. A pesti által. üzleti banktól ív nélkül	25	—	» 27. A szegedi olvasóegylet adománya	46	15
» » Rózsa Lajos	35	—	Márc. 22. A szeged-csongrádi takarékp. gyűjt.	38	—
» » Szász Béla	10	—	» » A hontmegyei alispán gyűjt.	13	90
» » Br. Kemény György	12	—	» » P. Szathmáry Károly	10	—
» 25. Várady Gábor	20	—	» 27. Reviczky Bay Ilona adománya	5	—
» » Arányi Lajos	37	—	» » Darvas Bay Erzsébet adománya	5	—
» 26. Moskovicz Lajos	10	—	Ápr. 30. 40.000 frt záloglevél f. é. május 1-ei szelvényeiért	1.100	—
» » Kochmeister Frigyes	25	—	Május 2. Remén Gyula adománya	5	18
» » Móricz Pál	50	—	Jun. 30. 5 ⁰ / ₀ kamat a kamatszámok után	368	07
» 28. Gr. Wenckheim Rudolftól ív nélkül	50	—	Átvitel .	48.405	46
» 31. Ádám András	5	—			
Nov. 1. Cseszner Lajos	4	60			
» » Stankovánzky Imre	75	—			
» 2. Térkey Gézáttól ív nélkül	5	—			
» » Rimaszombati casinótól ív nélkül	9	—			
» » Vécsey Tamás	12	—			
» 4. Az újpesti takarékpénztár	2	—			
» » Cserkovics István	2	—			
» » Sztupa György	5	—			
» 4. Baborszky Jánostól ív nélkül	1	—			
» 6. Kerstinger Istvántól ív nélkül	10	—			
Átvitel .	38.401	69			

	frt	kr.		frt	kr.
1873.	48.405	46	1878.	61.603	68
Okt. 1. Dr. Reich Ármin	45	—	Febr. 14. Szilágymegyei tanítótest. gyűjtése	8	30
Nov. 1. Beváltott 40.000 frt záloglevél szelv.	1.100	—	Máj. 1. Bev. 20.000 frt 5 ^{1/2} / ₁₀₀ zálogl. szelv.	550	—
» 18. Gr. Erdődy R. száva-marosi gazda-			Jun. 30. 5 ⁰ / ₁₀₀ kamat a kamatszámok után január		
tisztjeinek adománya	10	76	30-ig	87	02
Decz. 27. A nagyszalontai takarékp. adománya	10	—	» » 4 ⁰ / ₁₀₀ kamat február 1-től	285	53
» 31. 5 ⁰ / ₁₀₀ kamat a kamatszámok után	343	49	Nov. 1. Beváltott 20.000 frt 5 ^{1/2} / ₁₀₀ záloglevél-		
			szelvény	550	—
1874.			Decz. 31. 4 ⁰ / ₁₀₀ kamat a kamatszámok után	298	36
Május 1. 40.000 frt záloglevél-szelvényeért	1.100	—	1879.		
Jun. 30. 5 ⁰ / ₁₀₀ kamat a kamatszámok után	340	89	Máj. 1. Beváltott 20.000 frt 5 ^{1/2} / ₁₀₀ záloglevél-		
Nov. 1. Beváltott 40.000 frt záloglev. szelv.	1.100	—	szelvény	550	—
Decz. 19. Simon Florent hagyománya Simon			» 2 Kund Vincze, »Pesti Napló« gyűjtése	10	—
Gyula által	10	—	» » Szamosújvári kocsolya-egylet, »Pesti		
» 31. 5 ⁰ / ₁₀₀ kamat a kamatszámok után	313	59	Napló« gyűjtése	21	32
1875.			» » Urváry Lajos, »Pesti Napló« gyűjtése	10	—
Máj. 1. 40.000 frt zálogl. szelvényeiért	1.100	—	» » Sz. László » » » » »	10	—
Jun. 30. 5 ⁰ / ₁₀₀ kamat a kamatszámok után	310	16	» » Tehik Gyula » » » » »	2	—
Nov. 1. Beváltott 40.000 frt zálogl. szelvényeiért	1.100	—	» » Zilahai műkedvelők » » » » »	130	20
Decz. 31. 5 ⁰ / ₁₀₀ kamat a kamatszámok után	307	27	» » Hosztinszky János, »Pesti Napló« gyűj-		
1876.			tése	10	—
Máj. 1. 40.000 frt zálogl. szelv.	1.100	—	» » Forray Gábor, »Pesti Napló« gyűjtése	5	—
Jun. 30. 5 ⁰ / ₁₀₀ kamat a kamatszámok után	324	40	» » Pécsi tak. pénzt. » » » » »	100	—
Nov. 1. 40.000 frt zálogl. szelv.	1.100	—	» » Zilahai » » » » »	10	—
Decz. 31. 5 ⁰ / ₁₀₀ kamat a kamatszámok után	324	84	» » N.-Kállói műkedvelők, »Pesti Napló«		
1877.			gyűjtése	100	—
Márc. 26. Nyereség a 20.000 frt névértékű eladott			» » Zachar Gusztáv »P. Napló« gyűjtése	2	50
záloglevélen	976	67	» » Török György » » » » »	3	—
Máj. 1. Bev. 20.000 frt záloglevél szelvényeiért	550	—	» » Kamatok fejében » » » » »	82	—
Jun. 30. 5 ⁰ / ₁₀₀ kamat a kamatszámok után	500	55	Máj. 14. »Hon« szerkesztősége	115	—
Nov. 1. Beváltott 20.000 frt 5 ^{1/2} / ₁₀₀ zálogleve-			Jun. 30. 4 ⁰ / ₁₀₀ kamat a kamatszámok után	260	86
lek szelvényeiért	550	—	Nov. 4. Beváltott 20.000 frt 5 ^{1/2} / ₁₀₀ zálogl. szelv.	550	—
Decz. 31. 5 ⁰ / ₁₀₀ kamat a kamatszámok után	580	60	Dec. 31. 4 ⁰ / ₁₀₀ kamat a kamatszámok után	62	70
Átvitel	61.603	68	1880.		
			Máj. 3. Beváltott 20 000 frt 5 ^{1/2} / ₁₀₀ zálogl. szelv.	550	—
			» 25. 4 ⁰ / ₁₀₀ kamat a kamatszámok után május		
			25-ig	58	67
				66.026	14

E)

EZEN MŰ MEGIRÁSÁNÁL HASZNÁLT FORRÁSOK.

1. A fővárosi levéltárban őrzött következő számú tárgyratok.

1871. évből: 4802. jgyk. kivonat, 4227., 4235., 5237., 5613., 6150., 15.235., 24.007.
1872. » 4506., 6700., 33.598., 36.796.
1873. » 982., 1801., 7552. kgy., 10.251., 25.856., 26.231., 29.332., 31.923.
1877. » 18.004., 20.080.
1879. » 273. kgy., 1118., 21.803/l. 23.743.

2. Az egykorú hirlapok.

3. »Az Eötvös-szobor-alap irományai« című kötet, melyet a Magyar Tudományos Akadémia őriz könyvtárában »Vegyes ívrét 48. szám« alatt. E könyv három részből áll. Az első rész a számadásokat, a második a szoborügyi bizottság üléseiről fölvett jegyzőkönyveket, a harmadik rész levelezéseket, szerződéseket, okiratokat foglal magában.

4. A Magyar Tudományos Akadémia évkönyve az 1872. és az 1879. évről (XIII—XVI. kötet) és az 1871. évről szóló értesítője.

